

ISSN 3023-8927 (ONLINE)

mediterrajournal@gmail.com

https://www.mediterrajournal.com

Vol. 2
No. 1
January 2025

MEDITERRA

Mediterranean Social Studies Journal

Contents

Avrupa Birliği'nin Tunus'a Yönelik Demokrasi Teşviki Politikalarının Değerlendirilmesi
Fulya Akgül Durakçay & İrem Aşkar Karakır

Turkish Foreign Policy in the Mediterranean: An Analytical Overview
E. Nur Sezek & Maria Fernanda Sanzon-Maya

The EEZ Dispute in the Eastern Mediterranean
Arda Özkan

Akdeniz'de Göç: Fransa'daki Kuzey Afrika Kökenli Göçmenlerin İşgücü Piyasasında
Karşılaştığı Sorunlar
Merve Saruhan

Kırsal Kalkınmaya Yönelik Geliştirilmiş Projelerde Bir Uğrak Olarak Tarımköy: Nevşehir
Karain Örneği
Abdullah Dirikoç & Leman Yıldırım

COMPTE RENDU DE CONFERENCE
Colloque International « Territoires et Action Publique »
Mehmet H. Bayram & Senem Atvur

@ANT|ACADEMY

Antalya Akademik Araştırmalar Derneği (ANT-Akademi) tarafından yayımlanan MediTerra – Mediterranean Social Studies Journal, uluslararası hakemli bir dergi olup yılda iki defa, Ocak ve Temmuz aylarında elektronik olarak çıkarılır.

Dergi, kapsamlı bir perspektifle Akdeniz Havzası'na ve Havza ülkelerinin farklı alanlardaki yerel, bölgesel, ulusal, uluslararası politikalarına yönelik konularda Uluslararası İlişkiler, Siyaset Bilimi, Kamu Yönetimi, Sosyoloji, Ekonomi, Hukuk, İletişim alanlarından ve bunlarla sınırlı olmamak üzere sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinden akademik çalışmalarını içeren bir yayın anlayışına sahiptir.

MediTerra – Mediterranean Social Studies Journal, Antalya Akademik Araştırmalar Derneği'nin (ANT-Akademi) uluslararası hakemli bilimsel yayınıdır. Dergide yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yazarlara aittir; MediTerra Mediterranean Social Studies Journal, yayıncı olarak ANT-Akademi, dergi sahibi ve Editör Kurulu sorumlu tutulamaz. Yazar(lar) çalışmalarının telif hakkını saklı tutar ve yayımlanan makaleler Creative Commons Attribution lisansı kapsamında lisanslanır. MediTerra – Mediterranean Social Studies Journal tam Açık Erişim politikası uygulamaktadır.

MediTerra – Mediterranean Social Studies Journal, published by Antalya Academic Research Association (ANT-Academy), is an international refereed journal and is published electronically twice a year, in January and July. The journal has a comprehensive perspective on the Mediterranean Basin and the local, regional, national and international policies of the Basin countries in different fields, including but not limited to International Relations, Political Science, Public Administration, Sociology, Economics, Law, Communication and academic studies from different disciplines of social sciences.

MediTerra – Mediterranean Social Studies Journal is an international refereed scientific publication of Antalya Academic Research Association (ANT-Academy). The opinions expressed in the articles published in the journal belong to the authors; MediTerra – Mediterranean Social Studies Journal, ANT-Academy as the publisher, the journal owner and the Editorial Board cannot be held responsible. The author(s) retain the copyright of their work and published articles are licensed under the Creative Commons Attribution license. MediTerra – Mediterranean Social Studies Journal applies a full Open Access policy.

MediTerra – Mediterranean Social Studies Journal, publié par Antalya Academic Research Association (ANT-Academy), est une revue internationale à comité de lecture publiée électroniquement deux fois par an, en janvier et en juillet.

La revue offre une perspective globale sur le bassin méditerranéen et les politiques locales, régionales, nationales et internationales des pays du bassin dans différents domaines, y compris, mais sans s'y limiter, les relations internationales, les sciences politiques, l'administration publique, la sociologie, l'économie, le droit, la communication et les études académiques de différentes disciplines des sciences sociales.

MediTerra – Mediterranean Social Studies Journal est une publication scientifique internationale à comité de lecture de l'Association de recherche académique d'Antalya (ANT-Academy). Les opinions exprimées dans les articles publiés dans le journal appartiennent aux auteurs; MediTerra – Mediterranean Social Studies Journal, ANT-Academy en tant qu'éditeur, le propriétaire du journal et le comité de rédaction ne peuvent être tenus responsables. Les auteurs conservent les droits d'auteur de leur travail et les articles publiés sont soumis à la licence Creative Commons Attribution. MediTerra – Mediterranean Social Studies Journal applique une politique de l'accès ouvert et total.

SAHİBİ/OWNER/PROPRIÉTAIRE

Antalya Akademik Araştırmalar Derneği (ANT-Akademi) adına
Senem ATVUR

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ/RESPONSIBLE EDITOR-IN-CHIEF/RÉDACTRICE EN CHEF RESPONSABLE

Senem ATVUR

EDİTÖRLER/EDITORS-IN-CHIEF/RÉDACTRICES EN CHEF

Ceren UYSAL OĞUZ, A. Gün GÜNEŞ GÜLAL

EDİTÖR YARDIMCILARI/ASSISTANT EDITORS/RÉDACTEURS EN CHEF ADJOINT

Çağla VURAL, Güneş ERSOY, Yusuf Kenan POLAT

EDİTÖR KURULU/EDITORIAL BOARD/CONSEIL DE RÉDACTION

A. Beyhan AKAY – Akdeniz Üniversitesi (İktisat)
Aybüke İNAN ŞİMŞEK – Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi (Hukuk)
Canan KIŞLALIOĞLU – Bitlis Eren Üniversitesi (Uluslararası İlişkiler)
Elife KART – Akdeniz Üniversitesi (Sosyoloji)
Fatih Fuat TUNCER – Gelişim Üniversitesi (Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi)
Gökçe KONYALI – Akdeniz Üniversitesi (Hukuk)
Kadriye OKUDAN DERNEK – Akdeniz Üniversitesi (Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi)
M. Suzan ILIK BİLBEN – Akdeniz Üniversitesi (Sosyoloji)
Melike AKKARACA KÖSE – Universidad de Navarra (Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi)
Sanem ÖZER – Akdeniz Üniversitesi (Uluslararası İlişkiler)
Şebnem ARIK – Alanya Üniversitesi (İktisat)
Zuhal GÖK DEMİR – Akdeniz Üniversitesi (İletişim)

YABANCI DİL EDİTÖRLERİ/LANGUAGE EDITORS/ÉDITEURS DE LANGUE

Sanem ÖZER (İngilizce), Ramazan İZOL (Fransızca)

TEKNİK EDİTÖRLER/TECHNICAL EDITORS/RÉDACTEURS TECHNIQUES

Mustafa ÇAKIR, İ. Utku CANTÜRK

WEB SİTESİ TASARIMI/WEB DESIGN

Neşe AĞBAŞOĞLU, Murat AĞBAŞOĞLU

GRAFİK TASARIM/GRAPHIC DESIGN/DESIGNER GRAPHIQUE

Macit GÜREL

ULUSLARARASI DANIŞMA KURULU/INTERNATIONAL ADVISORY BOARD CONSEIL INTERNATIONAL DE RÉDACTION CONSULTATIF

Ahmet Erdi ÖZTÜRK – London Metropolitan University, İngiltere
Ali Şevket OVALI – Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye
Alpaslan ÖZERDEM – George Mason University, ABD
Andrea LOCATELLI – Università Cattolica del Sacro Cuore Milano, İtalya
Aslı Seda KURT – Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye
Asma Shakir KHAWAJA – Center for International Strategic Studies, Azad Jammu and Kashmir (CISS AJK), Pakistan
B. Esra ÇAYHAN – Emekli Profesör, Türkiye
Bezen BALAMİR COŞKUN – TED Üniversitesi, Türkiye
Çağdaş DEDEOĞLU – Yorkville University, Kanada
Çağla Gül YESEVİ – İstanbul Kültür Üniversitesi, Türkiye
Ethemcan TURHAN – University of Groningen, Hollanda
Karine MICHELET – Université de Poitiers, Fransa
Kishu DASWANI – Government Law College, Mumbai, Hindistan
Loïc LEVOYER – Université de Poitiers, Fransa
Mauricio JARAMILLO JASSIR – Universidad del Rosario, Kolombiya
Mehmet Hanifi BAYRAM – Akdeniz Üniversitesi, Türkiye
Mehmet ZANBAK – Akdeniz Üniversitesi, Türkiye
Özgür ARUN – Akdeniz Üniversitesi, Türkiye
Rim MOSBEH – Université de Sousse, Tunus
Selim ÇAĞATAY – Akdeniz Üniversitesi, Türkiye
Sinem AKGÜL AÇIKMEŞE – Kadir Has Üniversitesi, Türkiye
Ş. İnan RÜMA – Bilgi Üniversitesi, Türkiye

İLETİŞİM/CONTACT/CONTACT

<https://www.mediterrajournal.com/>
mediterrajournal@gmail.com

İçindekiler | Contents

ISSN 3023-8927 (ONLINE) | Yıl/Year: Ocak 2025/January 2025 | Cilt/Volume: 2 | Sayı/Number: 1

Avrupa Birliği'nin Tunus'a Yönelik Demokrasi Teşviki Politikalarının Değerlendirilmesi <i>Fulya Akgül Durakçay & İrem Aşkar Karakır</i>	1-19
Turkish Foreign Policy in the Mediterranean: An Analytical Overview <i>E. Nur Sezek & Maria Fernanda Sanzon-Maya</i>	20-29
The EEZ Dispute in the Eastern Mediterranean <i>Arda Özkan</i>	30-50
Akdeniz'de Göç: Fransa'daki Kuzey Afrika Kökenli Göçmenlerin İşgücü Piyasasında Karşılaştığı Sorunlar <i>Merve Saruhan</i>	51-62
Kırsal Kalkınmaya Yönelik Geliştirilmiş Projelerde Bir Uğrak Olarak Tarımköy: Nevşehir Karain Örneği <i>Abdullah Dirikoç & Leman Yıldırım</i>	63-71
COMPTE RENDU DE CONFERENCE Colloque International « Territoires et Action Publique » <i>Mehmet H. Bayram & Senem Atvur</i>	72-76

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TUNUS'A YÖNELİK DEMOKRASİ TEŞVİKİ POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Fulya AKGÜL DURAKÇAY¹ & İrem AŞKAR KARAKIR²

Öz

Bu makale, Avrupa Birliği'nin (AB) Tunus'ta demokrasi teşvikini ele alarak, Yasemin Devrimi öncesi ve sonrası politikalarının evrimini incelemektedir. Çalışmanın amacı, AB'nin Güney komşularındaki güvenlik ortamı dikkate alındığında, Tunus'ta demokrasiyi teşvik etmek için geliştirdiği kurumsal politikalarını ve stratejilerini analiz etmektir. Bu kapsamda, AB'nin Akdeniz'deki Güney komşularında demokrasi teşvikine yönelik geliştirdiği politika belgeleri ile Tunus ile ikili ilişkilerinin kurumsal çerçevesini oluşturan belgelerden yararlanılmaktadır. Bulgular, Yasemin Devrimi öncesinde AB politikalarının ağırlıklı olarak Tunus'un AB pazarına entegrasyonuna vurgu yaparak istikrar odaklı olduğunu göstermektedir. Ancak, devrim sonrası dönemde, AB politikalarında Tunus'ta demokrasiye geçişi desteklemeye yönelik bir kayma olmuştur. AB, Tunus'un demokratik kurumlarını güçlendirmek için finansal yardımlarını arttırmıştır. Yine de, 2015 sonrası dönemde, terörizm, düzensiz göç ve jeopolitik gerilimlerden kaynaklanan ve devam eden riskler nedeniyle bölgedeki istikrarı önceliklendirmeye yönelik belirgin bir kayma olmuştur. Sonuç, AB'nin Tunus'un demokratikleşmesi üzerindeki etkisinin, AB'nin yeterli düzeyde bağlılığının olmaması ve demokrasiyi teşvik etme ile bölgesel istikrarı sağlama arasındaki karmaşık etkileşim nedeniyle belirsiz kaldığını vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Avrupa Komşuluk Politikası, Demokrasi Teşviki, Demokratikleşme, Tunus.

EVALUATION OF THE EUROPEAN UNION'S DEMOCRACY PROMOTION POLICIES IN TUNISIA

Abstract

This article discusses the European Union's (EU) democracy promotion in the case of Tunisia, focusing on the evolution of its policies pre- and post-Jasmine Revolution. It aims to analyze the EU's institutional policies and strategies to promote democracy in Tunisia within the broader context of the security environment in its Southern neighbourhood. In this regard, the study benefits from policy documents developed within the scope of the EU's democracy promotion policies towards its Southern neighbours in the Mediterranean, and documents forming the institutional framework of bilateral relations with Tunisia. Findings indicate that before the Jasmine Revolution, EU policies were pre-dominantly stability-oriented with an emphasis on Tunisia's integration to the EU market. However, post-revolution, there was a shift in the EU policies towards supporting democratic transition in Tunisia. The EU increased its financial assistance to strengthen Tunisia's democratic institutions. Yet, in the post-2015 period, there was a marked shift towards prioritizing stability in the region due to ongoing risks from terrorism, irregular migration, and geopolitical tensions. The conclusion highlights that due to the lack of EU engagement and the complex interplay between promoting democracy and ensuring regional stability, the EU's impact on Tunisia's democratization remains ambiguous.

Keywords: European Union, European Neighbourhood Policy, Democracy Promotion, Democratization, Tunisia.

¹ Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, fulya.akgul@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0200-7911

² Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, irem.askar@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8723-4939

Giriş

Avrupa Birliği (AB), Soğuk Savaş sonrası değişen güvenlik gündeminde demokratik norm ve değerlerini başta genişleme politikası ile aday ülkelere transfer etmeye başlamış ve genişleme politikasından edindiği başarılı tecrübelerini üçüncü ülkeler ile ilişkilerinde de düzenleyici bir araç olarak kullanmaya başlamıştır. Ancak, genişleme politikalarında ülkelerin demokrasiye geçişleri ve demokrasinin yerleşmesi süreçlerinde etkili ve başarılı bir dış aktör olarak görülen AB, en büyük ödül olarak sunulan üyelik vadinin ve koşulluluk ilkesine dayalı yaptırım mekanizmalarının yokluğunda üçüncü ülkelere demokratik norm ve değerlerini transfer etmede oldukça sınırlı bir etkiye sahip olabilmektedir (Akgül Durakçay & Güneş Gülal, 2018). Her ne kadar normatif güç (Manners, 2002) ve dönüştürücü güç (Börzel & Lebanidze, 2017) adlandırılrsa da AB'nin çıkarları söz konusu olduğunda demokrasiye ilişkin norm ve değerlerini ikinci plana itebildiğini göstermesi açısından Güney Akdeniz komşuları ile ilişkileri anlamlı bir örnek teşkil etmektedir. Değişen güvenlik tehditleri AB'nin normatif ve dönüştürücü gücünü sınırlandırıcı bir unsur olarak ortaya çıkmakta, demokratikleşme ülkelerin reformları gerçekleştirmelerini daha çok kendi irade ve isteklerine bağımlı kılmaktadır. Ancak hem bölgesel olarak hem de Tunus özelinde Güney Akdeniz'deki otoriter yönetim geçmişlerinin tarihsel izlek bağımlılık oluşturması hem de demokrasiye geçişte uluslararası unsurun –bir dış aktör olarak AB'nin- sınırlı istek ve iradesi demokrasiye geçişin önünde engel olarak ortaya çıkmaktadır. AB'nin üçüncü ülkelerde demokrasi teşvikinde sınırlı da olsa bir etkisinin olabilmesi aynı zamanda üçüncü ülkenin AB kimlik, norm ve değerleri ile özdeşleşme düzeyine bağlı olmaktadır (Sedelmeier, 2011).

AB, demokrasi teşviki politikalarında demokrasinin dışarıdan empoze edilemeyeceğine ve ülkelerin kendilerine has iç dinamiklerinin dikkate alınması ile çeşitli finansal ve teknik araçlar ile demokratikleşme süreçlerinin desteklenebileceğine işaret etmektedir (Avrupa Birliği Konseyi, 2009). AB, bu kapsamda Güney Akdeniz'deki ülkelerin demokratikleşme süreçlerini AB pazarına erişim, finansal yardım ve vize serbestisi gibi ödüllerin vaat edilmesi yoluyla pozitif koşulluluk stratejisi ile teşvik etmektedir (Schimmelfennig, Engert & Knobel, 2003). Ancak, AB sunduğu bu ödüllerin aynı zamanda bölgedeki öncelikleri ve stratejik çıkarları kapsamında sunmakta ve demokrasi teşviki ile çatışan başka bir dış politika ya da güvenlik çıkarları bulunması durumunda (Levitsky & Way, 2005) tercihini çıkarlarından yana kullanmaktadır. AB'nin kendisini daha güvenli hissetmesi için komşularının güvenlik, istikrar ve barış ortamına sahip olması oldukça önem taşımaktadır. Özellikle Avrupa Komşuluk Politikası ile bu ortamın varlığı ile demokrasi arasında bir bağ kuran AB, son yıllarda Güney Akdeniz komşularında yaşanan güvenlik sorunları ve ülke içi dinamikleri göz önünde bulunduruluğunda tercihlerini istikrardan yana kullanmaya başlamış ve ilişkilerini güvenlik, enerji, göç ve ticaret gibi alanlardaki stratejik çıkarlarına ulaşmada iş birliği yapmak üzerine kurgulamaya başlamıştır. Bu bağlamda, AB'nin Güney Akdeniz bölgesi ve Tunus özelinde demokrasiye yönelik sistematik bir teşvik politikasının yokluğu demokratikleşme süreçlerinde pozitif bir etkisinin beklenmemesini beraberinde getirmektedir.

Çalışmada ilk olarak Tunus'un iç siyasi dinamikleri çerçevesinde tarihsel perspektiften demokratikleşme süreci incelenmektedir. Demokratikleşme sürecinin ülkelerin istek, irade ve gerekli siyasi reformları gerçekleştirmelerine bağlı olduğu kabulünden hareketle Yasemin Devrimi öncesi ve sonrasında otoriter yönetimlerin eğilimleri üzerinde durulmaktadır. Daha sonra, AB'nin Tunus'un da içinde yer aldığı Güney Akdeniz bölgesine yönelik çok taraflı ve bölgesel politikaları ve bu politikaların demokrasi teşviki ayağı incelenmektedir. Bu politikalar kapsamında AB'nin Güney Akdeniz ve Tunus ile ilişkilerinde demokrasiyi nasıl kavramsallaştırdığı, hangi unsurları üzerinde durduğu ve hangi araçları kullandığı analiz edilmektedir. Bu amaçla, çalışmanın yöntemi, AB'nin Akdeniz'deki Güney komşularına yönelik demokrasi teşviki politikaları kapsamında geliştirdiği temel politika belgelerinin, Tunus ile ikili ilişkilerinin kurumsal çerçevesini oluşturan belgelerin, resmî gazetelerinin ve basın bültenlerinin kapsamlı bir incelemesine dayanmaktadır. Son olarak, Tunus'un iç dinamikleri göz önünde bulundurularak AB'nin Yasemin Devrimi öncesinde ve sonrasında ülkeye yönelik politikalarında demokrasi teşvikinin yeri, güvenlik ve istikrar hedefleri ile ilişkisi çerçevesinde ele alınmaktadır. Böylelikle, çalışmanın araştırma sorusu olan AB'nin Tunus'un demokratikleşmesi üzerinde bir normatif ve dönüştürücü etki yaratıp yaratamadığı sorusunun yanıtı hem AB'nin Güney komşularına yönelik uyguladığı stratejik çıkarlarını önceliklendiren yaklaşımı hem de Tunus'ta devam eden demokrasiden geri dönüş pratiklerinin yarattığı kısıtlar ile birlikte değerlendirilmektedir.

1. Tunus'ta Demokratikleşmenin Tarihi

Bağımsız Tunus'un kurucu lideri Habib Burgiba, ilk cumhurbaşkanı olarak ülkeyi 30 yıl boyunca yönetmiştir (1957-1987). İktidarı sırasında Burgiba, diğer siyasi ve ekonomik güçleri bir kenara iterek gücü tekeline almıştır (Lesch, 2014). Kasım 1987'de, bir general ve bakan olan Zeynel Abidin Bin Ali, Burgiba'yı bir 'tıbbi darbe' ile devirmiş ve kendisini bir reformcu olarak sunmuştur (Cavatorta, 2001). Göreve

gelmesinin hemen ardından Bin Ali siyasi reformlar yapacağına söz vermiştir. Sözü doğrultusunda ilk olarak çeşitli siyasi partilere izin vermiş, basını özgürleştirmiş ve ordunun gücünü sınırlamıştır (Hochman, 2007). Bin Ali tarafından savunulan darbeden bir yıl sonra, tüm siyasi partiler demokratik ilkelere bağlılıklarını teyit eden 1988 tarihli Tunus Ulusal Paktı'nı imzalamıştır. Ancak, bu umut verici siyasi açılım uzun sürmemiştir. 1989 parlamento seçimlerinde Bin Ali'nin iktidar partisi Anayasal Demokratik Birlik (Rassemblement Constitutionnel Democratique, RCD) sandalyelerin çoğunluğunu kazanmış olsa da Bin Ali oyların yaklaşık %20'sini alarak ikinci gelen İslamcılardan endişe duymaya başlamıştır (Hochman, 2007). Böylece seçimlerin ardından basın özgürlüğü, ifade özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü de dahil olmak üzere siyasi özgürlükler konusunda önemli gerilemeler yaşanmıştır. RCD, büyük bir güvenlik ağı aracılığıyla muhalefetin söylemleri üzerinde sıkı bir kontrol kurmuş ve böylece Tunus siyasi hayatına hâkim olmuştur (O'Brien, 2015). Devletin güvenlik kurumlarının sivil toplumu ele geçirmek ve kontrol altında tutmak için kullanılması bir polis devletinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Keskes ve Martin, 2020).

İronik bir şekilde, Bin Ali'nin iktidarı giderek daha fazla domine etmesine rağmen, Batı'nın ülke yönetimine desteği devam etmiştir. Batı, sanki "ülkenin liberal siyaseti hakkında bir efsane" varmış gibi Bin Ali rejimi altındaki Tunus'u "ılımlılık, istikrar ve liberal siyasetin ileri karakolu" olarak görmüştür (Sadiki, 2002). Aslında Batı'nın değer verdiği şey, zayıf bir sivil toplum ve geniş çaplı insan hakları ihlalleri pahasına 'istikrar' olmuştur. Ülkede çok partili seçimler yapılmış, ancak seçimler iktidar rejimi tarafından sıkı bir şekilde kontrol edilmiştir. Bu nedenle, seçimler ne rekabetçi ne de şeffaf olmuştur. İslamcı partiler hariç muhalefet partilerinin 'demokratik bir görüntü' yaratmak için seçimlere katılmasına izin verilmiş, ancak parlamentodaki sandalyelerin neredeyse tamamını kontrol eden her zaman RCD olmuştur. Bu arada rejim, ikramiyeler dağıtarak ve ayrıcalıklar tanıyarak siyasi elitleri yozlaştırmıştır (Aleya-Sghaier, 2012). Bin Ali rejiminin otoriter direnci, siyasi reformların gerçekleştirilmesi yönünde artan iç ve dış baskılar karşısında 2000'li yıllarda da devam etmiştir. Bin Ali 2002 yılında anayasayı değiştirerek 1987 yılında kendisi tarafından getirilen üç dönem başkanlık sınırını kaldırmıştır (Hochman, 2007). 2009 başkanlık seçimlerinden önce, bu kez "partisinin tartışmasız bir şekilde yeniden onaylanmasına küçük bir tehdit bile oluşturabilecek adayları" fiilen dışlayan bir seçim yasası çıkarmıştır (Marzo, 2020).

Başından beri İslamcılar, toplumun diğer kesimleriyle karşılaştırıldığında, iktidar rejimi tarafından en fazla baskıya maruz kalan grup olmuştur. İronik bir şekilde, Bin Ali iktidardaki ilk günlerinde İslamcı El Nahda partisinin birçok üyesini hapisten çıkarmış, partiye Yüksek İslam Konseyi'nde bir koltuk vermiş ve böylece partiyi yasallaştırmıştır (Hochman, 2007). Ancak rejim, El Nahda'nın 1989 parlamento seçimlerine siyasi bir parti olarak katılmasına izin vermemiştir. Sadece parti üyeleri bağımsız adaylar olarak seçimlere katılabilmmiştir. Seçimlerin sonucu İslamcıların gücünü gösterdiğinde ise Bin Ali'nin başlangıçtaki hoşgörüsü sona ermiştir. İslamcılar 1990'lar boyunca güvenlik güçlerinin baskıcı önlemleriyle karşı karşıya kalmış; çoğu hapse atılmış, El Nahda partisi yasaklanmış ve lideri Raşid Gannuşi sürgüne gönderilmiştir (Powel, 2009a; Allusson, 2018). Cavatorta'ya (2001) göre, Batı'daki siyasal İslam korkusunun farkında olan Bin Ali rejimi "siyasi muhaliflere yönelik baskıyı meşrulaştırmak için İslam kartını başarıyla oynamıştır". Aslında, Tunus El Nahda partisi, radikal bir siyasi değişim değil, yerleşik siyasi sistem içinde ılımlı davranarak aşamalı bir değişim arayışında olduğu için bölgedeki diğer bazı İslamcı partilerden ayrılmıştır. Durum böyle olmasına rağmen, Tunus rejiminin İslamcılara yönelik baskıcı önlemleri Batı'da sıklıkla alkışlanmıştır (Torelli, Merone & Cavatorta, 2012).

İktidardaki rejimin kısıtlamaları İslamcılarla sınırlı kalmamıştır. Hem İslamcı hem de seküler sivil toplum kuruluşları (STK) büyük ölçüde güçlü devlet kontrolü altında kalmış ve bu da onlara manevra alanı bırakmamıştır. Bu durum, etkin bir sivil toplumun başarılı bir demokratikleşme için vazgeçilmez olduğu gerçeği göz önüne alındığında sorun teşkil etmiştir (Bellin, 2018). Burgiba yönetimi altında, bir yandan "modernleşme ve ulusal kalkınma" çerçevesinde vatandaşların dernekleşmesi teşvik edilirken, diğer yandan STK'lar üzerinde hem özerkliklerini hem de rejime itiraz etme kabiliyetlerini engelleyen sıkı bir devlet kontrolü süregelmiştir (Weilandt, 2019). Bu eğilim, Bin Ali yönetimi altında da devam etmiştir. STK'ların faaliyetleri, toplantı düzenlemek için İçişleri Bakanlığı'ndan izin alma zorunluluğu gibi yasal kısıtlamalara tâbi tutulmuştur (Hochman, 2007). STK üyeleri sürekli olarak baskı ve zulümle karşı karşıya kalırken, faaliyetleri rejim kontrolündeki medya tarafından büyük ölçüde görmezden gelinmiştir (Weilandt, 2019).

Bu zorluklara rağmen, birkaç STK, RCD'nin dayattığı sınırlar dahilinde faaliyet gösterebilmiş ve devrimden önce demokrasi yanlısı bir gündem için iktidar rejimi üzerinde kısmi bir baskı oluşturabilmiştir. Bu STK'lar arasında en göze çarpanı Tunus Genel İşçi Sendikası (Union Generale Tunisienne du Travail, UGTT) olmuştur. UGTT'yi benzerlerinden ayıran temel özellikler arasında "büyüklüğü, saygınlığı, özerkliği, mobilizasyon kapasitesi ve iç çoğulculuğu" yer almıştır (Bellin, 2018). Bellin'e (2018) göre; yerel ve bölgesel ofislerden oluşan geniş ağı, tarihsel meşruiyeti, işçilerin aktivizmi, siyasi kaldıracı ve "siyasi elite ortak nedenler üretmeye istekli" pragmatik liderleriyle UGTT, görünür bir özerklik kazanabilmiştir. Arap

dünyasının en eski insan hakları örgütü olan Tunus İnsan Hakları Ligi (LTDH) de Tunus'taki bir diğer önemli STK olmuştur. Bin Ali yönetimi altında LTDH, hükümet tarafından dolaylı olarak kendisine karşı açılan çeşitli hukuk davalarıyla baş etmek zorunda kalmıştır (Hochman, 2007).

Yasemin Devrimi'ne giden süreçte, sivil ve siyasi özgürlükler üzerindeki sıkı kısıtlamalardan ve İslamcıların taciz edilmesinden kaynaklanan yaygın hoşnutsuzluk, ekonomik gerileme ile daha da güçlenmiştir. Tunus, 1990'lar boyunca ekonomik kalkınma ve büyüme için başarılı bir model olarak algılanmış, ancak 2000'lerde olumlu ekonomik göstergelerin nüfusun çoğunluğu için fazla bir şey sunmayan bir veri olduğu anlaşılmıştır (Salamey, 2015). Bin Ali rejimi bu olumlu ekonomik göstergeleri toplumu susturmak için kullanabilmiş, ancak sosyo-ekonomik engellerin artmasıyla birlikte durum kontrolden çıkmıştır. Halk ayaklanmasından önce "GSYİH büyüme oranı (%3) düşerken, enflasyon (%5), işsizlik (%18) ve yoksulluk (%16) artmıştır" (Quamar, 2015).

Tunus'taki sosyo-ekonomik kalkınmayla ilgili ciddi bir sorun da eşitsizlik olmuştur. Ekonomik faaliyetler doğudaki kıyı vilayetlerinde yoğunlaşırken orta, güney ve batı vilayetleri çok az gelişmiştir (Salamey, 2015). Örneğin, Sahel bölgesi 2010 yılı itibarıyla Tunus nüfusunun %14,4'ünden daha azını barındırmasına rağmen "Orta Batı ve Güney'deki tüm vilayetlerden daha fazla altyapı, sosyal tesis, fabrika, otel ve üniversiteye ev sahipliği yapmıştır" (Aleya-Sghaier, 2012). Bu nedenle, 2008 yılında Gafsa -Tunus'un güneybatısında yer almaktadır- çevresinde ülkenin ekonomik fırsatlarının dağılımındaki eşitsizliğe tepki olarak bir protesto dalgası yaşanması şaşırtıcı olmamıştır (O'Brien, 2015). Ekonomik olarak gelişmiş bölgeler ile ekonomik olarak az gelişmiş bölgeler arasındaki uçurum, özellikle genç nesiller arasında artan bir hayal kırıklığı ve kızgınlık hissine katkıda bulunmuştur. 2010 yılı itibarıyla "Tunusluların %42'si yirmi beş yaşın altındaydı" ve üniversite mezunları da diğerleriyle benzer bir umutsuzluğu paylaşmaktaydı çünkü işsizlik eğitilmiş gençler arasında da yaygındı (Aleya-Sghaier, 2012). İşsiz mezunların sayısındaki gözle görülür artışın güçlü bir kızgınlık duygusu yarattığı ve böylece rejime karşı muhalefeti teşvik etmek için güçlü bir tabanı tetiklediği ileri sürülmüştür (O'Brien, 2015).

Yasemin Devrimi, Muhammed Bouazizi'nin -Sidi Bouzid'li bir sokak satıcısı- belediye görevlileri tarafından aşağılanmasına tepki olarak 17 Aralık 2010 tarihinde kendini yakmasıyla tetiklenmiştir. Bouazizi'nin ölümü Tunusluların işsizlik, yolsuzluk ve temel özgürlüklerden mahrumiyetle ilgili şikayetlerini dile getirmelerinde bir katalizör olmuş ve bu da Tunus genelinde yaygın sokak protestolarının hızlanmasında kendini göstermiştir (Falk, 2016). Süreçte genel olarak dini grupların önemli bir rol oynamadığını söylemek doğru olacaktır (Somer, 2017). Gösteriler, devlet tarafından dayatılan sınırların üstesinden gelme kararlılığında birleşen farklı muhalif aktörleri bir araya getirmede etkili olmuştur (O'Brien, 2015). Bu heterojen yapının uyumlu bir şekilde hareket etmesini sağlamada UGTT kayda değer bir rol oynamıştır. UGTT, "farklı coğrafi bölgelerden, farklı siyasi eğilimlerden (reformistten devrimciye) ve toplumun farklı sınıflarından (işçiler, memurlar, hatta profesyoneller)" oluşan son derece çeşitli bir tabanı bünyesinde barındırma konusundaki elli yıllık deneyimiyle, en başından itibaren kitleleri harekete geçirmeyi başarmıştır (Bellin, 2018). Sosyal medya ve küresel iletişim ağları da siyasi partilerin, STK'ların ve eğitilmiş orta sınıfın otoriter yönetime karşı harekete geçmesinde ve güçlenmesinde kritik bir rol oynamıştır (Salamey, 2015). Breuer, Landman & Farquhar'a (2015) göre, Tunus'taki hükümet karşıtı mobilizasyon büyük ölçüde internetle ilişkili yeni teknolojiler aracılığıyla mağdur bireyler arasındaki etkileşimin artmasına borçludur. Bu bağlamda, dijital bir elit, ülkedeki farklı şikayetleri harmanlamak, tercüme etmek ve iletmek suretiyle protestoları koordine etmiştir (Breuer, Landman & Farquhar, 2015).

Tırmanan gösterilere cevaben Bin Ali "350.000 istihdam yaratacağımı ve sosyoekonomik reform gerçekleştireceğimi" iddia etmiş, ancak aynı zamanda ordunun protestocularla başa çıkmada tükenmiş güvenlik güçlerine destek vermesini istemiştir (Lesch, 2014). Polis güçlerinin aksine ordu, iktidardaki rejimi korumak için isyana müdahale etmeyi reddederek halkın hissiyatına saygı duyduğunu teyit etmiştir. Geleneksel olarak Tunus'un küçük ordusu, ülkeyi herhangi bir dış tehdide karşı savunmak gibi sınırlı bir misyonu benimsediği için siyasete karışmamıştır (Bellin, 2018). Mısır'daki muadilinden farklı olarak Tunus ordusunun "ne hükümetin ekonomi politikalarında ne de faaliyetlerinde payı olmuştur" (Salamey, 2015). Tunus ordusu protestolar sırasında tarafsız kalarak Bin Ali'nin hayatta kalmak için orduya bel bağlama ihtimalini ortadan kaldırmıştır. Protestolar Bin Ali'nin 14 Ocak 2011'de devrilmesine ve kendisine sığınma hakkı tanınan Suudi Arabistan'a çekilmesine kadar devam etmiştir (Falk, 2016).

Bin Ali'nin yirmi dört yıllık iktidarından sonra Suudi Arabistan'a kaçmasının ardından Tunus'taki ilk siyasi gelişme, geçici bir hükümet kurulması ve liberal bir anayasa hazırlamakla görevli Kurucu Meclis için Ekim 2011'de ilk özgür ve adil seçimlerin gerçekleştirilmesi olmuştur. Orta Doğu'daki benzerleri gibi, devrimden sonra sürgünden dönen Raşid Gannuşi'nin liderliğindeki İslamcı El Nahda partisi devrim sonrası ilk seçimlerde diğer muhalefet partilerinden daha iyi örgütlenmiştir. El Nahda, seçimde oyların yaklaşık %40'ını kazanmış, ancak bu sonuç partinin kendi hükümetini kurması için yeterli olmamış, %10'dan az oy alan diğer iki siyasi parti ile koalisyon hükümeti kurmasını gerektirmiştir (Haynes, 2013). Sonuç olarak

ılımlı İslamcı El Nahda, solcu-laik Cumhuriyet için Kongre (CPR) ve sosyal demokrat Ettakatol arasında üç partili bir iktidar koalisyonu kurulmuştur (Torelli, Merone ve Cavatorta, 2012). Koalisyon hükümeti, Ennahda Genel Sekreteri Hamadi Jebali'nin Başbakan; CPR lideri Moncef Marzouki'nin Cumhurbaşkanı ve Ettakatol'dan Ben Jafer'in Kurucu Meclis Başkanı olması konusunda anlaşmıştır (Alkan Özcan, 2018). Bu geçici hükümet, yeni bir anayasa yapılana ve geçiş hükümeti için seçimler düzenlenene kadar ülkeyi bir yıl boyunca yönetmiştir.

El Nahda'nın seçimlerdeki zaferi "laik Tunus'un" geleceğine dair soru işaretlerine ve devrimin İslamcılar tarafından ele geçirilebileceği endişelerine yol açmıştır (Weilandt, 2021; Grasso, 2016). Bununla birlikte Jamal & Kensicki'nin (2016) belirttiği gibi "parlamento içindeki güç dengesi ve Ennahda liderinin ılımlı ideolojik dünya görüşü uzlaşmayı bir gereklilik haline getirmiştir". Tunus örneğinde olduğu gibi rakip ve çekişen partiler arasında bir koalisyon geçici hükümetinin kurulması, bu partiler arasında uzlaşma, taviz ve müzakere politikalarını teşvik etmiştir (Salamey, 2015). Geçici hükümet, herhangi bir siyasi grubun mecliste mutlak çoğunluğa ulaşmasını önlemek için nispi temsile dayalı yeni bir seçim yasası getirerek gelecek seçimleri yönetmek üzere Bağımsız Seçim Yüksek Otoritesi'ni kurmuştur (Erdoğan, 2020). Geçici hükümeti oluşturan üç parti başlangıçta eski otoriter rejimin kalıntılarını ortadan kaldırma konusunda etkili bir iş birliği sergilemiş, ancak meclisin Şubat 2012'de anayasa taslağı hazırlama süreci üzerinde çalışmaya başlamasının ardından siyasi sahneye çatışma hâkim olmuştur (Landolt & Kubicek, 2014).

Anlaşmazlıklar esas olarak İslamcılar ve laikler arasında İslam'ın rolü ve yürütme sisteminin türü konusunda ortaya çıkmıştır. "Şeriatın yasamadaki rolü, İslam'ın devlet dini olarak adlandırılıp adlandırılmayacağı veya kadınların ve azınlık gruplarının statüsünün ne olması gerektiği" konusunda yoğun tartışmalar yaşanmıştır (Erdoğan, 2020). Ayrıca yürütme erki konusunda da güçlü tartışmalar gerçekleşmiştir. El Nahda partisi parlamenter sistemden yana tavır koyarken, diğer partiler başkanlık sisteminde ısrar etmiştir (Erdoğan, 2020). Anayasa hazırlama süreci 2013 yazında neredeyse durma noktasına geldiğinde UGTT iki tarafı uzlaştırmaya çalışmış ve LTDH, İşverenler Sendikası ve Tunus Barosu gibi üç STK ile Ulusal Diyalog Dörtlüsü'nü kurmuş ve bu Dörtlü Aralık 2015'te Nobel Ödülü kazanmıştır. Dörtlü, yeni anayasa konusunda bir uzlaşmaya varılması amacıyla ülkedeki başlıca siyasi eğilimler arasında diyalogu kolaylaştıran toplantılara ev sahipliği yapmıştır (Bellin, 2018). Diyalog aynı zamanda teknokrat bir hükümetin kurulmasını da sağlamıştır.

Bu süreçte Nahda, yasamanın kaynağı olarak şeriata atıfta bulunma ısrarı ve kadınların statüsüne ilişkin 'tamamlayıcılık' kavramının benimsenmesi gibi bir dizi konuda daha önceki tutumundan vazgeçmiştir. Uzlaşma yoluyla Nahda, anayasanın giriş bölümünde evrensel insan hakları değerlerine atıfta bulunulmasını ve kadınların statüsüne ilişkin eşitliğin benimsenmesini kabul etmiştir (Erdoğan, 2020). Parti ayrıca, parlamenter bir sistemin kendi çıkarlarına daha iyi hitap etmesine rağmen, yarı başkanlık sisteminin getirilmesini de onaylamıştır. Dörtlü'nün girişimleri, hükümetin troyka yapısı ve Gannuşi'nin ılımlı duruşu Nahda'nın başlangıçtaki pozisyonundan geri çekilmesine katkıda bulunmuştur. Ayrıca Müslüman Kardeşler'in Mısır'da yaşadığı deneyim de partinin tutumunun değişmesinde etkili olmuştur. Mısır'da 2013 yılındaki askeri darbenin ardından Tunus'taki koalisyon hükümeti Arap dünyasındaki tek İslamcı parti liderliğindeki hükümet olarak kalmıştır (Alkan Özcan, 2018).

Yeni anayasaya ilişkin hararetli tartışmalar devam ederken Tunus'ta iki seküler muhalefet lideri olan Şükrü Belaid ve Muhammed Brahmi'ye yönelik suikastlar da dâhil olmak üzere artan şiddet olayları meydana gelmiş ve bu suikastların her ikisi de radikal İslamcı bir grup olan Ensar el-Şeria'ya atfedilmiştir (Quamar, 2015). Şükrü Belaid'in 6 Şubat 2013'te ve Muhammed Brahmi'nin 25 Temmuz 2013'te öldürülmesi protestolara ve koalisyon hükümetinin aşırıcılıkla baş etme konusundaki isteksizliği nedeniyle suçlanmasına yol açmış, bu da genel olarak Nahda üzerindeki baskıyı artırmıştır (Alkan Özcan, 2018). Özen'in (2020) de belirttiği gibi, özellikle laik partiler Nahda'yı "demokrasiyi desteklediğini iddia ederken tutarsız davranmakla ve aşırılık yanlısı cihatçı unsurları 'gizli' bir şekilde desteklemekle" suçlamıştır.

Ülkede artan dini-seküler kutuplaşmaya yeni bir siyasi parti kurma hazırlıkları eşlik etmiştir. Yasemin Devrimi'nin sonuçlarından biri de RCD'nin feshedilmesi olmuştur. Ancak eski RCD yetkilileri siyaset sahnesinden çekilmek yerine RCD'nin halefi olan Nida Tunus adlı siyasi partiyi kurarak geçiş dönemindeki ayrıcalıklı konumlarını korumaya çalışmıştır (Keskes & Martin, 2020). Deneyimli bir siyasetçi olan Beji Caid Essebsi tarafından 2011 seçimlerinden önce geçici başbakan olarak görev yapmak üzere 16 Haziran 2012'de kurulan Nida Tunus, Nahda'ya karşı laikçi muhalefetiyle kısa sürede popüler hale gelmiştir (Volpi, 2014; Grasso, 2016). Parti "ekonomik durgunluk nedeniyle hayal kırıklığına uğramış orta sınıf Tunusluları, Nahda'nın İslamcılığından çekinen solcu laikleri, iş adamlarını ve burjuvaziyi" kendine çekmiştir (Allusson, 2018).

Bu süreçte Kurucu Meclis, siyasi partiler, STK'lar, medya ve kamuoyu arasında büyük polemiklere neden olan dört farklı anayasa taslağı ortaya koymuştur (Yardımcı-Geyikçi & Tür, 2018). Uzun bir pazarlık sürecinin ardından taraflar arasında anayasal bir uzlaşmaya varılmıştır. Yeni Tunus anayasası 26 Ocak 2014

tarihinde İslamcılarının çoğunlukta olduğu parlamento tarafından kabul edilmiştir (Alkan Özcan, 2018). 2014 Anayasası, yasama yetkisinin, üyeleri nispi temsil esasına göre seçilen Halkın Temsilcileri Meclisi'ne verildiği bir yarı başkanlık sistemi getirmiştir (Allusson, 2018). Müzakere ve uzlaşma yoluyla sivil bir devletin teşvik edilmesi, bölgedeki geçiş sürecinden geçen diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Tunus'ta nispeten daha başarılı bir geçiş süreci yaşanmasını sağlamıştır (Jamal & Kensicki, 2016). Jamal & Kensicki'ye (2016) göre İslamcı El Nahda'nın "daha uzlaşmacı bir rol benimsemeye" istekli olması da bu süreçte kritik bir rol oynamıştır.

Yeni anayasanın kabul edilmesinin yanı sıra, 2014 yılında parlamento ve cumhurbaşkanlığı seçimleri de gerçekleştirilmiştir. Nida Tunus lideri Beji Caid Essebsi, seçim kampanyası boyunca ülkedeki yaygın hoşnutsuzluğu ve artan şiddeti El Nahda partisi ile ilişkilendiren bir söylem kullanmıştır (Özen, 2020). 26 Ekim 2014 tarihinde gerçekleşen parlamento seçimleri, sandalyelerin yaklaşık %40'ını kazanan Nida Tunus'un seçim zaferiyle sonuçlanırken, El Nahda sandalyelerin %32'sini kazanarak ikinci parti olmuştur (Allusson, 2018). Nida Tunus ilk başta Nahda'yı dışarıda bırakan bir koalisyon hükümeti kurmaya çalışmış, ancak bunun başarılamayacağını anladıktan sonra Nahda'yı da içeren, ancak sadece bir bakanlık görevi veren bir hükümet kurmuştur (Somer, 2017). El Nahda'nın 2014 seçimlerindeki seçim yenilgisi, partinin aşırıçılıkla baş edememesi, artan siyasi kutuplaşma ve ülkedeki ekonomik istikrarsızlık gibi bir dizi nedene bağlanmıştır. Parlamento seçimlerini, ilk aşaması 23 Kasım 2014 tarihinde gerçekleştirilen ve 23 adayın yarıştığı, ikinci aşaması ise 21 Aralık 2014 tarihinde gerçekleştirilen ve iki adayın yarıştığı cumhurbaşkanlığı seçimleri takip etmiştir: Beji Caid Essebsi ve Moncef Marzouki (Quamar, 2015). Seçimler, Nida Tunus'tan Beji Caid Essebsi'nin El Nahda tarafından desteklenen görevdeki Moncef Marzouki'ye karşı zaferiyle sonuçlanmıştır.

Yeni siyasi çözümün siyasi ve ekonomik istikrara yol açacağı yönündeki beklentilere rağmen, Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) tarafından üstlenilen bir dizi terör saldırısı 2015 yılında ülkeyi sarsmıştır. Hem Mart 2015'te Tunus'taki Bardo Ulusal Müzesi'ne düzenlenen terör saldırısı hem de Haziran 2015'te Sousse'deki bir plaja düzenlenen terör saldırısı yabancıları hedef almış ve çok sayıda can kaybına yol açmıştır. Bu saldırılar, terörle mücadele uğruna devrim sonrasında demokratik kazanımlardaki gerilemeleri meşrulaştıran bir güvenlikleştirme ortamı yaratmıştır (Günay & Somavilla, 2020). Radikal İslamcılarının terör saldırılarına karşılık olarak Cumhurbaşkanı Essebsi 4 Temmuz 2015 tarihinde olağanüstü hâl ilan ederek yürütmenin yetkilerini parlamentonun rolü pahasına genişletmiş ve demokratik hak ve özgürlükleri askıya almıştır (Günay & Somavilla, 2020). Bu arada, işsizlik ve kalkınma sorunlarına ilişkin artan endişeler Tunuslu gençlerin şiddet içeren protestolara katılmasına yol açmıştır (Jamal & Kensicki, 2016). Aşırıçılıkla mücadeleyi bahane eden Cumhurbaşkanı Essebsi, acil sosyo-ekonomik sorunları ele almak yerine silah ve gözetleme teknolojilerine önemli miktarda bütçe ayırmıştır (Günay & Somavilla, 2020).

Ağustos 2016'da Cumhurbaşkanı Essebsi ile olan görüş ayrılıkları nedeniyle parlamentoda verilen gensoru önergesinin ardından Habib Essid başbakanlık koltuğunu Nida Tunus'tan Youssef Chahed'e kaptırmıştır (Rivera-Escartin, 2021). Ancak bu değişiklik ülkedeki siyasi çıkmazdan kurtulmak için anlamlı bir rol oynayamamıştır. 2019 sonbaharı, devrimin ardından ikinci parlamento ve cumhurbaşkanlığı seçimlerine sahne olmuştur. Eylül 2019'da yapılan cumhurbaşkanlığı seçimleri sonucunda bağımsız bir aday olan Kais Said cumhurbaşkanı olmuştur. Önde gelen bir hukukçu olan Said'in, seçim zaferinin büyük ölçüde dürüstlük konusundaki itibarına ve gençlerden aldığı geniş desteğe borçlu olduğunun altı çizilmiştir (Ottoway, 2021). Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin hemen ardından Ekim 2019'da parlamento seçimleri yapılmıştır. El Nahda partisi parlamentoda en fazla sandalyeyi kazanmış ancak yine kendi hükümetini kuracak çoğunluğa sahip olamamıştır. Parti, koalisyon hükümeti kurabilmek için diğer partilere ihtiyaç duymuştur. Aylarca süren müzakerelerin ardından El Nahda 2020 yılı başlarında diğer partilerle bir koalisyon hükümeti kurmayı başarmıştır. Ottoway'in (2021) haklı olarak belirttiği gibi, 2019 parlamento seçimleri siyasi partilerin nüfuzunu daha da kaybetmesine yol açmış ve "sandalyeler, çoğu hiçbir etkisi olmayan yirmi bir parti arasında paylaştırılmıştır". Daha da kötüsü, Cumhurbaşkanı Said, Başbakan Hichem Mechichi ve Meclis Başkanı Raşid Gannuşi ile düzenli olarak çatışarak siyasi gerilimler yaratmış ve demokratik konsolidasyonu engellemiştir (Rivera-Escartin, 2021).

Ocak 2021'de cumhurbaşkanı, başbakan tarafından atanan ve parlamento tarafından onaylanan yeni bakanların yolsuzluğa karıştıklarını iddia ederek adaylıklarını imzalamayı reddetmiştir (Rivera-Escartin, 2021). Ülkede devam eden siyasi ve ekonomik krizden bıkan protestocular, Mart 2021'de hem Ulusal Meclis'in hem de siyasi partilerin dağıtılması talebiyle sokaklara dökülmüştür (Ottoway, 2021). Kriz, Nisan 2021'de cumhurbaşkanının "Anayasa Mahkemesi'nin kurulmasına ilişkin yasada yapılan ve ikinci bir oylamada üye seçme barajının üçte ikiden beşte üçe düşürülmesini içeren reformu" engellemesi ve buna karşı çıkmasıyla daha da şiddetlenmiştir (Rivera-Escartin, 2021). Bir anayasa mahkemesinin olmaması, yürütme ve yasama arasındaki sorunların çözümünü daha da zorlaştırmıştır. Bu bağlamda Cumhurbaşkanı

Said, 25 Temmuz 2021'de Başbakan Meşçi'yi görevden almış, parlamentoyu feshetmiş ve devam eden siyasi çıkmazı gerekçe göstererek kendisine acil durum yetkileri vermiştir (Schaer & Guizani, 2021). Said'in hamlesi Tunusluları iki gruba bölmüştür; birinci grup bunu siyasi çıkmazı sona erdirmek için gerekli görürken, diğer grup Said'i potansiyel bir diktatör ve hamlesini anayasaya aykırı olarak görmüştür.

Eylül 2021'in sonlarına doğru Said, kendisine geniş kapsamlı yürütme ve yasama yetkileri veren bir başkanlık kararnamesi yayınlamıştır (Quillen, 2021). Cumhurbaşkanı Said, 13 Aralık 2021 tarihli konuşmasında, Tunus parlamentosunun Aralık 2022'de parlamento seçimleri yapılana kadar askıda kalacağını belirtmiştir (Jebli, 2021). Bu hamleler, özellikle siyasi partiler ve STK'lar tarafından artan eleştirilere neden olmuştur. O tarihten bu yana Tunus'ta siyasi kriz devam etmektedir. Said yönetimi aralarında gazeteciler, avukatlar, siyasetçiler ve sivil toplum aktörlerinin de bulunduğu Said'i eleştiren kişileri tutuklamış ve onları devlet güvenliğini tehlikeye atmakla suçlamıştır. Said'in siyasi rakiplerinden Raşid Gannuşi de halihazırda benzer suçlamalarla hapiste tutulmaktadır (Reuters 2024). Önündeki tüm engelleri kaldıran Said son olarak, 6 Ekim 2024 tarihinde gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçiminde seçimleri %90'ın üzerinde oy oranı ile yeniden kazanmıştır (Muia, 2024).

2. Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikalarında Demokrasi Teşviki

AB'nin Akdeniz bölgesine yönelik politikaları 1960'lı yıllarda daha çok ticaret ve kalkınma yardımlarına yönelik ikili iş birliği anlaşmaları, ortaklık anlaşmaları ve iki taraflı ticaret anlaşmaları ile yürütülmüş ve yıllar içerisinde bölgede ilişki kurulan ülke sayısında artış görülmüştür (Baran, 2017). 1970'li yıllardan itibaren ise AB, Güney Akdeniz'de yer alan komşularına yönelik politikalarını Küresel Akdeniz Politikası ile birlikte bölgesel bir strateji olarak ele almaya başlamış ve bu stratejinin odağını AB'nin Akdeniz'deki ticaretinin artırılması ve bölge ülkelerinin ürünlerinin birtakım koşulların sağlanması karşılığında Avrupa pazarına girişi oluşturmuştur (Masatlı, 2022). 1980'li yıllarda Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in Birlik'e üye olmasını takiben AB'nin Akdeniz bölgesine yönelik politikalarının kapsamı genişlemiştir (Uçkan Dağdemir, 2000). Ancak, bu politikalar Soğuk Savaş koşullarında etkili olamamış, uluslararası ve bölgesel sorunların gölgesinde kalmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte AB'nin bölgeye yönelik ilgişi artmış ve bu durum politikalarına da yansımıştır.

Ayrıca AB üyesi ülkelerin bireysel ya da çok taraflı girişimleri aracılığıyla çeşitli oluşumlar için adımlar atılmıştır. 1990 yılında Fransa'nın inisiyatifiyle beş AB üyesi ülke -Fransa, İspanya, Portekiz, İtalya ve Malta- ile beş Güney Akdeniz ülkesi -Cezayir, Libya, Fas, Tunus ve Moritanya- arasında "5+5" adlı bir girişim ortaya çıkmıştır. Taraflar arasında iş birliği ve diyalogun artırılması amacıyla ortaya çıkan bu girişim ilk on yılında pasif kalsa da 2001 yılı itibarıyla dışişleri bakanları arasındaki düzenli görüşmeler ve kapsamının savınma, ulaşım, yenilenebilir enerji, göç ve eğitim gibi konulara genişletilmesi ile etkinliği artırmıştır (Medthink 5+5, t.y.). 1990'lı yıllarda ortaya çıkan bir diğer oluşum; Mısır'ın öncülüğünde Fransa, İspanya, Portekiz, İtalya, Malta ve Yunanistan ile Mısır, Tunus, Cezayir, Fas ve Türkiye'nin katılımıyla Akdeniz Forumu'dur. Forum; terörizm, enerji, çevre, göç, kültürlerarası diyalog ve eğitim gibi siyasi, ekonomik ve sosyokültürel konuları odağına almakla birlikte, 1996 yılında yapılan toplantısında demokrasi, sürdürülebilir kalkınma ve iyi yönetim için istikrarın önemine vurgu yapmıştır (Yenel, 2002).

Birlik düzeyinde ise AB, 1990 yılında Avrupa Toplulukları Komisyonu'nun AB'nin kendi istikrar ve refahının Akdeniz ülkelerindeki istikrar ve refahı ile bağlantılı olduğunu dile getirmesi ile 1992-1996 yılları arasında yeni bir Akdeniz politikası uygulamaya başlamıştır (Uçkan Dağdemir, 2000). Akdeniz ülkelerine yönelik mali yardımların artırılarak ekonomik reformların ve bölgesel kalkınmanın desteklenmesinin hedeflendiği Yenilenmiş Akdeniz Politikasının temelinde ilişkilerin AB'nin siyasi ve güvenlik çıkarlarına göre yeniden düzenlenmesi amacıyla AB ile Akdeniz ülkeleri arasında yatay bir ilişki kurulması yer almıştır (Gautron, 1997).

Yenilenmiş Akdeniz Politikasının sosyopolitik ve ekonomik eşitsizliklerden kaynaklı istikrarsızlığın önüne geçmede yetersiz olduğundan hareketle AB, değerlerine karşı olası tehditler kapsamında güvenlik endişeleriyle bölgedeki otoriter rejimlere yönelik daha kapsamlı ve hırslı çok taraflı bir girişim başlatmıştır (Amirah-Fernandez & Khader, 2020). Bu hususta Avrupa Toplulukları Komisyonu (1994), 1992 yılında Lizbon Zirvesinde ve 1994 Korfu Zirvesinde dile getirilen AB'nin güvenlik ve istikrara yönelik çıkarları ile uyumlu şekilde Akdeniz ve Orta Doğu bölgesinde barış, istikrar, güvenlik ve kalkınmanın tesisi için bir Avrupa-Akdeniz Ortaklığı kurulmasını önermiştir. AB'nin 1990'lı yıllarda üstlendiği demokrasiyi teşvik eden bir aktör olma yönündeki rolü, Akdeniz'e yönelik oluşturduğu politikalara da yansımaya başlamıştır. Komisyon bölgede tesis edilecek barış ve istikrar ile demokrasi, iyi yönetim ve insan haklarına saygıya dayalı yakın bir siyasi diyalog arasında bir ilişki olduğuna vurgu yapmıştır. Barış ve istikrarın tesisi, AB'nin düzenli bir siyasi diyalog kurucu bir rol ve bölgedeki ülkelerin kalkınmasında aktif bir rol üstlenmesi gerekliliği ile birlikte ele alınmıştır.

Avrupa-Akdeniz Ortaklığı 1995 yılında Barselona Konferansında kabul edilen Barselona Deklarasyonu ile AB üye devletleri ve 12 Akdeniz ülkesinin -Cezayir, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Malta, Fas, Filistin, Suriye, Tunus ve Türkiye- katılımıyla oluşturulmuştur. AB, siyasi ve güvenliğe ilişkin ortaklık, ekonomik ve mali ortaklık ile sosyal, kültürel ve beşerî ortaklık konularını ele alan oldukça kapsamlı bir dış politika inisiyatifi başlatmıştır. AB'nin Avrupa-Akdeniz Ortaklığında demokrasi ve insan haklarını en kapsamlı ele aldığı kısım, siyasi ve güvenliğe ilişkin ortaklık kısmı olmuştur. Yasal bir bağlayıcılığı olmamakla birlikte, Barselona Deklarasyonu ile taraflar söylem düzeyinde evrensel ve uluslararası insan hakları normlarına uygun hareket etmeyi, siyasi sistemlerinde hukukun üstünlüğü ve demokrasiyi geliştirmeyi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygıyı garanti altına almayı ve insan hakları ile temel özgürlükler hususlarında diyaloga dayalı bilgi paylaşımına önem vermeyi taahhüt etmiştir (Avrupa Birliği Bülteni, 1995). Birlik, Akdeniz bölgesinde barış, istikrar ve ferahın tesisini hedefleyen Avrupa-Akdeniz Ortaklığında taraflar arasında siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal bağların kurulmasında sivil toplumun rolüne özel bir önem atfetmiştir (Avrupa Toplulukları Komisyonu, 1997).

AB, 1990'lı yıllar itibarıyla üçüncü ülkeler ile yaptığı ikili ticaret, iş birliği ve ortaklık anlaşmalarında demokrasi ve insan haklarına saygı prensibini bir koşul olarak ileri sürmüş ve taraflardan birinin insan hakları ihlallerinde bulunması durumunda ilgili anlaşmanın feshedilmesini de içeren uygun önlemlerin alınabileceğini düzenlemiştir (Avrupa Toplulukları Resmî Gazetesi, 1996). Barselona süreci kapsamında Akdeniz ülkeleri ile imzalanan Avrupa-Akdeniz ortaklık anlaşmalarına da demokrasi ve insan haklarına saygı prensibi yansımıştır. Ancak, Bartels (2004) bu ortaklık anlaşmalarında yer alan insan hakları ve demokrasiye saygı prensibine ilişkin önemli yasal farklılıklar olduğunu tespit etmektedir. Bu bağlamda; Filistin, Ürdün, İsrail, Mısır ve Lübnan ile imzalanan anlaşmaların ortak noktası Evrensel İnsan Hakları Beyannamesinde yer alan temel insan hakları ve demokratik prensiplere saygıya dayanmakta olup bu durum ilgili ülkelere yeni yasal yükümlülükler getirirken, Cezayir ve Fas ile imzalanan ortaklık anlaşmalarında AB ve tarafların iç ve dış politikalarında aynı normlardan yalnızca ilham almaları yönünde bir atıfta bulunulmuş, Tunus ile imzalanan ortaklık anlaşmasında ise Evrensel İnsan Hakları Beyannamesine hiç atıfta bulunulmamıştır (Bartels, 2004).

AB, 1996 yılından itibaren Avrupa-Akdeniz ortaklığı kapsamında güney Akdenizli ortaklarının kalkınmalarını desteklemek için finansal ve teknik yardım aracı olan MEDA'yı (Mesures d'Accompagnement Financières et Techniques) uygulamaya koymuştur. Ayrıca, 1996 yılında Avrupa Parlamentosunun talebi üzerine AB'nin demokrasi teşviki politikalarında kullandığı finansal araçlardan biri olan EIDHR (European Initiative for Democracy and Human Rights) kapsamında MEDA Demokrasi Programı adı altında Akdeniz ülkelerine yönelik olarak ayrı bir bütçe ayrılması AB'nin Akdeniz bölgesine yönelik demokrasi teşvikinin sözde kalmayacağına işaret etmiştir (Bicchi, 2009). MEDA aracının düzenlenmesinde demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve temel özgürlüklere saygının ortaklığın esas unsur olduğu ve bu unsurun ihlalinin gerekli önlemlerin alınması için bir gerekçe teşkil ettiği belirtilmiştir (EUR-Lex, 1996). MEDA kapsamında demokrasi teşviki ortaklığın amaçlarından biri olan sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınma ile ilişkisi çerçevesinde ele alınmış, kalkınma önlemlerinin planlanması ve uygulanmasında sivil toplumun katılımı, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi için destekte bulunulacağı belirtilmiştir.

AB'nin 1990'lı yıllardan itibaren Akdeniz bölgesine yönelik oluşturduğu politikalarda demokrasi teşviki, güvenlik ve istikrara yönelik çıkarları ile iç içe geçmiştir. AB, mevcut ve potansiyel istikrarsızlığın kaynağının demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün eksikliği ile ekonomik durgunluk ve yolsuzluk gibi diğer yapısal sorunlara bağlı olduğundan hareketle güvenlik ve istikrarın sağlanması için Akdeniz bölgesindeki ülkelerin nasıl yönetildiği sorusu ile de ilgilenmiştir. Ancak, mevcut hükümetlerin direnci ile karşılaşması sonucunda her ne kadar söylem düzeyinde insan haklarına atıflarda bulunsa da, AB'nin odağı daha çok ticaret ve yatırım aracılığıyla serbest piyasa ekonomisine geçişin ve sosyo-ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi ile siyasi istikrarın sağlanmasına kaymıştır (Byrne & Shamas, 2002).

AB'nin hem 11 Eylül saldırıları sonrasında şekillenen güvenlik odaklı yaklaşımı hem de 2004 yılı genişlemesi sonrasında ulaşacağı yeni sınırlarının ötesinde genişleme politikası olmaksızın istikrar ve güvenliğin sağlanması amacıyla Doğu Komşuları olarak adlandırdığı 6 ülkenin yanı sıra 10 Güney Akdeniz ülkesini -Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Libya, Fas, Filistin, Suriye ve Tunus- kapsayan Avrupa Komşuluk Politikası hayata geçirilmiştir. 2003 yılında eş zamanlı olarak AB'nin ilk kez yayınladığı Avrupa Güvenlik Stratejisi ile demokrasi ve güvenlik arasındaki bağa dikkat çekilmiş ve hukukun üstünlüğü ile demokrasinin yayılmasının otoriter rejimlerden istikrarlı ve güvenli demokrasilere geçişleri olumlu etkilediğinden söz edilmiştir. Komşuluk alanında güvenliğin tesis edilmesini stratejik amaçlarından biri olarak belirleyen AB (EEAS Strategic Planning, 2003), böylelikle güvenliğini demokrasi başta olmak üzere değerlerinin teşvik edilmesi ile birlikte ele almıştır.

Avrupa Komşuluk Politikası hukukun üstünlüğü, iyi yönetim ve insan haklarına saygı ortak değerlerine karşılıklı bağlılık temellerinde komşu ülkelere AB ile imtiyazlı bir ilişki sunmaktadır (Avrupa Birliği Resmî Gazetesi, 2006). AB, Avrupa Komşuluk Politikası ile değerlerine taahhüdü ilişkilerinin temeli olarak kurmuştur. Bölgede ekonomik gelişmişlik düzeyinin artmasının siyasi reformları getireceği beklentisi içinde olan AB; refah, istikrar ve güvenliğin sağlanması için komşu ülkelerini ekonomik entegrasyon çatısı altında birleştirmeye çalışmıştır. Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında ilişkilerin genel çerçevesi Eylem Planları ile çizilmiş, ekonomik ve siyasi reformlar buradaki hedefler çerçevesinde finansal yardım araçları ile desteklenmiştir (Direkli & Ashiekh, 2022). Bu kapsamda Akdeniz bölgesine yönelik pozitif demokratik koşulluluk ilkesi prensip olarak benimsenerek ikna, sosyalleşme ve kapasite geliştirme yoluyla demokrasi teşviki politikası izlenmiştir (Van Hüllen, 2009). Avrupa Komşuluk Politikası ile Akdeniz bölgesinde demokrasiye yönelik yardımlar MEDA yerine ENPI (European Neighbourhood and Partnership Instrument) ve EIDHR aracı ile yürütölmeye başlanmıştır. Özellikle EIDHR aracının hükümetlerin rızası olmaksızın hükümet dışı aktörlere doğrudan finansman sağlayabilen yapısı otoriter rejimlerin dirençleri aşmak için AB'ye bir otonomi sağlasa da uygulamada hükümet dışı örgütlerin tanımları ve yerel aktörlere fonların aktarılması gibi hususlarda ülke içi bağlamalar AB etkisini sınırlandırmıştır (Bicchi, 2009).

Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında coğrafi farklılaşmaya giden AB, güney komşuları ile ilişkilerini AB'nin Güney Akdeniz bölgesinde hırslı bir aktör olmasını destekleyen Fransa'nın (Avrupa ve Dışişleri Bakanlığı, t.y.) inisiyatifiyle 2008 yılında Barselona sürecini yeniden canlandırmak için başlatılan Akdeniz için Birlik kapsamında düzenlemiştir. AB üye devletleri ile 16 Güney ve Doğu Akdeniz komşusu – Arnavutluk, Cezayir, Bosna-Hersek, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Moritanya, Monako, Karadağ, Fas, Kuzey Makedonya³, Filistin, Suriye⁴, Tunus ve Türkiye- arasında ekonomi, çevre, enerji ve göç gibi alanlarda bölgesel projelere ve çok taraflılığa dayalı bir ilişki kurmuştur (EUR-Lex, t.y.). Akdeniz için Birlik, demokrasi teşvikini doğrudan gündemine almamış, demokrasi ve insan haklarının rolüne ilişkin olarak Barselona Deklarasyonu çerçevesinde oluşturulan ortak taahhüt ve amaçları değiştirmemiştir (Van Hüllen, 2009).

2011 yılı itibarıyla bölgede Arap Baharı ile başlayan süreçte rejimlerin devrilmesi, Suriye'de yaşanan iç savaş ve göç gibi zorluklar karşısında AB Komşuluk Politikasının revize edilmesine ihtiyaç duyulmuştur. AB, "Güney Akdeniz ile Demokrasi ve Refah Paylaşımı için Ortaklık" ortak bildirimini ile bölgedeki komşularından gerekli reformları gerçekleştirmeye kararlı olanların demokrasiye geçişlerini daha aktif destekleyeceğini belirterek demokratik, refah ve barış içindeki bir Güney Akdeniz'in ortak çıkar olduğunu dile getirmiştir. Bu süreçte Avrupa Komşuluk Politikası'nın revizyonu ile birlikte AB'nin bölgeye olan yaklaşımının da değişmesi gerektiğinin altı çizilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2011a).

2011 yılında revize edilen Avrupa Komşuluk Politikası ile AB, komşuluk bölgesindeki sınırlı etkisini kabul ederek Doğu ve Güney komşularına bölgesel ve ülkesel farklılıkları çerçevesinde farklılaştırılmış bir politika tasarlamıştır. Derin demokrasi kavramı ile seçimlerin ötesinde demokrasinin yerleşmesi için gereken desteği vermeyi amaçladığını ancak bu desteğin koşulluluk ilkesine dayanacağını belirtmiştir. Bu kapsamda, demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün yerleşmesi için gerçekleştirilecek reformlardaki ilerlemeye bağlı olarak AB, sosyal ve ekonomik kalkınma desteğinin artması, daha fazla pazar erişimi ve hareketliliğin kolaylaştırılması gibi desteklerde bulunacağını duyurmuştur. Koşulluluk ilkesi çerçevesinde insan hakları ve demokratik standartların ihlallerinde bulunan hükümetler ile ilişkilerini sınırlandırma politikasını sürdüreceğini ve yaptırım uygulamaya gidebileceğini duyuran AB, aynı zamanda hükümetler ile diyalog yolunu kapatmayacağını ve sivil toplumu daha fazla destekleyeceğini açıklamıştır (Avrupa Komisyonu, 2011b). Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesinde 2014 yılında uygulamaya konulan başlıca finansal yardım aracı olan ENI (European Neighbourhood Instrument) ile AB insan hakları, demokrasi ve iyi yönetime ayırdığı desteği artıracağını açıklayarak sürdürülebilir bir demokrasi ile güçlü bir sivil toplumun teşvik edilmesini başlıca amaçlar arasında saymıştır (Avrupa Birliği Resmî Gazetesi, 2014).

Doğu komşuluk alanında Ukrayna krizi, Güney komşuluk alanında terörizm tehdidi ve göç sorunu gibi güvenlik ve istikrara yönelik yaşanan olumsuz gelişmelerin AB'nin kontrolünün ötesinde olması 2015 yılında Avrupa Komşuluk Politikası'nın yeniden revizyonunu beraberinde getirmiş ve AB, demokrasiyi teşvik eden uluslararası bir aktör olma yolundaki hırslını azaltmıştır (Koenig, 2016). Avrupa Komşuluk Politikası'nın 2015 yılı revizyonu ile AB, komşuluk alanının istikrarına ve güvenliğine öncelik vererek komşularıyla ilişkilerinde terörizm ve radikalleşme ile mücadele, çatışmaların önlenmesi ve enerji güvenliğinin sağlanması konularında iş birliğini ön plana çıkarmıştır. Her ne kadar demokrasi, hukukun üstünlüğü ve iyi yönetime bağlılık taahhüdü yenilense de yeni Komşuluk Politikası'nın odağını istikrar için ekonomik kalkınma, güvenli, göç ve hareketlilik oluşturmuştur (Avrupa Komisyonu, 2015).

³ Kuzey Makedonya, Akdeniz için Birlik'e 2022 yılında katılmıştır.

⁴ Suriye, Akdeniz için Birlik üyeliğini 2011 yılında askıya almıştır.

AB'nin 2016 yılında yayımladığı Küresel Stratejisi'nde yeni Komşuluk Politikası'nın güvenlik odaklı tonu sürdürülmüş ve demokrasiden ziyade güvenlik, çıkar, sert güç ve güvenliğine tehdit oluşturabilecek Doğusundaki ve Güneyindeki devletlerin ve toplumlarının direncinin artırılmasına vurgu yapılmıştır (EEAS, 2016). AB'nin Güney Akdeniz komşuluk alanına yönelik demokrasiyi öncelemeyen yaklaşımı geçerliliğini sürdürmektedir. Barselona Deklarasyonu'nun 25. yılı sonrasında Avrupa Komisyonu (2021), "Güney Komşuluk Bölgesi ile Yenilenen Ortaklık – Akdeniz için Yeni Bir Gündem" ile ortaklığın hem ortak değerlere ve diyaloga dayalı olacağını, hem de ve makroekonomik istikrar ve iş çevresi gibi alanlardaki sosyo-ekonomik reformlardaki ilerlemeler ile yönetim ve hukukun üstünlüğü gibi alanlardaki siyasi reformlardaki ilerlemeye bağlı olacağını bildirmiştir. Güney Akdeniz'deki komşularının yaşadığı sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin düşüklüğü, göç, iklim ve çevresel faktörlerden kaynaklı sorunlar ile terörizm gibi güvenlik sorunlarına odaklanan AB; yeni gündemini yeşil, dijital, dirençli ve adil bir iyileşme hedefi etrafında şekillendirmiştir.

Her ne kadar AB'nin önceliği demokrasi teşviki olmasa da bu hedefler kapsamında hukukun üstünlüğü, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı, eşitlik, demokrasi ve iyi yönetime yeni bir taahhütte bulunularak istikrarlı, adil, kapsayıcı ve refah içinde yaşayan toplumların temelinde bu taahhüdün bulunduğu dile getirilmiştir. AB, böylelikle demokrasiye ilişkin unsurları sürdürülebilir kalkınma hedefleri çerçevesinde güçlü kurumlar ve güçlü kurumların güvenli ve öngörülebilir bir iş ortamına katkı sağlaması ile doğrudan yabancı yatırımı artırması, böylelikle ekonomik direnci artırarak yoksulluk ve eşitsizlikler ile mücadele kapsamında ele almıştır. Bu kapsamda, AB demokrasinin en önemli unsurlarından biri olan yargının bağımsızlığı ve hesap verebilirliği bireylerin haklarını kullanabilmeleri ve böylelikle eşitsizliği azaltarak ekonomik büyümeyi teşvik etmesi ile insani gelişme yaklaşımı çerçevesinde odağına almıştır (Avrupa Komisyonu, 2021). AB, 2021-2027 dönemine yönelik yeni finansal yardım aracı NDICI – Global Europe (Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument) ile sürdürülebilir kalkınma amaçları ile uyumlu ve insan hakları, demokrasi ve sivil toplumu da içeren tematik programlar aracılığıyla Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında finansal yardım sağlamaktadır (Avrupa Birliği, t.y.).

3. Avrupa Birliği-Tunus İlişkilerinde Demokrasi Teşvikinin Değerlendirilmesi

AB, Güney Akdeniz'e yönelik politikalarında güvenlik ve istikrara önemli bir yer vermektedir ve Tunus da bu konuda istisna değildir. AB'nin bölgeye yönelik önceliği, otoriter rejimleri desteklemek anlamına gelse bile, bölgenin istikrarını güvence altına almaktır. Bölgedeki söz konusu otoriter rejimler, Avrupa'nın liberal değerleri ile çelişse de Birlik açısından öncelikli olarak çıkar teşkil eden bir dizi konuda iş birliği yapmak açısından elzem görülmektedir. AB açısından bölgeye yönelik kritik olarak değerlendirilen konuların başında enerji arzının açık ve erişilebilir tutulması, kuzeye göçün kısıtlanması, serbest ticaret ilişkilerinin teşviki, güvenlik ve istihbarat alanlarında iş birliği ve siyasal İslam'ın kontrol altında tutulması gelmektedir (Cavatorta, 2001). AB, Tunus'u uzun zamandır önemli bir müttefiki ve ortağı olarak görmektedir. AB-Tunus ilişkilerinin temeli, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile Tunus arasında esas olarak ticarete dayanan bir iş birliği anlaşmasının imzalandığı Mart 1969'a kadar uzanmaktadır. AET ve Tunus arasında 25 Nisan 1976 tarihinde imzalanan anlaşma ise iki taraf arasında "ticari, ekonomik, teknik, mali ve sosyal alanda iş birliği yoluyla" ülkenin sosyoekonomik durumunu geliştirmeyi amaçlamıştır (Dandashly, 2016). 1976'da imzalanan anlaşma, 1981 ve 1986'da olmak üzere iki kez yenilenmiş ve bu süreçte Avrupa Komisyonu'nun protokollerdeki hibelerinde gözle görülür bir artış olmuştur (Dandashly, 2016).

Kasım 1995'te Barselona'da Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın başlamasından sonra Tunus, 17 Temmuz 1995'te AB ile Ortaklık Anlaşması imzalayan ilk AB üyesi olmayan Akdeniz ülkesi olmuştur (Sadiki, 2002). AB-Tunus ilişkilerinin hukuki temelini oluşturan ve 1 Mart 1998 tarihinde yürürlüğe giren bu anlaşma siyasi ve güvenlik ortaklığından, mali ve ekonomik ortaklığa ve sosyal, kültürel ve insani ortaklığa kadar birçok alanı kapsamış ve iki taraf arasında sanayi ürünleri için serbest ticaret alanının uygulanması için son tarih olarak 1 Ocak 2008'i belirlemiştir (Dandashly, 2016). Anlaşmanın ticarete ilişkin hükümlerine göre, serbest ticaret sadece sanayi mallarını ilgilendirmekte olup tarım ürünleri kota ve diğer kısıtlamalara tâbi olmaya devam etmiştir (Chourou, 1998). Bu bağlamda söz konusu anlaşma, Batı Avrupalı imalatçılara fayda sağlarken, kârlı ithalat-ihracat sektöründe yer alan Bin Ali'nin destekçilerini de zenginleştirmiştir (Cavatorta, 2001). Aslında Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın özünde Akdeniz ortak devletlerinin demokratik hükümet uygulamalarını teşvik etmesi ve güçlendirmesi talepleri yer almış ve 'Ortaklık Anlaşmaları' amaçlanan reformlar için ülkeye özgü planlar olarak ortaya konmuştur (Powel, 2009a, s.194). Ancak, uygulamaya bakıldığında Tunus bağlamında istikrarın AB politika yapımcıları tarafından giderek daha fazla tercih edildiği ve bu durumun hem Tunus'ta siyasi reform için dış destek potansiyelini hem de AB'nin demokrasinin desteklenmesine yönelik daha geniş iddialarını olumsuz etkilediği görülmüştür (Powel, 2009a).

AB, 2003 yılında Avrupa Komşuluk Politikasını kabul ederek demokrasinin desteklenmesi alanında ilk kez kıyaslama usullerini uygulamaya koymuş ve aynı zamanda pozitif koşulluluk ve farklılaştırma ilkelerini tesis etmiştir (Del Sarto ve Schumacher, 2011). Avrupa Komşuluk Politikasının bir parçası olarak 2004 yılında Tunus, AB ile ikili bir 'Eylem Planı' üzerinde anlaşmaya varan ilk ülkelerden biri olmuş ancak önemli politika girişimlerine rağmen Tunus'taki Bin Ali yönetimi demokratik bir yönetim isteyenlere meydan okumaya devam etmiştir (Powel, 2009a). Bunda Eylem Planı'nın demokrasi teşviki konusunda bağlayıcı olmamasının yanı sıra, net kriterlere sahip olmaması ve zaman çizelgelerini ihmal etmesi etkili olmuştur (Del Sarto ve Schumacher, 2011). Bin Ali yönetimindeki Tunus, AB karşısında başta sosyo-ekonomik reformlar ve kadın hakları olmak üzere belirli insan hakları alanlarındaki başarılarını vurgulamış ancak daha fazla siyasi liberalleşmeye yol açacak değişim ve reform önerilerini içişlerine uygunsuz bir müdahale olarak görerek reddetmiştir (Van Hüllen, 2012). Diğer taraftan AB, Bin Ali'nin laikliğe ve ekonomik liberalizme olan retorik bağlılığı nedeniyle, rejimi yıkılana kadar Bin Ali'ye nispeten yüksek itibar göstermiştir (Weilandt, 2021). Yasemin Devrimi'ne kadar, AB, Güney Akdeniz genelinde ve Tunus özelinde demokrasiyi teşvik etmenin arzu edilen bir politika hedefi olduğunu iddia etse de istikrarlı kalkınma, modernleşme ve laik değerleri öne çıkaran Tunus konjonktüründe güvenlik ve istikrarın sağlanmasının AB politika yapıcılarını için daha büyük önem taşıdığı görülmüştür (Powel, 2009a).

Powel'ın (2009a) da belirttiği gibi AB, Tunus'a özel bir demokrasi teşvik politikası ortaya koymamış, bunun yerine, Tunus'u daha geniş kapsamlı çok taraflı AB politika girişimlerine dâhil etmiştir. Bu bağlamda, AB'nin demokrasi teşviki politikalarında demokrasiyi yalnızca siyasi unsurlardan oluşan bir kavram olmaktan ziyade kalkınmanın sosyo-ekonomik unsurları ile birlikte ele alan geniş kapsamlı yaklaşımı (Carothers, 2009), Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ve Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında Tunus'a yönelik politikalarına da yansımıştır. Bu hususta, AB siyasi reformları ekonomik ve sosyal programlar ile bir arada ve bir bütün olarak ele almıştır. Bu yaklaşımının bir yansıması olarak 2002-2013 yılları arasında Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ve Avrupa Komşuluk Politikası'nın finansal yardım araçları olan MEDA ve ENPI aracılığıyla gerçekleştirilen finansal yardımın büyük çoğunluğu ekonomik liberalleşmeye ayrılmış, Tunus'a ayrılan bütçenin %62,1'i serbest ticaret ve özel sektörün reformu gibi projelere tahsis edilmiştir (Reynaert, 2015). AB, bu politikalar çerçevesinde siyasi alanda gerçekleştirilen reformların karşılığında ilgili politika çerçevesinde pozitif koşulluluk ilkesi uygulamış, siyasi reformlar karşılığında politikalarının Tunus mallarının Avrupa pazarına erişiminin artırılması ve iş çevrelerinin geliştirilmesine yönelik çeşitli altyapıların sağlanması gibi ilgili politikaların ekonomik ayağına ilişkin ödüller sunmuştur. AB, Tunus'un demokratikleşmesi için gerekli siyasi reformlar kapsamında medya ve yargıya ilişkin reform programlarının uygulanmasında Tunus yönetiminin direnciyle karşılaşmasına rağmen, pozitif koşulluluk ilkesinin bir uzantısı olarak negatif koşulluluk ilkesini uygulamakta isteksiz davranmış, sosyal ve ekonomik programlarını uygulamaya devam etmiştir (Powel, 2009b). Ocak 2011'deki Yasemin Devrimi'ne kadar Tunus'taki siyasi gelişmeler herhangi bir demokratikleşme belirtisi göstermemiş (Del Sarto ve Schumacher, 2011) ve AB'nin demokrasiye yönelik yardımları çok partili ancak adil olmayan seçimlerin seçim günlerinde izlenmesiyle sınırlı kalmıştır (Marzo, 2020). Del Sarto ve Schumacher'e (2011) göre AB'nin güney periferisinde "demokrasi ve insan haklarını destekleme yöntemleri sadece ciddi anlamda kusurlu olmakla kalmayıp" aynı zamanda AB'nin, aslında güney çevresinde istikrar adına bir tür belirsiz reformu tercih ettiğini göstermektedir (Del Sarto ve Schumacher, 2011).

Yasemin Devrimi ile birlikte Bin Ali rejiminin devrilmesi, AB'nin Tunus'a yönelik demokrasi teşviki politikalarında bir dönüm noktası olmuştur. Bin Ali'nin devrilmesinden sonra Tunus, demokrasinin kurumlarını ve resmi gerekliliklerini etkin bir şekilde tesis etme konusunda diğer Arap ülkelerinden daha iyi bir performans sergilemiştir ve AB tarafından sıklıkla bir 'başarı hikayesi' olarak tanımlanmıştır (Céu Pinto Arena, 2024). Devrimin hemen ertesinde dönemin AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikasından Sorumlu Yüksek Temsilcisi ve Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcısı Catherine Ashton (2011) demokrasinin seçimlerin ötesinde olduğunu ve hukukun üstünlüğü, ifade özgürlüğü ve yargının bağımsızlığı gibi unsurları içine alan "derin demokrasi" anlayışının yerleşmesine ihtiyaç duyulduğunu ifade ederek yeni Tunus hükümeti ile bu prensipler üzerinde çalışmaya başladıklarını ve bu yolda Tunus'a gerekli yardımları yapma sözü verdiklerini duyurmuştur. Ashton (2011) son zamanlarda AB'nin Tunus'ta sivil topluma yaptığı finansal desteği artırdığına ve kısa vadede sivil toplumun inşa edilmesine yardım edeceklerine dikkati çekmiştir. AB, Arap Baharı'nı takiben oluşturduğu "Güney Akdeniz ile Demokrasi ve Refah Paylaşımı için Ortaklık" kapsamında Tunus'ta özgür ve adil seçimlerin gerçekleştirilmesi için yasal çerçevenin oluşturulması konusunda destekte bulunmuş ve seçim gözlem misyonu göndermiştir (Reynaert, 2015). Devrim sonrasında kurulan hükümetin tutumu doğrultusunda AB, reformları desteklemek için 2011-2013 yıllarında Tunus'a yaptığı yardımları iki katına çıkarmış ve bu yardımların yarısını demokrasinin yerleşmesi ile ekonomik istikrarın sağlanmasına yönelik reformların desteklenmesine ayırmıştır (Narbone, 2020). AB'nin 2011-2013 yılları için Tunus'a ayırdığı bütçe 400 milyon Avro'ya ulaşmıştır (İşleyen, 2015). Sonrasında AB'nin Tunus'ta demokratik bir devlet inşa etme yolunda engeller olsa da, 2012 yılında AB-

Tunus Ortaklık Konseyi'nde "Ayrıcalıklı Ortaklık" anlaşmasının imzalanması genel gidişatın olumlu olduğu yönündeki ortak görüşün altını çizmiştir (Dennison, 2013).

2013-2017 Eylem Planında (EEAS, t.y.) demokrasi teşvikinin genel hatları belirlenmiştir. Eylem Planında, hukukun üstünlüğünü ve yargının bağımsızlığını güçlendirmeye yönelik reformların gerçekleştirilmesi, parlamento ve siyasi partiler gibi demokratik kurumların idari kapasitesinin artırılması ve demokratik bir seçim sisteminin kurularak seçimlerin izlenmesinde sivil toplum örgütlerinin kapasitelerinin geliştirilmesi doğrultusunda amaçlar belirlenmiştir. AB tarafından ortaklığın finansal boyutunun Eylem Planında belirlenen önceliklere ilişkin reformların Tunus tarafından gerçekleşmesine bağlı olduğu ve Yasemin Devrimi sonrasında Tunus'a artan finansal desteğinin devam etmesi gerektiği vurgulanmıştır. Eylem Planında üzerinde durulan en önemli hususlardan biri, devrim sonrasında Tunus'ta kalıcı bir demokrasiye geçilebilmesi için genç ve eğitimli nüfus için istihdam yaratılmasının ve daha adil bir bölgesel kalkınmanın sağlanması olmuştur. Ayrıca AB, 2013 yılında Tunus'un demokrasiye geçişte yeni anayasa yapımı sürecinde yaşadığı siyasi ayrışmaların yoğun olarak yaşandığı dönemde Essebsi ve Gannuşi arasında aracılık yapmış ve finansal desteği kutuplaşmış tarafların diyalogu sürdürmesine, yeni bir seçim yasası ile anayasa taslağının oluşturulmasına ve seçimlerin aynı yıl gerçekleştirilmesine bağlamıştır (Narbone, 2020).

Ancak zaman içerisinde, Tunus siyasi geçiş sürecinde yaşanan siyasi krizler, terör saldırıları ve gerileyen ekonomi gibi bir dizi zorlukla boğuşurken, artan göçmen akını ve terör saldırıları AB'nin odağını yavaş yavaş güvenlik kaygılarına kaydırmasına neden olmuştur (Céu Pinto Arena, 2024). 2014 yılı sonrasında koalisyon hükümetleri ülkenin içinden geçtiği güvensizlik ortamında önceliği demokratikleşmeye ilişkin reformlara verememiştir. 2015 yılında ülkede artan terörist saldırıları ile AB Tunus demokrasisini "kırılgan" olarak adlandırarak Selefî cihatçılık, Suriye ve Libya'dan kaynaklı istikrarsızlıklar ve iç siyasi ayrışma riskleriyle karşı karşıya olarak tanımlamıştır (Johansson-Nogués & Rivera Escartin, 2020). Bu bağlamda, AB'nin Tunus ile ilişkilerine çok taraflı bölgesel perspektiften bakıldığında, Güney Akdeniz komşularında siyasi İslam'ı bir tehdit olarak görmesi ve bölgedeki güvenlik ve istikrarın sürdürülmesi ile enerji kaynaklarına ulaşım, ticaretin sürdürülmesi ve göçün kontrol altında tutulmasına yönelik stratejik çıkarları açısından Tunus'a yönelik politikalarının da güvenlik odaklı yaklaşımından etkilendiği görülmektedir (Powel, 2009b).

Komşuluk alanında yaşanan sivil savaşlar ve darbeler gibi olumsuz gelişmelerin etkisiyle 2015 yılında revize ettiği Avrupa Komşuluk Politikası ve 2016 yılında yayımladığı Küresel Stratejisi'nin gösterdiği üzere AB'nin odağı güvenliği önceleme kaymıştır (Narbone, 2020). Komşuluk alanındaki güvensizlik ortamı ve güvenlik tehditleri demokrasi teşviki politikalarına da yansımıştır. Bu bağlamda, 2016 yılından itibaren Tunus'a yönelik belgelerde güvenlik ve göç konularını önceliği yaparak bu tehditlerin kendi sınırlarına sıçramaması için güvenlik sektöründe yapılacak reformlara finansal desteğini artırmış ve terörle mücadele ve düzensiz göç konularında iş birliklerini desteklemiştir (Narbone, 2020). AB, ayrıca 2015 yılının sonunda Tunus ile Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Alanı (Deep and Comprehensive Free Trade Area – DCFTA) için müzakerelere başlamıştır. Bu durum, AB'nin Tunus'ta birincil önceliğinin ekonomik liberalleşme ve AB ortak pazarına entegrasyonu olduğunu göstermiştir. Ancak, AB'nin demokrasiyi geniş kapsamlı ele alan yaklaşımı çerçevesinde DCFTA ile Tunus'ta ekonomik reformların desteklenmesi ve bu reformların gerçekleştirilmesi ile uzun vadede yeni istihdam olanaklarının yaratılacak olması ve sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi, demokrasi ile kalkınmanın sosyo-ekonomik unsurları arasındaki ilişkiye verdiği önemi tekrar göstermesi açısından Tunus ile ilişkilerinde bir tutarlılık olarak da değerlendirilmektedir (Johansson-Nogués & Rivera Escartin, 2020). AB'nin Tunus'ta 2018-2020 yıllarına yönelik stratejik önceliklerine bakıldığında⁵ (Avrupa Birliği Resmî Gazetesi, 2018) demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğüne saygı çerçevesinde siyasi reformların sürdürülmesi gerektiğine yer verilmiş olmasına rağmen, odağın sosyo-ekonomik reformların hızlandırılması ile DCFTA müzakerelerinin tamamlanması üzerinde olacağı ve güvenlik ve terörle mücadelede iş birliği, göç ve hareketlilik ile vize kolaylığı ve geri kabul anlaşmalarının tamamlanmasına yönelik kısa vadeli istikrara odaklanıldığı görülmektedir.

AB'nin Tunus'ta demokrasinin teşviki politikaları açısından önemli bir gelişme Cumhurbaşkanı Said'in 27 Temmuz 2021'de hükümeti görevden alması ve yasama organını geçici olarak askıya alması olmuştur. Parlatonun askıya alınmasının ardından aynı gün Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcısı, Avrupa Birliği Dışişleri ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi Josep Borrell (EU Neighbours South, 2021) yaptığı açıklamada "ülkenin demokratik kökleri, hukukun üstünlüğüne, Anayasaya ve yasal çerçeveye saygı gösterilerek korunmalı, Tunus halkının istek ve beklentilerine dikkat edilmelidir" diyerek en kısa zamanda "kurumsal istikrarın" yeniden tesis edilmesi çağrısında bulunmuş ve Tunus'ta

⁵ AB-Tunus stratejik önceliklerinin geçerliliği 2021 yılındaki karar ile uzatılmıştır (Avrupa Birliği Resmî Gazetesi, 2021a).

demokrasinin ve istikrarın korunmasının AB'nin önceliği olduğunu dile getirmiştir. Bu gelişmelerden sadece iki gün sonra, AB Tunus'u Parlamentosunu yeniden göreve getirmeye ve temel hakları korumaya çağırmıştır (Souilmi, 2023). Avrupa Parlamentosu 2021 yılında Tunus'ta demokrasiye geçiş ve temel haklarla ilgili ciddi endişelerin olduğuna değinmiş, Cumhurbaşkanı Said'in tüm güçleri kendisinde toplamasına yönelik eylemlerinin Anayasayı zayıflattığına dikkat çekmiş, hukukun üstünlüğü, Anayasa ve yasal çerçeveye saygı gösterilerek korunması gerektiğini tekrarlamış ve Cumhurbaşkanı Said'in 24 Ağustos 2021'de halkı temsil eden organ olan Parlamento'yu süresiz olarak askıya almış olmasını kınamıştır (Avrupa Birliği Resmî Gazetesi, 2021b).

2022 Tunus anayasa referandumu üzerine AB, katılım oranının azlığına dikkati çekerek parlamento seçimlerinin ve kapsayıcı ulusal bir diyalogun gelecekteki parlamento seçimleri için önemi üzerinde durmuştur (Avrupa Birliği Konseyi, 2022). Ancak AB, 2022-2023 parlamento seçimlerine gözlemci göndermemiş ve seçimlerle ilgili herhangi bir beyanda bulunmamıştır (Narain, 2023). AB, Temmuz 2021'den bu yana Cumhurbaşkanı Said'in ortaya koyduğu açılımların bir sonucu olarak Tunus'taki demokratik gerilemeye yeterli aciliyetle yanıt vermekten kaçınmıştır (Céu Pinto Arena, 2024). AB'nin Cumhurbaşkanı Said'in ülkeyi demokrasiden uzaklaştıran ve otoriter rejimini pekiştiren eylemleri karşısında yalnızca Borrell'in Ekim 2021'de AB ile yakın ilişkilerin devamlılığının demokratikleşme sürecinin yeniden başlamasına dair Tunus yönetiminin atacağı somut adımlara bağlı olduğu yönünde üstü kapalı bir şekilde yaptığı atfı dışında (EEAS, 2021) bir baskıda bulunmaktan kaçınmış ve Tunus ile stratejik çıkarlarına dayalı ilişkilerini sekteye uğratmamıştır. 2023 yılında AB ile Tunus arasında stratejik ve küresel ortaklık üzerine Mutabakat Zaptı (Avrupa Komisyonu, 2023) imzalanması ile makroekonomik istikrar, ekonomi ve ticaret, yeşil enerjiye geçiş, insandan insana etkileşim, göç ve hareketlilik beş iş birliği alanı olarak belirlenmiş, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğüne herhangi bir atıfta bulunulmamıştır. Ancak, AB'nin 2023 yılında oldukça fazla sayıda tutuklamalara karşı Tunus'taki durumu endişe ile takip ettiğini ve sebeplerinin açıklığı kavuşturulmasını istediğini beyan etmesinin ardından Cumhurbaşkanı Said, AB'nin tutumunu ülkenin egemenliğine yönelik bir yabancı müdahale olarak değerlendirmiş ve Avrupa Komisyonu'nun 60 milyon Avro'luk yardımını iade etmiştir (Roggero, 2024).

Sonuç

AB, genişleme politikası aracılığıyla ülkelerin demokratikleşmeleri üzerinde yakaladığı başarıyı üyelik vaadinin sürdürülebilirliğinin sınırlı olması sebebiyle başta yakın komşuları ile ilişkilerinde olmak üzere devam ettirmeyi amaçlamıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde demokrasiyi üçüncü ülkelerde teşvik eden uluslararası bir aktör rolü üstlenen AB, zaman zaman oldukça hırslı bir aktör olma yönünde ilerleme kaydetmiştir. Güney Akdeniz'deki komşuları ile Avrupa-Akdeniz Ortaklığı, Barselona Süreci, Avrupa Komşuluk Politikası ve Akdeniz için Birlik kapsamında çok taraflı ilişkiler kuran AB, demokratik değerlere taahhüt konusuna söylem düzeyinde oldukça önem vermiştir. Avrupa Komşuluk Politikası ile komşularına yönelik demokrasi teşvikini güvenlik stratejisinin bir parçası olarak ele almış ve demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğüne saygı başta olmak üzere norm ve değerlerinin aktarımını etrafında dost çemberi yaratılması ile bağdaştırmıştır. Ancak, Güney Akdeniz'deki komşularına yönelik politikalarında demokrasi teşviki AB'nin bölgeye yönelik stratejik çıkarlarından bağımsız düşünölemeyeceği gibi zaman zaman Birlik'i değerler ve çıkarlar çatışmasına süröklemektedir.

AB'nin Güney Akdeniz'deki stratejik çıkarlarının başında istikrar gelmektedir. Bir bütün olarak AB'nin 1990'lardan bu yana bölgeye yönelik politikaları incelendiğinde, otoriter rejimleri destekleme pahasına AB'nin liberal değerlerinden ve normlarında vazgeçebildiği ve otoriter rejimler ile çıkarlarına yönelik konularda ilişkilerini sekteye uğratmadığı görölmektedir. AB, bölgede terörizm ve siyasal İslam özelinde radikalleşme ile mücadele, sınırlarına yönelecek düzensiz göç ve enerji arzının açık tutularak enerji güvenliğinin sağlanması gibi kendisi için stratejik öneme sahip konularda ölkelerin iş birliğine ihtiyaç duymaktadır. Suriye'de yaşanan iç savaş, Ukrayna krizi, terörizm tehdidi ve göç krizi gibi etkenlerle AB, 2011 yılından sonra yavaş yavaş ve 2015 yılından sonra artan bir şekilde bölgede demokrasi teşvikine yönelik hırslını azaltarak güvenlik ve istikrara yönelik çıkarlarına öncelik vermeye başlamıştır. Bu bağlamda, AB'nin politikalarında hem söylem hem de eylem düzeyinde ortak değerlerden stratejik çıkarlara kayma gözlenmiştir.

AB'nin Tunus ile ilişkilerinde demokrasi teşviki, Akdeniz bölgesine yönelik politikaları bağlamında güvenlik ve istikrara yönelik çıkarları ile iç içe geçmiştir. 1990'lardan beri Tunus ile kurduğu ikili ve çok taraflı ilişkiler kapsamında demokrasi teşviki, sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınma ve istikrar ile ilişkisi çerçevesinde ele alınmıştır. AB, Tunus'ta Bin Ali'nin otoriter yönetimini istikrara verdiği öncelik ve siyasal İslam korkusu sebebiyle desteklemiştir. Yasemin Devrimi'ne kadar AB hem Güney Akdeniz'e hem de Tunus'a yönelik politikalarında demokrasi teşvikini bir politika hedefi olarak ele alsa da, AB istikrarın sürdüröldüğu bir yönetim ile siyasal İslam'a yönelik unsurların bastırıldığı ve laik değerleri öne çıkaran

Tunus konjonktüründe güvenlik ve istikrarın sürdürülmesini demokratik norm ve değerlere tercih etmiştir. Bu husus, AB'nin demokrasi ve insan haklarını destekleyen normatif bir aktör olmasına gölge düşürmekle kalmayıp Güney Akdeniz bölgesinde ve Tunus özelinde kısa vadeli çıkarları uğruna uzun vadeli çıkarlarından da vazgeçtiğini göstermektedir.

Yasemin Devrimi, AB'nin demokrasiye geçişte oldukça başarılı bir örnek olarak görülen Tunus'ta demokrasi teşvikini daha önce olmadığı kadar gündemine almasına yol açmıştır. 2011 yılı itibarıyla demokrasiye geçişi ve demokrasinin yerleşmesini hem teknik olarak hem de finansal araçları ile daha fazla desteklemeye başlamıştır. Ancak, devrim sonrasında ülkede yaşanan ekonomik istikrarsızlık, terör saldırıları ve bölgedeki diğer sorunlardan kaynaklanan güvenlikleştirme ortamı sebebiyle 2015 Avrupa Komşuluk Politikası revizyonu ve 2016 Küresel Stratejisinin gösterdiği üzere hem Güney Akdeniz bölgesi hem de Tunus bağlamında AB istikrarı giderek daha fazla tercih etmeye başlamıştır. Bu durum da, hem Tunus'un demokratikleşme için gerekli siyasi reformları gerçekleştirmede dış destek arayışını hem de AB'nin demokrasi teşvikine yönelik normatif iddialarını olumsuz etkilemektedir. 2021 yılında Cumhurbaşkanı Said'in başta parlamentoyu askıya alması olmak üzere demokrasiyi geriletmeye yönelik eylemleri sonrasında AB'nin hem pozitif koşulluluk çerçevesinde kurduğu ikili ilişkiler çerçevesinde insan hakları ve demokrasiye yönelik ihlallere rağmen neredeyse tepkisiz kalması, hem demokrasiyi teşvik etmeye yönelik irade eksikliği ve isteksizliğini gözler önüne sermekte, hem de Tunus ile her şeye rağmen istikrara dayalı bir ilişki sürdürmeyi stratejik çıkarı olarak gördüğünü göstermektedir. Tüm bu politika eğilimleri göz önünde bulundurulduğunda, demokratikleşmenin iç faktörlere bağımlı kaldığı Tunus'ta AB'nin bir dış aktör olarak demokratikleşme üzerinde belirgin bir etkisinin olmasından bahsetmek mümkün olmamaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Fulya Akgül Durakçay: %50, İrem Aşkar Karakır: %50

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir insan veya hayvan araştırması içermemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Fulya Akgül Durakçay: 50%, İrem Aşkar Karakır: 50%

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

Önerilen Atıf: Akgül Durakçay, Fulya & Aşkar Karakır, İrem. (2025). Avrupa Birliği'nin Tunus'a Yönelik Demokrasi Teşviki Politikalarının Değerlendirilmesi. *Mediterranean Social Studies Journal*, 2(1).

Kaynakça

- Akgül Durakçay, F. & Güneş Güllal, A. G. (2018). Avrupa Birliği'nin Doğu Komşularına Yönelik Yaklaşımında Demokrasi Teşviki. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 289-310. DOI: 10.30784/epfad.489242
- Aleya-Sghaier, A. (2012). The Tunisian Revolution: The Revolution of Dignity. *The Journal of the Middle East and Africa*, 3(1), 18-45. <https://doi.org/10.1080/21520844.2012.675545>
- Alkan Özcan, S. (2018). The Role of Political Islam in Tunisia's Democratization Process: Towards a New Pattern of Secularization. *Insight Turkey*, 20(1), 209-225. DOI: 10.25253/99.2018201.12
- Allusson, G. (2018). Social Repression in a Democracy: the Case of Tunisia. *Turkish Policy Quarterly*, 16(4), 131-142. <http://turkishpolicy.com/article/901/social-repression-in-a-democracy-the-case-of-tunisia>
- Amirah-Fernandez, H., & Khader, B. (2020, 27 Nisan). Thirty Years of EU-Mediterranean Policies (1989-2019): An Assessment. *Elcano Royal Institute*. <https://www.realinstitutoelcano.org/en/work-document/thirty-years-of-eu-mediterranean-policies-1989-2019-an-assessment/>

- Ashton, C. (2011, 4 Şubat). The EU wants 'deep democracy' to take root in Egypt and Tunisia. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2011/feb/04/egypt-tunisia-eu-deep-democracy>
- Avrupa Birliği. (t.y.). Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument – Global Europe (NDICI – Global Europe). https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/funding-and-technical-assistance/neighbourhood-development-and-international-cooperation-instrument-global-europe-ndici-global-europe_en
- Avrupa Birliği Bülteni. (1995). *Barcelona Declaration adopted at the Euro-Mediterranean Conference*. No. 11, Lüksemburg. https://www.cvce.eu/content/publication/2004/5/25/0beb3332-0bba-4d00-bd07-46d8f758d897/publishable_en.pdf
- Avrupa Birliği Konseyi. (2022, 27 Temmuz). *Tunisia: Declaration by the High Representative on behalf of the European Union on the constitutional referendum* [Basın bildirisi]. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/07/27/tunisia-declaration-by-the-high-representative-on-behalf-of-the-european-union-on-the-constitutional-referendum/>
- Avrupa Birliği Konseyi. (2009). *Council conclusions on democracy support in the EU's external relations*. https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/gena/111250.pdf
- Avrupa Birliği Resmî Gazetesi. (2006). *Regulation (EC) No 1638/2006 of the European Parliament and of the Council of 24 October 2006 laying down general provisions establishing a European Neighbourhood and Partnership Instrument*. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2006/1638/oj>
- Avrupa Birliği Resmî Gazetesi. (2014). *Regulation (EU) No 232/2014 of the European Parliament and on the Council of 11 March 2014 establishing a European Neighbourhood Instrument*. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2014:077:0027:0043:EN:PDF>
- Avrupa Birliği Resmî Gazetesi. (2018). *Acts Adopted by Bodies Created by International Agreements Decision No 1/2018 of the EU-Tunisia Association Council of 9 November 2018 adopting the EU-Tunisia strategic priorities for the period 2018-2020 [2018/1972]*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22018D1792>
- Avrupa Birliği Resmî Gazetesi. (2021a). *Acts Adopted by Bodies Created by International Agreements Decision No 1/2021 of the EU-Tunisia Association Council of 24 November 2021 agreeing on the extension of the validity of the EU-Tunisia strategic priorities for the period 2018-2020 [2021/2212]*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22021D2212>
- Avrupa Birliği Resmî Gazetesi. (2021b). *European Parliament resolution of 21 October 2021 on the situation in Tunisia (2021/2903(RSP)) (2022/C 184/12)*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021IP0440>
- Avrupa Komisyonu. (2023, 16 Temmuz). *Memorandum of Understanding on a strategic and global partnership between the European Union and Tunisia* [Basın bildirisi]. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_3887
- Avrupa Komisyonu. (2011a). *Joint Communication to the European Council, the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions A Partnership for Democracy and Shared Prosperity with the Southern Mediterranean COM(2011) 200 final, Brüksel*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=celex:52011DC0200>
- Avrupa Komisyonu. (2011b). *Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions A new response to a changing Neighbourhood COM/2011/0303 final*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52011DC0303>
- Avrupa Komisyonu. (2015). *Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Review of the European Neighbourhood Policy SWD(2015) 500 final, Brüksel*. https://eeas.europa.eu/archives/docs/enp/documents/2015/151118_joint-communication_review-of-the-enp_en.pdf
- Avrupa Komisyonu. (2021). *Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Renewed partnership with the Southern Neighbourhood A New Agenda for the Mediterranean SWD(2021) 23 final, Brüksel*. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/joint_communication_renewed_partnership_south_ern_neighbourhood.pdf
- Avrupa Toplulukları Komisyonu. (1994). *Strengthening the Mediterranean Policy of the European Union: Establishing a Euro-Mediterranean Partnership*. Communication from the Commission to the Council

- and the European Parliament COM(94) 427 final, Brüksel. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51994DC0427>
- Avrupa Toplulukları Resmî Gazetesi. (1996, 28 Ekim). *Resolution on the Communication from the Commission on the inclusion of respect for democratic principles and human rights in agreements between the Community and third countries*. COM(95)0216-C4-0197/95. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:51996IP0212>
- Avrupa Toplulukları Komisyonu. (1997, 3 Nisan). *Euro-Mediterranean Partnership: Implementation of the Multilateral Aspects of the Barcelona Declaration* [Basın bildirisi]. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/memo_97_36
- Avrupa ve Dışişleri Bakanlığı. (t.y.). *France's Mediterranean Policy*. Erişim 4 Ekim 2024, <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/regional-strategies/france-s-mediterranean-policy/>
- Baran, D. D. (2017). Avrupa Birliği Akdeniz Politikalarının Tarihsel Gelişimi. *EURO Politika*, (2017 Özel Sayı), 177-188. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/700840>
- Bellin, E. (2018). The Puzzle of Democratic Divergence in the Arab World: Theory Confronts Experience in Egypt and Tunisia. *Political Science Quarterly*, 133(3), 435-474. 0.1002/polq.12803 4
- Bicchi, F. (2009). Democracy Assistance in the Mediterranean: An Overview. *Mediterranean Politics*, 14(1), 61-78. DOI: 10.1080/13629390902747459.
- Börzel, T. A. & Lebanidze, B. (2017). "The transformative power of Europe" beyond enlargement: The EU's performance in promoting democracy in its neighbourhood. *East European Politics*. 33(1): 17-35. doi: 10.1080/21599165.2017.1280473
- Breuer, A., Landman, T. & Farquhar, D. (2015). Social Media and Protest Mobilization: Evidence from the Tunisian Revolution. *Democratization*, 22(4), 764-792. <https://doi.org/10.1080/13510347.2014.885505>
- Byrne, I. & Shamas, C. (2002). *The Human Rights Implications of the MEDA Programmes*. Euro-Mediterranean Human Rights Network.
- Carothers, T. (2009). Democracy Assistance: Political vs. Developmental? *Journal of Democracy*, 20(1), 5-19. <https://www.journalofdemocracy.org/wp-content/uploads/2012/03/Carothers-20-1.pdf>
- Cavatorta, F. (2001). Geopolitical Challenges to the Success of Democracy in North Africa: Algeria, Tunisia and Morocco. *Democratization*, 8(4), 175-194. <https://doi.org/10.1080/714000223>
- Ceu Pinto Arena, M. (2024). The US and EU Response to Tunisia's Democratic Backsliding: Promoting Democracy or Protecting Interests? *The International Spectator*, 59(3), 158-178, DOI: 10.1080/03932729.2024.2357172
- Chourou, B. (1998). The free-trade agreement between Tunisia and the European Union. *The Journal of North African Studies*, 3(1), 25-56, DOI: 10.1080/13629389808718308
- Dandashly, A. (2016). The EU Quest for a Security Community with the Southern Neighbours: EU-Tunisia relations. P. Rieker (Der.), *External Governance as Security Community Building The Limits and Potential of the European Neighbourhood Policy: The Limits and Potential of the European Neighbourhood Policy* (ss. 135-162). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/978-1-137-56169-5_6
- Dennison, S. (2013). The EU and North Africa after the Revolutions: A New Start or 'plus ça change'?. *Mediterranean Politics*, 18(1), 119-124, DOI: 10.1080/13629395.2013.764654
- Direkli, M. & Ashiekh, H. A. (2022). The European Union and Democracy Promotion in the Middle East and North Africa Countries: Bridging the Gap Between Constructivism and Realism. In M. T. Özsağlam (Ed.), *Politics, Economy, Security Issues Hidden Under the Carpet of Mediterranean* (pp. 109-125). European Publisher Ltd. <https://www.europeanproceedings.com/files/data/volume/Frontmatter-10116.pdf>
- EEAS. (t.y.). Relations Tunisie – Union Européenne: Un Partenariat Privilégié Plan D'Action 2013-2017. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/plan_action_tunisie_ue_2013_2017_fr_0.pdf
- EEAS. (2016). Shared Vision, Common Action: A stronger Europe – A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf
- EEAS. (2021, 15 Ekim). Tunisie: Le haut représentant/Vice-Président Josep Borrell s'entretient avec le Président Kais Saïed par téléphone. <https://www.eeas.europa.eu/eeas/tunisie-le-haut->

- repr%C3%A9sentantvice-pr%C3%A9sident-josep-borrell-s%E2%80%99entretient-avec-le-president-ka%C3%AFs-sa%C3%AFed_fr
- EEAS Strategic Planning. (2003). *European Security Strategy – A Secure Europe in a Better World*. Erişim 9 Ekim 2024, <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-security-strategy-secure-europe-better-world>
- Erdoğan, A. (2020). Electoral and Constitutional Transitions: Tunisia and Egypt. *Middle East Policy*, XVII(2), 53-68. <https://doi.org/10.1111/mepo.12494>
- EU Neighbours South. (2021, 27 Temmuz). Tunisia: Declaration by the High Representative on behalf of the European Union. <https://south.euneighbours.eu/news/tunisia-declaration-high-representative-behalf-european-union/>
- EUR-Lex. (1996). MEDA programme. Council Regulation (EC) No 1488/96 of 23 July 1996 on financial and technical measures to accompany (MEDA) the reform of economic and social structures in the framework of the Euro-Mediterranean partnership (Official Journal L 189 of 30,07,1996). <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/meda-programme.html>
- EUR-Lex. (t.y.). Union for the Mediterranean. <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/union-for-the-mediterranean.html>
- Falk, R. (2016). Rethinking the Arab Spring: Uprisings, Counterrevolution, Chaos and Global Reverberations. *Third World Quarterly*, 37(12), 2322-2334. <https://doi.org/10.1080/01436597.2016.1218757>
- Gautron, J. C. (1997). Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Siyasi Dengeleri. *Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 5(1&2), 133-146. <https://doi.org/10.29228/mjes.324>
- Grasso, A. (2016). Religion and Political Activism in Post-Revolutionary Tunisia. *Protest, Social Movements and Global Democracy Since 2011: New Perspectives*, 39, 197-220. <https://doi.org/10.1108/S0163-786X2016000039009>
- Günay, C. & Somnavilla, F. (2020). Tunisia's Democratization at Risk. *Mediterranean Politics*, 25(5), 673-681. <https://doi.org/10.1080/13629395.2019.1631980>
- Haynes, J. (2013). The 'Arab Uprising', Islamists and Democratization. *Mediterranean Politics*, 18(2), 170-188. <https://doi.org/10.1080/13629395.2013.799323>
- Hochman, D. (2007). Divergent Democratization: The Paths of Tunisia, Morocco and Mauritania. *Middle East Policy*, XIV(4), 67-83. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4967.2007.00325.x>
- İşleyen, B. (2015). The European Union and neoliberal governmentality: Twinning in Tunisia and Egypt. *European Journal of International Relations*, 21(3), 672-690. DOI: 10.1177/1354066114554464
- Jamal, A. & Kensicki, A. (2016). Theory of Critical Junctures for Democratization: Comparative Examination of Constitution-Making in Egypt and Tunisia. *Law & Ethics of Human Rights*, 10(1), 185-222. <https://doi.org/10.1515/lehr-2016-0007>
- Jebli, H. (2021). Tunisian president to change constitution, organize early legislative elections. *Al-Monitor*. <https://www.al-monitor.com/originals/2021/12/tunisian-president-change-constitution-organize-early-legislative-elections>
- Johansson-Nogués, E. & Rivera Escartin, A. (2020). Supporting the Tunisian transition? Analysing (in)consistencies in EU democracy assistance with a tripartite nexus model. *Democratization*, 27(8): 1376-1393. Doi: 10.1080/13510347.2020.1792886
- Keskes, H. & Martin, A. P. (2020). Orientalism and Binary Discursive Representations of Tunisia's Democratization: The Need for a "Continuity and Change" Paradigm. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 47(4), 632-651. <https://doi.org/10.1080/13530194.2018.1544481>
- Koenig, N. (2016). Taking the ENP Beyond the Conception-Performance Gap. *Jacques Delors Institut*, Policy Paper (160): 1-20. <https://institutdelors.eu/wp-content/uploads/2018/01/enpstrategicorientation-koenig-jdib-mar16.pdf?pdf=ok>
- Landolt, L. K. & Kubicek, P. (2014). Opportunities and constraints: comparing Tunisia and Egypt to the coloured revolutions. *Democratization*, 21(6), 984-1006. <https://doi.org/10.1080/13510347.2013.777703>
- Lesch, A. M. (2014). Troubled Political Transitions: Tunisia, Egypt and Libya. *Middle East Policy*, XXI(1), 62-74. <https://doi.org/10.1111/mepo.12057>

- Levitsky, S. & Way, L. (2005). International linkage and democratization. *Journal of Democracy*, 16(3), 20-34. doi: 10.1353/jod.2005.0048
- Manners, I. (2002). Normative power Europe: a contradiction in terms? *Journal of Common Market Studies*, 40(2), 235-258. doi: 10.1111/1468-5965.00353
- Marzo, P. (2020). International Democracy Promoters and Transitional Elites: Favourable conditions for successful partnership. Evidence from Tunisia's democratization. *Cambridge Review of International Affairs*, 33(3), 307-329. DOI: 10.1080/09557571.2019.1636765
- Masatlı, G. (2022). *Avrupa Birliği'nin Arap Baharı Sonrası Dönemde Orta Doğu'daki Demokrasi Teşviki Politikalarının Değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Medthink 5+5 (t.y.). *5+5 Dialogue*. Erişim 6 Ekim 2024, <https://medthink5plus5.org/en/the-dialogue-55/>
- Muia, W. (2024, 8 Ekim). Tunisian president wins second term with landslide. *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/articles/cx25ree1g18o>
- Narain, S. (2023). *Investigating international factors aiding an authoritarian turn: The case of Tunisia* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Charles Üniversitesi.
- Narbone, L. (2020). *The EU-Tunisian relationship after 2011: Resilience, contestation and the return of the neglected socio-economic question*. European University Institute.
- O'Brien, T. (2015). The primacy of political security: contentious politics and insecurity in the Tunisian revolution. *Democratization*, 22(7), 1209-1229. <https://doi.org/10.1080/13510347.2014.949247>
- Ottoway, M. (2021). Tunisia: Political Parties and Democracy in Crisis. Wilson Center (Viewpoints Series). <https://www.wilsoncenter.org/article/tunisia-political-parties-and-democracy-crisis>.
- Ozen, H. E. (2020). Voting for secular parties in the Middle East: evidence from the 2014 general elections in post-revolutionary Tunisia. *The Journal of North African Studies*, 25(2), 251-279. <https://doi.org/10.1080/13629387.2018.1544072>
- Powel, B.T. (2009). A clash of norms: normative power and EU democracy promotion in Tunisia. *Democratization*, 16(1), 193-214. <https://doi.org/10.1080/13510340802575924>
- Powel, B. T. (2009b). The stability syndrome: US and EU democracy promotion in Tunisia. *The Journal of North African Studies*, 14(1): 57-73. Doi: 10.1080/13629380802383562
- Quamar, M. M. (2015). Tunisia: Presidential and Parliamentary Elections, 2014. *Contemporary Review of the Middle East*, 2(3), 269-288. <https://doi.org/10.1177/2347798915603277>
- Quillen, S. (2021, 29 Eylül). Coup fears grow as Tunisian president shores up power. *Al-Monitor*. <https://www.al-monitor.com/originals/2021/09/coup-fears-grow-tunisian-president-shores-power>
- Roggero, C. (2024, 4 Ekim). The European Union and Saied's Tunisia: Shifting from "Shared Values" to Strategic Interests. *ISPI 90*. <https://www.ispionline.it/en/publication/the-european-union-and-saieds-tunisia-shifting-from-shared-values-to-strategic-interests-185824>
- Reuters (2024, 1 Şubat). Tunisian opposition leader Ghannouchi sentenced to three years in prison. <https://www.reuters.com/world/middle-east/tunisian-opposition-leader-ghannouchi-sentenced-three-years-prison-2024-02-01/>
- Reynaert, V. (2015). Democracy Through the Invisible Hand? Egypt and Tunisia. In *The Substance of EU Democracy Promotion: Concepts and Cases* (pp. 149-161). Palgrave Macmillan.
- Rivera-Escartin, A. (2021). Tunisia's democratization process: when 'consensus democracy' undermines democratic consolidation. *Third World Quarterly*, 43(2), 414-431. <https://doi.org/10.1080/01436597.2021.2015315>
- Sadiki, L. (2002). Political Liberalization in Bin Ali's Tunisia: Façade Democracy. *Democratization*, 9(4), 122-141. <https://doi.org/10.1080/714000286>
- Salamey, I. (2015). Post-Arab Spring: Changes and Challenges. *Third World Quarterly*, 36(1), 111-129. <https://doi.org/10.1080/01436597.2015.976025>
- Schaer, C. & Guizani, T. (2021, 20 Eylül). Tunisia's Political Crisis: What Role will the Military Play? *Deutsche Welle*. <https://www.dw.com/en/what-role-military-tunisia-political-crisis/a-59242642>
- Schimmelfennig, F., Engert, S. & Knobel, H. (2003). Costs, commitment and compliance: the impact of EU democratic conditionality on Latvia, Slovakia and Turkey *Journal of Common Market Studies*, 41(3), 495-518. <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00432>

- Sedelmeier, U. (2011). Europeanisation in new member and candidate states. *Living Reviews in European Governance*, 6(1), 1-52. DOI: 10.12942/lreg-2011-1
- Somer, M. (2017). Conquering versus Democratizing the State: Political Islamists and Fourth Wave Democratization in Turkey and Tunisia. *Democratization*, 24(6), 1025-1043. <https://doi.org/10.1080/13510347.2016.1259216>
- Souilmi, H. (2023). A tale of two exceptions: everyday politics of democratic backsliding in Tunisia. *The Journal of North African Studies*, 28(6), 1425-1443. DOI:10.1080/13629387.2023.2207226
- Torelli, S. M, Merone F. & Cavatorta, F. (2012). Salafism in Tunisia: Challenges and Opportunities for Democratization. *Middle East Policy*, XIX(4), 140-154. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4967.2012.00566.x>
- Uçkan Dağdemir, E. (2000). Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası: Dönemsel Bir İnceleme. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 271-285. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/799098>
- Van Hüllen, V. (2009). EU Democracy Promotion in the Mediterranean – Cooperation against all Odds? *KFG The Transformative Power of Europe*, Working Paper (9), 1-30. http://userpage.fu-berlin.de/kfgeu/kfgwp/wpseries/WorkingPaperKFG_9.pdf
- Van Hüllen, V. (2012). Europeanisation through Cooperation? EU Democracy Promotion in Morocco and Tunisia, *West European Politics*, 35(1), 117-134, DOI: 10.1080/01402382.2012.631317
- Volpi, F. (2014). Revolution, Reform and Stasis in the Maghreb. *Current History*, 113(763), 185-191. <https://doi.org/10.1525/curh.2014.113.763.185>
- Weilandt, R. (2019). Divisions within post-2011 Tunisia's Secular Civil Society. *Democratization*, 26(6), 959-974. <https://doi.org/10.1080/13510347.2019.1576034>
- Weilandt, R. (March 2021). Acceptance in principle, contestation in practice: EU norms and their discontents in Tunisia. *Democratization*, 29(3), 507-524. <https://doi.org/10.1080/13510347.2021.1888930>
- Yardımcı-Geyikçi, Ş. & Tür, Ö. (2018). Rethinking the Tunisian Miracle: a Party Politics View, *Democratization*, 25(5), 787-803. <https://doi.org/10.1080/13510347.2017.1422120>
- Yenel, İ. S. (2002). Akdeniz Forumu. *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Yayınları Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, (VII), <https://www.mfa.gov.tr/akdeniz-forumu.tr.mfa>

TURKISH FOREIGN POLICY IN THE MEDITERRANEAN: AN ANALYTICAL OVERVIEW

E. Nur SEZEK¹ & Maria Fernanda SANZON-MAYA²

Abstract

This paper provides an in-depth exploration of Türkiye's evolving foreign policy in the Mediterranean, with a focus on the historical, domestic, and geopolitical factors that shape its regional strategy. Eurasian country's approach, anchored in the "Blue Homeland" doctrine, reflects an assertive stance on maritime claims and a drive to assert sovereignty over critical sea routes and resources. This approach is largely influenced by rising nationalism, economic imperatives, and the strategic goal of securing energy independence in the face of regional competition. The study examines Ankara's complex interactions with key Mediterranean neighbours, including Greece, Egypt, and Israel, alongside its relationships with multilateral entities like NATO and the European Union. By analysing both bilateral and multilateral engagements, the paper highlights the ways in which domestic political dynamics—such as economic pressures and public opinion—intersect with global forces to impact Türkiye's Mediterranean strategy. The analysis also emphasizes the influence of geopolitical rivalries and Türkiye's balancing act between Western alliances and its partnerships with non-Western powers, notably Russia. The paper concludes by assessing possible future directions for Türkiye's Mediterranean policy considering regional diplomacy, evolving economic priorities, and shifting roles of global powers. This examination offers valuable insights into the complexities of Türkiye's Mediterranean ambitions, suggesting that a balanced approach, one that combines assertiveness with diplomacy, may provide the most sustainable path forward. Such a strategy would enable Türkiye to safeguard its interests while minimizing the risk of alienating key regional and global allies.

Keywords: Turkish foreign policy, Mediterranean strategy, Geopolitical dynamics.

AKDENİZ'DE TÜRK DIŞ POLİTİKASI: ANALİTİK BİR BAKIŞ

Öz

Bu makale, Türkiye'nin Akdeniz'deki dış politikasının evrimini derinlemesine inceleyerek bölgesel stratejisini şekillendiren tarihsel, içsel ve jeopolitik faktörlere odaklanmaktadır. "Mavi Vatan" doktrinine dayanan Avrasya ülkesinin yaklaşımı, deniz yetki alanı iddialarında iddialı bir duruşu ve kritik deniz yolları ile kaynaklar üzerindeki egemenlik iddiasını yansıtmaktadır. Bu yaklaşım, büyük ölçüde artan milliyetçilik, ekonomik zorunluluklar ve bölgesel rekabet karşısında enerji bağımsızlığını güvence altına alma stratejik hedefinden etkilenmektedir. Çalışma, Ankara'nın Yunanistan, Mısır ve İsrail gibi temel Akdeniz komşularıyla olan karmaşık ilişkilerini ve NATO ve Avrupa Birliği gibi çok taraflı yapılarla ilişkilerini ele almaktadır. Hem ikili hem de çok taraflı etkileşimleri analiz eden makale, ekonomik baskılar ve kamuoyu gibi iç siyasi dinamiklerin küresel güçlerle nasıl kesiştiğini ve Türkiye'nin Akdeniz stratejisini nasıl etkilediğini vurgulamaktadır. Analiz ayrıca jeopolitik rekabetlerin etkisini ve Türkiye'nin Batı ittifakları ile başta Rusya olmak üzere Batılı olmayan güçlerle ortaklıkları arasında kurduğu dengeyi ön plana çıkarmaktadır. Makale, bölgesel diplomasi, değişen ekonomik öncelikler ve küresel güçlerin değişen rolleri ışığında Türkiye'nin Akdeniz politikasının gelecekteki olası yönlerini değerlendirerek son bulmaktadır. Bu inceleme, Türkiye'nin Akdeniz'deki hedeflerinin karmaşıklığına dair değerli içgörüler sunmakta ve kararlılık ile diplomasiyi birleştiren dengeli bir yaklaşımın en sürdürülebilir yol olabileceğini önermektedir. Böyle bir strateji, Türkiye'nin çıkarlarını korumasına olanak tanırken, kilit bölgesel ve küresel müttefiklerle ilişkilerini zedeleme riskini en aza indirecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Akdeniz stratejisi, Jeopolitik dinamikler.

¹ Lecturer, Universidad Externado de Colombia, nur.sezek1@est.uexternado.edu.co, 0000-0003-3399-5721

² PhD Candidate-Online Education Coordinator, Universidad Externado de Colombia, maría. sanzon@uexternado.edu.co, 0009-0005-3677-7131

Introduction

Türkiye's geographic position at the intersection of Europe, Asia, and the Mediterranean has long made it a pivotal player in regional geopolitics. The Mediterranean Sea, in particular, has strategic significance for the country, both economically and politically, as it provides critical maritime access and serves as a bridge between Europe and the Middle East. The country's Mediterranean policy is shaped by an intricate blend of historical legacies, economic ambitions, and security concerns. In recent years, Ankara has amplified its presence in the Mediterranean, engaging in assertive foreign policy moves regarding energy exploration, maritime boundaries, and alliances with neighbouring states.

Historically, Türkiye's Mediterranean interactions were grounded in its Ottoman legacy, where control over the region was vital for trade and military influence. Since the establishment of the Turkish Republic (1923), these ties have evolved, with Türkiye increasingly seeking a role that aligns with its modern national interests. Today, Ankara's Mediterranean policy spans complex relations with key neighbours, such as Greece, Egypt, and Libya, and involves a balancing act between multilateral alliances and emerging rivalries with major powers, notably the European Union and the United States. Therefore, this study aims to explore how Turkish foreign policy has evolved in the Mediterranean region in recent years. By examining Türkiye's bilateral and multilateral relationships, its strategies on pressing issues like energy politics and migration, and the influence of domestic dynamics, this paper seeks to provide a comprehensive understanding of Türkiye's Mediterranean ambitions and challenges.

The analysis in this paper is grounded in the theoretical framework of neo-Ottomanism, which provides a lens to interpret Türkiye's current foreign policy behaviour as an attempt to revive its historical influence in the region. Neo-Ottomanism implies a proactive approach in foreign policy, underpinned by a desire to extend Türkiye's influence across former Ottoman territories. This approach, while rooted in history, integrates modern geopolitical concerns, where Türkiye positions itself as an autonomous and influential regional actor. This theoretical perspective allows us to analyse Türkiye's actions as both a continuation of its past connections and a response to contemporary regional dynamics, where it seeks greater autonomy and authority in shaping the Mediterranean's future.

For this study the theoretical framework of neo-Ottomanism serves as a foundational lens to interpret Türkiye's contemporary foreign policy in the Mediterranean. The approach posits that Türkiye's foreign policy reflects an ambition to revive its historical influence across former Ottoman territories, blending historical identity with modern geopolitical strategies. This framework emphasizes Türkiye's proactive and autonomous stance, aiming to project power and assert sovereignty in critical regions such as the Mediterranean. To further enrich the analysis, this study incorporates complementary theoretical perspectives as well. The concept of regional power provides additional insights into Türkiye's actions as it seeks to establish itself as a dominant player in the Mediterranean. Likewise regional power theory highlights the interplay between Türkiye's geographic advantages, economic interests, and strategic goals in shaping its influence over neighbouring states and multilateral organizations.

Furthermore, the idea of strategic autonomy is crucial in understanding Türkiye's balancing act between Western alliances (e.g., NATO and the EU) and partnerships with non-Western powers, such as Russia. Strategic autonomy explains Türkiye's pursuit of an independent foreign policy, characterized by pragmatic decision-making that prioritizes national interests over traditional alliance obligations. This perspective contextualizes Türkiye's assertive policies, such as its maritime claims under the "Blue Homeland" doctrine, within a broader framework of autonomy and self-reliance. By integrating neo-Ottomanism with these complementary theories, this study provides a multidimensional understanding of Türkiye's Mediterranean policy. This enriched theoretical approach underscores the complexity of Türkiye's foreign policy ambitions, which are shaped by historical legacies, contemporary geopolitical rivalries, and the pursuit of strategic autonomy in an increasingly multipolar world.

On the other hand, this study employs a qualitative research approach to examine the evolution of Türkiye's foreign policy in the Mediterranean. The analysis is grounded in a comprehensive review of academic literature, official statements, and key geopolitical events. By integrating the theoretical framework of neo-Ottomanism, the study synthesizes insights from historical records, policy documents, and contemporary developments. Specific case studies, such as Türkiye's maritime agreements with Libya and its exclusion from the Eastern Mediterranean Gas Forum, are analysed to illustrate the practical application of the "Blue Homeland" doctrine and other policy initiatives. Additionally, the research draws on secondary data, including public opinion surveys and regional energy exploration statistics, to contextualize the domestic and geopolitical factors influencing Türkiye's actions. This approach ensures a holistic understanding of the interplay between historical legacies, domestic imperatives, and regional strategies in shaping Türkiye's Mediterranean policy.

Lastly this paper is organized as follows, the first section provides a Historical Background of Türkiye's foreign policy in the Mediterranean, with a brief overview from the Ottoman era to the 21st century. Following this, the Key Actors and Relationships section examines country's bilateral relationships with key Mediterranean neighbours, such as Greece, Egypt, Israel, and Libya, as well as its involvement with multilateral organizations like NATO and the EU. The subsequent section, Contemporary Issues, delves into pressing challenges in energy politics, migration, and security, and explores Türkiye's role in the geopolitical rivalries involving the EU, the US, and Russia. Next, the Domestic Influences section considers how domestic political dynamics shape Ankara's Mediterranean policy. Finally, the Conclusion and Future Outlook summarizes key findings and speculates on potential shifts in Türkiye's Mediterranean strategy under different regional or global pressures.

1. Historical Background

Türkiye's foreign policy in the Mediterranean has deep historical roots, shaped by its Ottoman legacy, the establishment of the Republic, Cold War alliances, and a recent strategic shift toward a more assertive regional role.

For instance, during the Ottoman Empire, the Mediterranean served as a critical strategic zone for trade, military operations, and diplomatic influence. The Ottomans established control over key regions, including the Levant, North Africa, and parts of Southern Europe, securing vital maritime routes and ports that facilitated economic prosperity and cultural exchange across the Mediterranean basin (Armaoğlu, 1991; Hale, 2013). The Ottoman legacy of maritime dominance left an indelible mark on Türkiye's modern foreign policy, as the historical and cultural connections established continue to influence Türkiye's relationships with its Mediterranean neighbours (Walker, 2003; Zürcher, 2004).

However, following the dissolution of the Ottoman Empire and the foundation of the Turkish Republic in 1923, Mustafa Kemal Atatürk adopted a foreign policy of neutrality and non-interventionism, focusing primarily on internal consolidation and modernization (Oran, 2010). This approach was formalized with the Treaty of Lausanne, which delineated Türkiye's borders and prioritized sovereignty and territorial integrity, reflecting a pragmatic stance toward Mediterranean affairs (Deringil, 1989). During this period, Türkiye maintained limited engagement in regional matters, preferring stability over intervention, which aligned with Atatürk's vision of "peace at home, peace in the world" (Zürcher, 2004; Hale, 2013).

Nevertheless, with the onset of the Cold War, Türkiye's strategic significance surged as it aligned with Western powers, particularly the United States and NATO, in countering Soviet influence. Ankara's inclusion in NATO in 1952 marked a shift toward active involvement in regional security, with Türkiye hosting U.S. military bases and engaging in cooperative defense measures to contain communism in the Mediterranean (Larrabee, 2010; Çevik, 2013). This alignment, however, also brought challenges, particularly the Cyprus issue, where Greek-Turkish tensions escalated. The 1974 intervention in Cyprus, following a Greek-backed coup, resulted in the island's division, solidifying Cyprus as a focal point in Turkish-Greek relations and impacting Türkiye's standing within Mediterranean geopolitics (Aydın, 1999; Kaliber, 2005).

Following that the post-Cold War era marked a turning point for Türkiye's Mediterranean policy as it began to pursue a more assertive regional role. The rise of the Justice and Development Party (AKP) in 2002 introduced the concept of "neo-Ottomanism," where Türkiye's foreign policy approach incorporated an ambition to reinvigorate influence across former Ottoman territories (Altunışık & Tür, 2006; Robins, 2003). This shift was further driven by the discovery of hydrocarbon resources in the Eastern Mediterranean, which intensified country's engagement in maritime disputes and energy politics. Ankara's 'strategic depth', a term used by policymakers to describe Türkiye's geographical influence, came to the forefront as the country aimed to assert itself as a central power in the Mediterranean (Kirişci, 2006; Öniş, 2001). Consequently, relations with traditional allies and Mediterranean neighbours grew increasingly complex, as Türkiye's assertive policies created tensions, particularly with Greece and Cyprus, regarding maritime boundaries (Akgün & Gündoğar, 2012; Bilgin, 2008).

Furthermore, in recent years, Türkiye's Mediterranean policy has evolved into a multifaceted strategy combining cooperation and confrontation. Engagements in Libya, maritime agreements with the Government of National Accord, and assertive naval deployments highlight Türkiye's strategic ambitions in securing its interests (Çevik, 2013; Yılmaz, 2009). At the same time, Ankara has shown efforts to mediate conflicts and engage in regional dialogues, illustrating a complex foreign policy that balances assertive postures with diplomatic engagement (Aydın-Düzgüt, 2012; Hale, 2013). The dynamic interplay of historical legacies, national interests, and contemporary geopolitical factors continues to shape Türkiye's foreign

policy in the Mediterranean, underscoring the country's pivotal role within an increasingly polarized regional landscape.

2. Key Actors and Relationships

As can be understood Türkiye's foreign policy in the Mediterranean is shaped by its interactions with neighbouring states and involvement in multilateral organizations. This section provides a detailed examination of Türkiye's bilateral relationships with Greece, Egypt, Israel, and Libya, and explores its engagement with NATO, the European Union (EU), and other regional entities.

2.1. Bilateral Relations

The relationship between Türkiye and Greece is among the most complex and fraught in the Mediterranean. Longstanding disputes over territorial waters, airspace, and the status of Cyprus have resulted in cyclical periods of confrontation and diplomacy. Greece's reliance on UNCLOS principles contrasts with Türkiye's arguments for equitable maritime boundary delimitation. This divergence highlights the underlying legal and geopolitical disagreements (Semantics Scholar, 2023). For instance, tensions escalated significantly in 2020, when Eurasian country deployed the seismic research vessel *Oruç Reis* in waters claimed by both countries. Athens and Ankara engaged in a naval standoff, raising fears of an armed conflict. The root of these tensions lies in competing interpretations of the United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS), with Türkiye arguing that Greece's claims based on its islands are excessive and infringe upon Ankara's continental shelf rights (Larrabee, 2010; Kaliber, 2005). Despite periodic diplomatic engagements, including exploratory talks aimed at confidence-building, both countries continue to engage in military posturing and naval exercises in the Eastern Mediterranean, signaling the depth of their unresolved issues (Al Jazeera, 2020; Aydın-Düzgit, 2012).

On the other hand, Türkiye's relationship with Egypt has been deeply affected by political developments within Egypt itself. The two countries maintained strong ties during the early 2000s, but relations soured after the ousting of Egyptian President Mohamed Morsi in 2013. Türkiye's support for Morsi, a figure aligned with the Muslim Brotherhood, placed it at odds with Egypt's new administration under President Abdel Fattah el-Sisi, who views the Brotherhood as a security threat. The diplomatic rift persisted until recent years, with regional rivalries compounding the animosity. However, in a surprising shift in 2021, both countries began exploring avenues for rapprochement. Egypt's decision to respect Türkiye's continental shelf coordinates in its Eastern Mediterranean oil and gas bids was a significant gesture toward reconciliation (Middle East Eye, 2021). Despite these positive signals, competition over influence in Libya and differing stances on regional alliances still pose barriers to a full diplomatic normalization (Armaoğlu, 1991; Walker, 2003).

In fact, Türkiye's engagement in Libya represents one of its most assertive foreign policy moves in the Mediterranean. The 2019 maritime delimitation agreement between Türkiye and Libya's Government of National Accord (GNA) serves as a cornerstone example of Ankara's assertive foreign policy. This agreement was met with significant opposition from Greece, Egypt, and the EU, leading to heightened regional tensions (Ekathimerini, 2023). Therefore, by backing the GNA against the rival Libyan National Army (LNA), Türkiye has established itself as a key player in Libya's civil conflict. In 2019, Ankara and the GNA signed a maritime delimitation agreement, staking Türkiye's claim to extensive areas of the Eastern Mediterranean. This agreement, however, was met with opposition from Greece, Egypt, and Southern Cyprus, who argued that it disregarded their rights under international law (Middle East Eye, 2022). On the other hand, Ankara's intervention in Libya serves both its strategic and economic interests, as control over Libya's resources and alignment with a friendly government could bolster Türkiye's standing in the Eastern Mediterranean energy landscape (Zürcher, 2004; Bilgin, 2008).

Lastly Türkiye and Israel share a unique relationship marked by both cooperation and confrontation. Historically, the two countries have cooperated on security matters and economic ventures, but diplomatic ties have been strained since the 2010 Mavi Marmara incident, when Israeli forces killed Turkish activists aboard a Gaza-bound ship. Although both countries have engaged in normalization efforts since then, underlying tensions persist, often exacerbated by Türkiye's vocal support for Palestinian causes (Hale, 2013). The discovery of natural gas in the Eastern Mediterranean created new possibilities for cooperation, with discussions around potential energy partnerships gaining traction. However, strategic differences, particularly regarding Iran and the Palestinian issue, continue to limit the depth of Türkiye-Israel collaboration (Times of Israel, 2023; Deringil, 1989).

2.2. Multilateral Relations

As a NATO member, Ankara plays an essential role in the alliance's Mediterranean strategy. However, country's independent actions, particularly in Syria and the Eastern Mediterranean, have caused friction with other NATO members. Türkiye's purchase of the Russian S-400 missile system, for instance, raised concerns over security interoperability within the alliance and led to U.S. sanctions (Robins, 2003; Çevik, 2013). Additionally, Eurasian country's military presence in Libya and its maritime claims have led to disagreements with NATO allies, that view these actions as destabilizing. Despite these tensions, NATO relies on Türkiye's strategic position, especially in counter-terrorism operations and controlling migration flows into Europe (Larrabee, 2010; Walker, 2003).

On the other hand, Türkiye's complex relationship with the EU extends into the Mediterranean, where maritime disputes with Greece and Southern Cyprus have strained its ties with the bloc. The EU has repeatedly expressed solidarity with Greece and Southern Cyprus, condemning Türkiye's exploratory drilling activities and threatening sanctions. However, the EU also recognizes Türkiye's role in addressing shared issues like migration and trade, which has led to a pragmatic approach in some areas, such as customs union modernization (Kirişçi, 2006; Altunışık & Tür, 2006). Ankara's accession process has stalled due to these geopolitical tensions, but cooperative measures remain in place to manage mutual interests (Akgün & Gündoğar, 2012; Hale, 2013).

Last but not least, Türkiye's involvement in regional organizations reflects its desire for greater influence in Mediterranean affairs. For example, it is a founding member of the Organization of the Black Sea Economic Cooperation (BSEC), through which it seeks economic integration and cooperative security in the region. However, Türkiye's exclusion from the Eastern Mediterranean Gas Forum (EMGF), which includes Egypt, Greece, Israel, and Cyprus, has been a point of contention. Türkiye's exclusion from the Forum illustrates the geopolitical isolation it faces despite its strategic importance in the region (CIMSEC, 2023). Likewise, the EMGF's formation without Türkiye reflects the regional divisions surrounding energy politics, with Ankara arguing that its exclusion undermines fair representation in resource-sharing discussions (Kaliber, 2005; Bilgin, 2008).

3. Contemporary Issues

Other aspect that shapes Türkiye's foreign policy in the Mediterranean is currently critical issues, including energy politics, migration and security, and geopolitical rivalries. These factors are not only central to Ankara's regional strategies but also influence its relationships with neighbouring states and international organizations. So it is, according to a 2023 report by the International Energy Agency, Türkiye's exploratory drilling in the Eastern Mediterranean identified significant hydrocarbon reserves estimated at over 320 billion cubic meters. These reserves are critical for Türkiye's goal of reducing its reliance on imported energy (Daily Sabah, 2023). On the other hand, comparative data from Greece's exploration activities highlight the contested nature of Exclusive Economic Zones (EEZs) in the region, with the Eastern Mediterranean holding approximately 8.1 trillion cubic meters of natural gas (DLQ Magazine, 2023).

For example, the discovery of substantial hydrocarbon reserves in the Eastern Mediterranean has significantly altered the regional dynamics, with energy politics becoming a core aspect of Türkiye's Mediterranean policy. Country's exploratory drilling activities in contested maritime areas—often supported by the Turkish Navy—have been met with strong opposition from Greece and Southern Cyprus, both of whom claim overlapping EEZs based on the UNCLOS (Hale, 2013; Kaliber, 2005). Türkiye, however, is not a signatory to UNCLOS and argues that the convention's EEZ provisions unfairly favour island nations like Greece, giving them disproportionate maritime claims. This interpretation underscores Ankara's stance that its continental shelf rights are being infringed upon, particularly in areas south of the Turkish mainland and near Cyprus (Bilgin, 2008).

Türkiye's exclusion from the EMGF further intensifies its isolation in regional energy cooperation. The EMGF, founded by Egypt, Greece, Israel, Italy, Jordan, and the Palestinian Authority, aims to create a framework for resource-sharing and energy partnerships, largely sidelining Eurasian country (Al Jazeera, 2020). Ankara views this exclusion as a direct affront to its rights in the Eastern Mediterranean, especially as it perceives the forum as an attempt to build an anti-Türkiye coalition in energy matters (Çevik, 2013). In response, Türkiye has pursued bilateral agreements, most notably with the Libyan GNA, to delineate a maritime boundary that challenges the EEZs claimed by Greece and Egypt. This deal has been condemned by the EU and other Mediterranean nations, but it underscores Türkiye's determination to secure a stake in Eastern Mediterranean resources (Middle East Eye, 2022).

Furthermore, Türkiye's geographic proximity to conflict zones like Syria and Iraq has made it a critical hub for migrants and refugees seeking asylum in Europe. Hosting approximately 3.6 million Syrian refugees, Ankara has shouldered much of the refugee crisis's humanitarian burden, but it also leverages migration as a diplomatic tool (Kirişçi, 2006; Akgün & Gündoğar, 2012). In 2016, Türkiye and the EU reached a migration agreement, wherein Ankara agreed to curb migrant flows to Europe in exchange for financial aid, visa liberalization talks, and accelerated EU accession discussions. This deal has been instrumental in reducing irregular migration to Europe, but it has also created a power dynamic where Türkiye can use the "migrant card" to influence EU policies. For instance, in 2020, the country briefly opened its borders to Europe-bound migrants as a response to EU criticism of its military operations in Syria, underscoring migration as a tool in its foreign policy arsenal (Robins, 2003).

In addition to migration, security concerns in the Mediterranean extend to Türkiye's involvement in Libya. Ankara's support for the GNA in Libya is motivated by both strategic and ideological interests. By backing the GNA, the country seeks to counter the influence of regional rivals like Egypt and the United Arab Emirates, who support the opposing Libyan National Army. The Turkish government justifies its military presence as necessary to stabilize Libya and prevent the rise of hostile powers near its borders (Walker, 2003). However, this involvement also serves Türkiye's energy ambitions, as a stable and aligned Libyan government could potentially bolster Ankara's claims in the Mediterranean. Türkiye's involvement in Libya exemplifies its broader strategy of securing influence through military means, even as this stance complicates its relations with NATO allies who view such unilateral interventions with caution (Kaliber, 2005; Çevik, 2013).

Additionally, Türkiye's assertive stance in the Mediterranean has escalated its geopolitical rivalries with both regional and global actors. The 2019 maritime boundary agreement with Libya's GNA, for example, was designed to establish a shared EEZ that extends Türkiye's influence across the Mediterranean. This move, however, has been fiercely contested by Greece, Southern Cyprus, and Egypt, who view the agreement as a violation of their maritime rights under international law (Middle East Eye, 2022). The EU has condemned Ankara's actions, imposing sanctions and expressing solidarity with its member states, Greece and Cyprus. The EU's stance reflects broader concerns about Türkiye's growing autonomy in foreign policy and its willingness to challenge EU authority in the region (Larrabee, 2010).

Ankara's pursuit of "strategic autonomy"—the notion of an independent foreign policy that is less reliant on Western alliances—has also influenced its decision to deepen ties with Russia. This shift was most evident in Türkiye's purchase of the Russian S-400 missile defense system, which has strained its relations with NATO and led to U.S. sanctions (Robins, 2003). Türkiye's stance reflects its desire to avoid over-dependence on Western allies, especially as it pursues a more assertive policy in the Mediterranean. However, this strategy has not come without costs, as Türkiye's actions have created fractures within NATO and alienated traditional allies who view Türkiye's engagements with Russia as a security threat (Bilgin, 2008; Hale, 2013).

4. Domestic Influences

Similarly, Türkiye's foreign policy in the Mediterranean is profoundly shaped by domestic political dynamics. Key internal factors—such as rising nationalism, economic pressures, and public opinion—are instrumental in framing Türkiye's assertive posture toward its Mediterranean neighbours.

4.1. Nationalism

In recent years, nationalism has been a potent force in shaping Türkiye's Mediterranean strategy. The concept of "Mavi Vatan" (Blue Homeland), which advocates for extensive maritime claims in the Aegean and Eastern Mediterranean, has emerged as a central nationalist symbol. Originally conceptualized by former admiral Cem Gürdeniz, the doctrine envisions Türkiye's maritime zone as essential to national sovereignty and has been adopted by both the government and military establishment as a guiding principle (Coşkun, 2023). A 2022 survey conducted by Kadir Has University indicated that a significant portion of Turkish citizens support the government's maritime claims under the "Blue Homeland" policy, reflecting the role of nationalism in shaping Türkiye's Mediterranean strategy (Kadir Has University, 2022). This nationalist stance has galvanized public support for a robust foreign policy, positioning Türkiye as a defender of its maritime rights against perceived encroachments by Greece, Cyprus, and other Mediterranean nations. The promotion of the Blue Homeland doctrine in media and political discourse resonates with the Turkish public's sense of historical grievance, rooted in territorial losses from the Ottoman Empire and perceived injustices in post-World War I treaties (Hale, 2013).

Nationalism also provides the Turkish government with a means to consolidate political support domestically. By emphasizing sovereignty and self-reliance, the government appeals to nationalist sentiments, especially amid political challenges. This approach has been particularly relevant in recent years, as Turkish leaders have framed foreign policy issues in nationalist terms, portraying diplomatic and military standoffs as necessary for protecting the nation's dignity and historical rights. The alignment of this policy with national pride allows the government to present itself as the guardian of Turkish sovereignty, leveraging nationalism as a tool to legitimize assertive actions in the Mediterranean (Bilgin, 2008).

4.2. Economic Pressures

On the other hand, economic considerations are a critical driver behind Ankara's Mediterranean policy, especially given the country's reliance on imported energy and its ongoing economic struggles. Türkiye's energy demands have increased significantly over the past two decades, making energy independence a national priority. The discovery of natural gas reserves in the Eastern Mediterranean thus represents a strategic opportunity for Türkiye to reduce its dependency on foreign energy, which currently accounts for a substantial portion of its trade deficit (Pierini, 2024). By asserting maritime claims that would allow for exploration and drilling in resource-rich areas, the country aims to secure energy resources that could alleviate economic pressures and provide a buffer against currency fluctuations and inflation.

The Turkish economy has faced multiple challenges, including a depreciating lira and rising inflation, which have affected domestic stability and public satisfaction. These economic difficulties have pressured the government to find alternative avenues for economic relief. Mediterranean energy exploration is seen as a potential economic boon, both for its direct impact on energy costs and for the geopolitical leverage it could afford Türkiye in the region. Economic collaboration with Mediterranean neighbours, especially in the field of energy, is also viewed as an avenue for bolstering economic resilience, despite current tensions with some of these states (Kaliber, 2005; Çevik, 2013). Thus, economic imperatives play a dual role in Türkiye's Mediterranean policy, both as a driver of assertive action and as a motivation for diplomatic engagements where feasible.

4.3. Public Opinion

Public opinion is another powerful influence on Türkiye's foreign policy, as the government is acutely aware of the importance of maintaining popular support for its actions abroad. Turkish citizens generally favour a strong and independent foreign policy, particularly regarding issues perceived as matters of national pride and sovereignty. The Blue Homeland doctrine and Türkiye's stance on maritime rights resonate with the public, as these policies are framed as efforts to protect country's interests against international interference (Akgün & Gündoğar, 2012). Moreover, the portrayal of foreign policy successes serves to bolster the government's image, reinforcing the narrative that Türkiye is emerging as an influential regional power.

However, public support can fluctuate based on economic conditions and political developments. While assertive Mediterranean policies have garnered approval, economic hardships have created some contradiction. A sustained economic downturn may diminish enthusiasm for costly foreign policy ventures, especially if they are seen as contributing to tensions that could impact trade or investment (Robins, 2003). The Turkish government's approach, therefore, includes a careful balancing act: maintaining public approval through a strong foreign policy stance while being responsive to potential shifts in public sentiment linked to domestic economic concerns. This duality underscores the complexity of Türkiye's Mediterranean strategy, where domestic political legitimacy and external diplomatic challenges are interlinked (Walker, 2003).

Conclusion and Future Outlook

As can be seen in the paper, Türkiye's foreign policy in the Mediterranean represents a dynamic and evolving approach shaped by historical legacy, domestic influences, and shifting global and regional power structures. Türkiye's geographical position, historical connections, and political ideology all contribute to a foreign policy strategy that has intensified in assertiveness over the past two decades. Key factors driving this strategy include a revival of nationalism, economic pressures, and complex relationships with neighbouring countries and international organizations.

The theoretical framework of neo-Ottomanism helps explain Türkiye's assertive maritime strategies as a continuation of its historical legacy in the region. The "Blue Homeland" doctrine exemplifies this by

asserting Ankara's extensive maritime claims in the Eastern Mediterranean and Aegean Seas. This policy not only draws on Türkiye's historical identity but also reflects the country's ambitions to establish itself as a regional power. Complementing this is the concept of strategic autonomy, which highlights Türkiye's efforts to navigate the complexities of balancing alliances with Western actors, such as NATO and the EU, while forging independent ties with non-Western powers like Russia. Together, these frameworks reveal how historical legacies and contemporary geopolitical ambitions shape Türkiye's foreign policy.

Türkiye's economic challenges further reinforce its assertive Mediterranean policy. Facing currency depreciation, inflation, and rising energy costs, the Turkish government has a strong incentive to pursue regional energy resources as a means of reducing dependency on imports. The potential economic benefits of securing hydrocarbon reserves are substantial, with the promise of offsetting energy imports, bolstering energy security, and generating revenue from potential exports. However, Türkiye's exclusion from the EMGF complicates its access to these resources, as the forum—comprised of Egypt, Israel, Greece, and Cyprus, among others—pursues energy collaboration without Turkish participation (Pierini, 2024). In response, Türkiye has sought bilateral agreements, like its maritime deal with Libya's Government of National Accord, to assert its claims independently. While this approach underscores the country's commitment to energy independence, it also heightens tensions with other Mediterranean states and the EU, who view Türkiye's actions as a challenge to international norms (Middle East Eye, 2022).

Public opinion in Türkiye remains another powerful factor in shaping foreign policy, with a significant portion of the population supporting a strong national stance in the Mediterranean. The government's focus on sovereignty and territorial integrity resonates with the public, especially amid economic difficulties and perceived foreign threats. However, this domestic support is not unconditional. Economic instability and prolonged confrontations with neighbouring states could alter public opinion, potentially leading to calls for more pragmatic policies if assertive actions are seen as detrimental to Türkiye's economy and international standing. The Turkish government must balance its commitment to nationalist policies with sensitivity to economic realities and public sentiment, ensuring that foreign policy maintains legitimacy and political stability at home (Akgün & Gündoğar, 2012; Robins, 2003).

Looking ahead, Türkiye's Mediterranean policy will likely continue to emphasize sovereignty and resource acquisition, but it will face multiple challenges that may drive adjustments:

1. **Regional Diplomacy and Cooperation:** The potential for dialogue and cooperation with Greece, Egypt, and other Mediterranean neighbours remains, especially as economic realities push Türkiye toward more pragmatic solutions. Diplomatic engagement with Greece, for instance, could open avenues for joint energy exploration or conflict de-escalation in the Aegean and Eastern Mediterranean. Recent diplomatic exchanges between Turkish President Recep Tayyip Erdogan and Greek Prime Minister Kyriakos Mitsotakis indicate that both sides may be willing to pursue confidence-building measures to stabilize their relationship (Reuters, 2024). Progress in these dialogues could signal a shift toward cooperative resource-sharing frameworks, providing mutual economic benefits and reducing the risk of military escalation.
2. **Economic Pressures and Strategic Adjustments:** Türkiye's ongoing economic difficulties may also prompt a more balanced approach in its Mediterranean policy. The need to attract foreign investment and stabilize the economy could encourage Türkiye to temper its confrontational posture, especially if economic engagement with the EU and other regional actors proves beneficial. Modernizing the customs union with the EU, for instance, could support Türkiye's economic recovery while allowing for closer integration with European markets. This pragmatic economic shift may influence Türkiye's Mediterranean policy, creating incentives for cooperation over competition (Pierini, 2024).
3. **Global Geopolitical Dynamics:** Türkiye's positioning within the broader geopolitical landscape will continue to impact its Mediterranean policy. Its ongoing balancing act between NATO commitments and strategic cooperation with Russia, highlighted by Türkiye's purchase of the Russian S-400 missile defense system, underscores the complexities of Türkiye's alliances. Should relations with NATO allies further deteriorate, Ankara may face pressure to recalibrate its Mediterranean policy, particularly if it risks alienating Western partners. Conversely, Türkiye's unique positioning could also provide leverage, allowing it to assert influence in both Western and non-Western spheres if managed carefully (Le Monde, 2024; Larrabee, 2010).

In sum, Türkiye's Mediterranean policy is deeply rooted in a blend of historical, economic, and political imperatives. By integrating neo-Ottomanism, regional power theory, and strategic autonomy, this study provides a nuanced understanding of the drivers behind Türkiye's Mediterranean policy. Moving forward, Ankara's approach will likely oscillate between assertiveness and pragmatism, influenced by both

domestic pressures and international dynamics. A nuanced approach that balances sovereignty with diplomacy may offer the most sustainable path forward, ensuring Türkiye's interests are safeguarded without alienating critical regional and global partners. As the Eurasian country navigates the complexities of Mediterranean geopolitics, its capacity to adapt to evolving circumstances will be essential for maintaining stability and realizing its regional ambitions.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: E. Nur Sezek: %60, Maria Fernanda Sanzon-Maya: %40

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir insan veya hayvan araştırması içermemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: E. Nur Sezek: %60, Maria Fernanda Sanzon-Maya: %40

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

How to Cite: Sezek, Nur E. & Sanzon-Maya, Maria Fernanda. (2025). Turkish Foreign Policy in The Mediterranean: An Analytical Overview. *Mediterranean Social Studies Journal*, 2(1).

References

- Akgün, M., & Gündoğar, S. S. (2012). *The Perception of Türkiye in the Middle East 2012*. TESEV Publications.
- Al Jazeera. (2020, August 28). *Türkiye and Greece: Pouring gas on the eastern Mediterranean dispute*. <https://studies.aljazeera.net/en/policy-briefs/Türkiye-and-greece-pouring-gas-eastern-mediterranean-dispute>
- Altunışık, M. B., & Tür, Ö. (2006). *Türkiye: Challenges of Continuity and Change*. Routledge.
- Armaoğlu, F. (1991). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aydın, M. (1999). Determinants of Turkish Foreign Policy: Historical Framework and Traditional Inputs. *Middle Eastern Studies*, 35(4), 152-186.
- Aydın-Düzgüt, S. (2012). Constructing Europe in Türkiye: Identity and Foreign Policy. *Insight Türkiye*, 14(1), 89-101.
- Bilgin, P. (2008). The Politics of Security and the Production of Insecurity: Türkiye in the Post-Cold War Era. *New Perspectives on Türkiye*, 40, 103-125.
- Çevik, S. B. (2013). Türkiye's Foreign Policy and Security Perspectives in the 21st Century. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 15(2), 157-170.
- CIMSEC. (2023). *Turkey's Mavi Vatan strategy and rising insecurity in the Eastern Mediterranean*. <https://cimsec.org/turkeys-mavi-vatan-strategy-and-rising-insecurity-in-the-eastern-mediterranean/>
- Coşkun, B. B. (2023). One Hundred Years of Turkish Foreign Policy in Eastern Mediterranean (1923–2023): A Neoclassical Realist Analysis of Türkiye as a Middle Power. In B. Özkeçeci Taner & S. Akgül Açıkmeşe (Eds.) *One Hundred Years of Turkish Foreign Policy (1923-2023)* (pp. 143–162). Springer. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-35859-3_7
- Daily Sabah. (2023). Türkiye to add extra muscle to its energy vessel fleet with 7th ship. <https://www.dailysabah.com/business/energy/turkiye-to-add-extra-muscle-to-its-energy-vessel-fleet-with-7th-ship>
- Deringil, S. (1989). *Turkish Foreign Policy during the Second World War: An 'Active' Neutrality*. Cambridge University Press.

- DLQ Magazine. (2023). *The overlooked new energy geopolitics of the Eastern Mediterranean*. <https://dlqmag.com/uncategorized/the-overlooked-new-energy-geopolitics-of-the-eastern-mediterranean/>
- Ekathimerini. (2023). *Materializing the Blue Homeland Doctrine*. <https://www.ekathimerini.com/opinion/interviews/1197618/materializing-the-blue-homeland-doctrine/>
- Hale, W. (2013). *Turkish Foreign Policy since 1774*. Routledge.
- Kadir Has University. (2022). *Turkish Foreign Policy Public Opinion Research*. https://khas.edu.tr/wp-content/uploads/2022/09/TDP_2022_ENG_FINAL_07.09.22.pdf
- Kaliber, A. (2005). Securing the Ground through Securitized 'Foreign' Policy: The Cyprus Case. *Security Dialogue*, 36(3), 319-337.
- Kirişçi, K. (2006). Türkiye's Foreign Policy in Turbulent Times. *Chaillot Paper*, No. 92. Institute for Security Studies.
- Larrabee, F. S. (2010). Türkiye's New Geopolitics. *Survival*, 52(2), 157-180.
- Le Monde. (2024, April 22). *'Russia could push Türkiye into lasting political and military antagonism with the rest of NATO'*. https://www.lemonde.fr/en/opinion/article/2024/04/22/russia-could-push-turkiye-into-lasting-political-and-military-antagonism-with-the-rest-of-nato_6669139_23.html
- Middle East Eye. (2021, March 12). *Türkiye-Egypt relations: What's behind their new diplomatic push?* <https://www.middleeasteye.net/opinion/Türkiye-egypt-relations-new-diplomatic-push-what-behind>
- Middle East Eye. (2022, October 4). *Eastern Mediterranean tensions escalate after preliminary Türkiye-Libya maritime deal*. <https://www.middleeasteye.net/news/eastern-mediterranean-tensions-escalate-over-turkiye-libya-maritime-deal>
- Öniş, Z. (2001). Turkey and Post-Soviet States: Potential and Limits of Regional Power Influence. *Middle East Review of International Affairs*, 5(2), 66-74.
- Oran, B. (Ed.). (2010). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. İletişim Yayınları.
- Pierini, M. (2024, September 12). Turkey's Foreign Policy Ambitions Meet Reality. *Carnegie Europe*. <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/90472>
- Reuters. (2024, May 13). *Türkiye's Erdogan hosts Greek PM, sees 'no unsolvable problems' in bilateral ties*. <https://www.reuters.com/world/turkish-greek-leaders-set-talks-maintain-positive-momentum-2024-05-13/>
- Robins, P. (2003). *Suits and Uniforms: Turkish Foreign Policy since the Cold War*. Hurst & Company.
- Semantics Scholar. (2023). *Greece's adherence to UNCLOS principles: Implications for maritime boundary delimitation*. <https://pdfs.semanticscholar.org/2c48/a00b7b22cf8220e43dd5d9a3fdf6598c74a5.pdf>
- Times of Israel. (2023, May 15). *The escalating tensions: A three-way fight between Türkiye, Iran, and Israel*. <https://blogs.timesofisrael.com/the-escalating-tensions-a-three-way-fight-between-turkiye-iran-and-israel/>
- Walker, J. W. (2003). Turkey's Imperial Legacy: Understanding Contemporary Turkey through its Ottoman Past. *Perspectives on Global Development and Technology*, 2(3-4), 425-447.
- Yılmaz, Ş. (2009). *Turkish-American Relations, 1800-1952: Between the Stars, Stripes and the Crescent*. Routledge.
- Zürcher, E. J. (2004). *Turkey: A Modern History*. I.B. Tauris.

THE EEZ DISPUTE IN THE EASTERN MEDITERRANEAN¹

Arda ÖZKAN²

Abstract

The Eastern Mediterranean, which has an important location in world politics, has been on the agenda as a geopolitical region where energy activities have intensified in recent years and monitored closely by multiple states. In order to fulfil their energy needs in the Eastern Mediterranean, several states have unilaterally declared the Exclusive Economic Zone (EEZ) and sign bilateral agreements without considering the rights of third states. However, the EEZ is a maritime area that should be delimited on the basis of international conventions, customary law or decisions of international courts in accordance with the equitable principles. The problem in the Eastern Mediterranean is a delimitation dispute that should be resolved by a treaty between all coastal states within the framework of the rules of the law of the sea. This paper aims to define the EEZ, which is a significant concept in the law of the sea, its historical development, the rights, sovereignty and liabilities of the states in this region, and the legal principles on which the disputes arising from the delimitation practices should be based. In this context, the EEZ delimitation agreements signed in the region are analysed within the framework of both the rules of the law of the sea (legislation) and the judicial and arbitral decisions (case law).

Keywords: UNCLOS, maritime jurisdiction areas, equitable principles, Cyprus, EEZ.

DOĞU AKDENİZ'DE MEB UYUŞMAZLIĞI

Öz

Dünya siyasetinde önemi haiz bir konumda olan Doğu Akdeniz, son yıllarda enerji faaliyetlerinin yoğunlaştığı ve birçok devletin dikkatle izlediği jeopolitik bir bölge olarak gündemdedir. Doğu Akdeniz'de enerji ihtiyaçlarının giderilmesi için üçüncü devletlerin hakkı gözetilmeden tek taraflı bir biçimde Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) ilan ederek ikili antlaşmalar imzalayan devletler bulunmaktadır. Halbuki, MEB, uluslararası sözleşmeler, örf ve âdet hukuku veya uluslararası mahkemelerin kararları temelinde hakkaniyet prensiplerince sınırlandırma yapılması gereken bir deniz alanıdır. Doğu Akdeniz'deki sorun, deniz hukuku kuralları çerçevesinde tüm kıyıdaş devletler arasında bir antlaşma ile çözülmesi gereken sınırlandırma uyumsuzluğudur. Bu çalışma, deniz hukukuna önemli bir kavram olarak yerleşen MEB'in tanımlanması, tarihi gelişimi, devletlerin bu bölgedeki hakları, yetkisi ve yükümlülükleri, sınırlandırma uygulamalarıyla ortaya çıkan anlaşmazlıkların hangi hukuksal prensipler temelinde yapılması gerektiğini ortaya koymaya yöneliktir. Bu kapsamda, bu bölgede imzalanan MEB sınırlandırma antlaşmaları, hem deniz hukuku kuralları (mevzuat) hem de yargı ve hakemlik kararları (içtihat) çerçevesinde analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: BMDHS, deniz yetki alanları, hakkaniyet prensipleri, Kıbrıs, MEB.

Introduction

The Eastern Mediterranean is the western gateway to the Middle East, which has 65% of the world's oil reserves. 30% of the world's maritime traffic and 25% of oil transport passes through here. On average, more than 220 thousand ships sail in this region annually (Canyaş, et al, 2013). In addition to being an important route connecting the continents, the fact that the Eastern Mediterranean has rich resources on the seabed in terms of oil and natural gas reserves makes this region a geostrategic energy corridor (Ece, 2016). Considering the historical background of the Eastern Mediterranean and the emergence of energy

¹ The first version of this paper is presented with the title "The Eastern Mediterranean EEZ Dispute in Terms of International Law of the Sea" at IV. Middle East Congress on Politics and Society by the Middle East Institute, Sakarya University on October 10-12, 2018.

² Assoc. Prof. Dr., Ankara University, Faculty of Applied Sciences, Department of International Trade and Logistics, ardaozkan83@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-6369-0748.

resources discovered in the maritime areas, especially in the last two decades, the region has become of vital importance for the littoral states (Telci, 2020). Thinking the energy phenomenon as an indispensable element for the economic, environmental and social sustainability of life in today's world, it can be argued that the Eastern Mediterranean is one of the most important regions that have come to the fore recently.

The global dynamics that emerged after the Cold War has increased the importance of the Eastern Mediterranean as a new area of interaction (Davutoğlu, 2010). Therefore, recent developments in the basin have significantly reshaped the international energy landscape. Türkiye has an important position in this map. In this context, the exploration of new hydrocarbon resources³ has positioned the region as a pivotal area in energy sector (Başeren & Gökçekuş, 2014). The latest developments in this region greatly affect the energy picture as well as the littoral states, regional and global actors. This situation brings to the agenda the need for cooperation for the fair sharing of oil and natural gas deposits and the issue of determining the boundaries of maritime jurisdiction areas (Doğru, 2015). Starting from the mid-20th century, maritime disputes between states were generally resolved by delimitation treaties on the basis of international law. This method should similarly be applied to the delimitation of maritime jurisdiction areas in the Eastern Mediterranean to ensure compliance with international law.

The Eastern Mediterranean, which is a complex geography in the context of the international system, is surrounded by the coasts of Greece, Türkiye, Syria, Lebanon, Israel, Palestine, Egypt, The Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC), The Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus (GCASC), Libya and the United Kingdom (UK), which increases its geopolitical significance. There are disputes between littoral states in the region such as Israel-Palestine, Israel-Lebanon, Türkiye-Greece, Türkiye-GCASC and TRNC-GCASC. The Syrian Civil War and domestic political unrests in Libya are also ongoing. Therefore, states exhibit mutual distrust.⁴ The hydrocarbon reserves, which have become a prominent topic of discussion in recent years, further inflame these disputes. These land and maritime disputes concerning the states of the region have given more importance than ever to the issue of the maritime delimitation of all littoral states, Türkiye in particular, with its neighbours in the region. Thus, reaching a consensus on the delimitation methodology and resolving disputes under the framework of international maritime law is imperative for regional stability.

The declaration of the Exclusive Economic Zone (EEZ) by the GCASC on behalf of the whole of the Cyprus, the conclusion of agreements with other littoral states other than Türkiye and the TRNC in order to delimitate the EEZ borders, and the invitation of oil exploration companies to EEZs, it declared, as well as its demand for their exploitation represent the central issue regarding delimitation disputes in the Eastern Mediterranean. With the boundary agreements and disputes arising from the hydrocarbon reserves discovered in the region, there has been a struggle over the sharing of these resources. However, since the delimitation of maritime areas is one of the issues that need to be resolved within the framework of the principles of law of the sea, customary law principles and international judicial decisions are important in the resolution of these disputes. In the light of these challenges, aim of the paper is to examine the potential legal frameworks and principles that could guide the resolution of these disputes.

1. New Maritime Area in the Law of the Sea: The EEZ

The law of the sea has become one of the most important subjects of international law in the second half of the 20th century. The rules applied in the seas started to be formed by customs reflecting state practices and were put into the framework of certain rules with the codification efforts carried out in a systematic manner.⁵ Maritime areas can be analysed in two categories in international law: Maritime areas subject to national jurisdiction and maritime areas not subject to national jurisdiction. Maritime areas not subject to national jurisdiction are the high seas, the ocean floor and the sea bed (Warner, 2009). These areas are recognised as *the common heritage of mankind* (Rothwell & Stephens, 2010). Maritime areas subject to national jurisdiction, i.e. the maritime jurisdiction areas of a state, include internal waters, territorial waters, international straits, archipelagic waters, contiguous zone, EEZ and continental shelf. In these areas, states have exclusive rights arising from their sovereignty and exercise legally determined

---

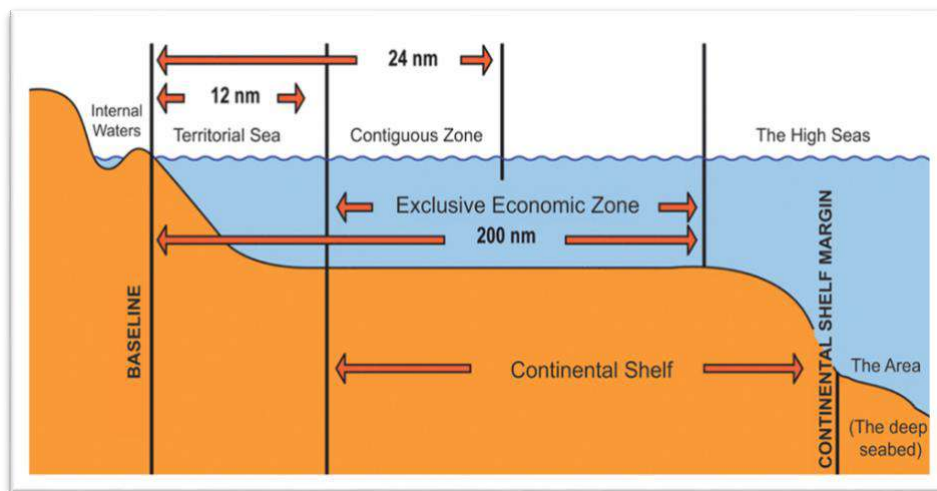
³ The amount of resources claimed in the Eastern Mediterranean was first put forward in a report published in 2010 by the United States Geological Survey (USGS), which claimed that 1.7 billion barrels of oil and 122 trillion cubic feet of gas were found in the *Levant* as a result of seismic analysis (USGS, 2010).

⁴ The unrest that started with the Arab Uprisings and especially the civil wars in Syria and Libya, Russia's active Middle East and North Africa (MENA) policies, and the regional energy policies of the great powers have made the Eastern Mediterranean one of the important points of this geopolitical struggle (Tanchum, 2020).

⁵ Due to the criterion of continuous and consistent repetition for a behaviour to become customary law in the international arena and the belief of states in the necessity of establishing these areas, the EEZ constitutes a valid maritime jurisdiction area even for states that have not signed the UNCLOS (Ellis, 2004).

powers (Baykal, 1998). Although the EEZ, one of these areas, does not have a very old history, it has gained a legal aspect over time as a result of the practices of states in this direction. Even before the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) was ratified, many states started to determine and declare EEZ areas (Ardemir, 2018).⁶ However, the international community, especially towards the end of the 20th century, has begun to witness that states have greatly expanded their rights and sovereignty in maritime areas.

One of the biggest factors in the emergence of the concept of EEZ is the interest in the living and non-living resources found in the seas. Along with the developing economies of the states the growing recognition of the scarcity of natural resources and the inadequacy of the provisions of the existing conventions on these resources have led to the need for new regulations. The purpose of utilising the resources lies at the basis of these arrangements. In fact, there was the Convention on the Continental Shelf in 1958, which regulated and implemented the rights and sovereignty of the littoral states over the seabed and natural resources (Aksar, 2021a). In parallel with this, states started to determine maritime areas for themselves in order to ensure their sovereignty in the seas, and aimed to consolidate their interests within a certain consensus framework with the establishment of the concept of EEZ since the early 1970s (Gökalp, 2012). However, with the implementation of EEZs, conflicts of interest between states in their resolution began to emerge (Toluner, 1989). Indeed, the most common disputes that states have with each other in maritime jurisdictions have been related to the delimitation and sovereignty issues between these maritime areas (such as between Türkiye and Greece).

Figure 1. The Maritime Areas

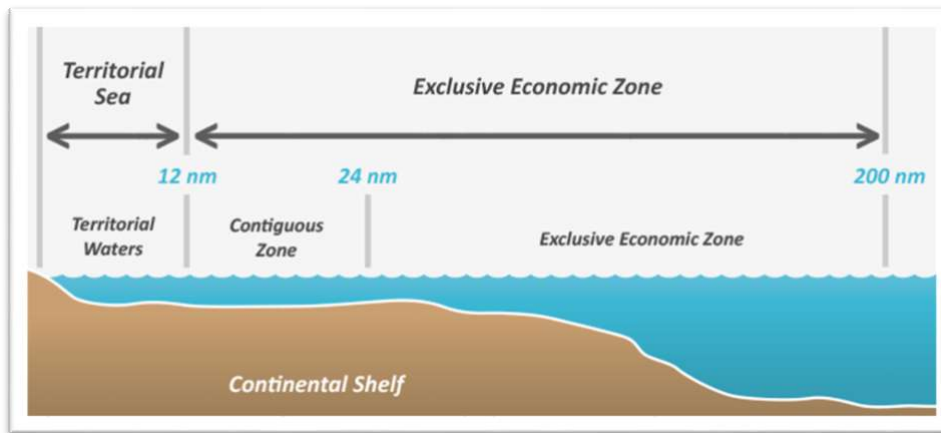
Source: IILSS, 2021.

In addition to the classical maritime areas such as internal waters, territorial waters, contiguous zones and the high seas, relatively wider maritime areas such as the EEZ, which grant sovereign rights to states on certain issues, have started to take their place in the law of the sea (Figure 1). What does the EEZ, which is expressed as a new concept compared to other maritime areas, mean legally? The EEZ is a maritime area that grants exclusive economic rights to the coastal state underwater, subsoil and on the seabed in the maritime area starting from the territorial sea baseline of the coastal states and extending up to 200 nautical miles (nm) offshore (Brownlie, 1995). The detailed definition of the EEZ was first realised with the UNCLOS. In the Convention, there are regulations regarding the rights, sovereignty and liabilities of coastal states as well as the rights and liabilities of other states in the EEZ (Gündüz, 2003). In this context, it is useful to look at the basic provisions related to the concept of the EEZ in Articles 55-75 (Part V) of the UNCLOS.

According to the Article 55 of the Convention, the EEZ is a maritime area beyond and adjacent to the territorial waters and is subject to a special legal regime, and the rights and sovereignty of the littoral state and the rights and freedoms of other states are regulated by the articles of the Convention. First of all, it should be said that the rights of the littoral states over the EEZ are economic in nature. The Article 58 of the Convention states that all third states have the right to air, navigation and cables/pipes in the EEZ, provided that the rights of the littoral states are respected. According to the Article 59, in the event of a conflict between the interests of a coastal state and the interests of another state in the EEZ, the dispute shall be

⁶ The EEZ is a concept of the law of the sea that becomes effective upon declaration (Shaw, 2018). Today, 134 states have declared EEZs. As a matter of fact, many states are very keen on determining EEZs. They want to own EEZ in order not to lose their rights in these regions to any coastal state and to dominate the natural resources in this area (Ardemir & Alli, 2019).

resolved in the interests of the international community and the interests of the parties, taking into account the equitable principles and relevant circumstances. In addition to economic rights, coastal states also have administrative and judicial sovereignty in the EEZ (Figure 2).

Figure 2. The Exclusive Economic Zone (EEZ)

Source: Source: IILSS, 2021.

According to the Articles 61-62 of the Convention, coastal States have the power to ensure the orderly functioning of fisheries (licensing fishermen or fishing vessels and their equipment, determining the type and quantity of fish that can be caught, etc.). According to the Article 60, coastal states have the power to establish laws and rules on customs, finance, health, security and immigration in order to establish facilities, vehicles, artificial islands and to exercise rights over them. However, these artificial islands and facilities do not generate territorial waters of their own. However, according to the Article 62, other states also have the right to utilise living resources to the extent permitted by the coastal state. Furthermore, the territorial waters of the state constructing the islands and facilities do not affect its continental shelf and EEZ. The Article 73 states that coastal states are authorised to take all measures, including control, docking, arrest and prosecution, in order to exercise their sovereign rights to explore, exploit and conserve living resources in their EEZs.

The EEZ is not under the full sovereignty of the coastal states. In the EEZ, a coastal state has exclusive powers on the basis of the rules of law, taking into account the rights and liabilities of other states. If a solution cannot be reached in the delimitation of the EEZ, as stated in Chapter XV of the UNCLOS, the priority is for the parties concerned to resolve the dispute in question. According to the Article 74 of the Convention, the delimitation agreement must be concluded in accordance with the equitable principles in international law, as stated in the Article 38 of the Statute of the International Court of Justice (ICJ).⁷ When the parties cannot reach a conclusion on the settlement of disputes, judicial mechanisms such as the ICJ and the International Tribunal for the Law of the Sea (ITLOS)⁸, as provided for in Chapter XV, Section 2 of the Convention, will come into play (Pazarıcı, 2007).

In the delimitation of maritime areas in general, and in the delimitation of maritime areas such as the EEZ in particular, the decisions of the ICJ, the provisions of the UNCLOS, and customary law rules collectively emphasize achieving equitable solutions. According to the principles of international law of the sea, the EEZ boundaries are also drawn in accordance with equitable basis, which is the basic principle. On the other hand, the median line (principle of equidistance) is only one of the methods used in delimitation and has no priority. As a matter of fact, the median line may produce equitable results in some cases. Of course, it should be applied as long as it produces equitable solutions. However, the median line method may not produce an equitable result in every maritime delimitation process.⁹ This includes adjustments for geographic anomalies or disproportionate coastlines

As it is known, as a fundamental aspect of the rule of law, it is important to make the abstract content of the concept of equity more concrete in legal terms in terms of the case study in question. The meaning of

⁷ According to the Article 35(1) of the Statute, only states parties to the ICJ may apply to the Court. According to the Article 36/2, the jurisdiction of the Court must be recognised by the parties.

⁸ The ITLOS has jurisdiction over disputes arising out of the interpretation and implementation of the UNCLOS.

⁹ The equidistance method has no superiority. The equidistance is mostly used between opposite coasts because it produces equitable solutions. In addition, the fact that the equidistance method can almost always be corrected subject to different criteria at the points where it is insufficient has been effective in its frequent use (Başeren, 2010a). This includes adjustments for geographic features or disproportionate coastlines.

the equitable principles in the delimitation of maritime areas is an issue that has been clarified to a great extent both in practices between states and international judicial decisions. When the court decisions are analysed, we see that there is a list of equitable principles from which case-specific rules are selected in the delimitation process. The principle that comes to the fore in the court decisions is the principle of “supremacy of geography”. It is understood that the geography refers to the geography of the mainland in the area subject to delimitation between two states. In this context, one of the important geographical elements is the general formation of the mainland (indentations and protrusions on coasts), and the other is the length of the mainland coasts. Geographical factors determine the initial boundary and then, even if just a bit, the basic delimitation line in the process. In delimitation, the courts first determine a boundary line between the two mainland countries that reflects the geographical characteristics of the mainland countries. In the second stage of the delimitation procedure, the courts assess whether the delimited boundary can be considered within the framework of the equitable principles when other relevant geographical factors are taken into account. Islands are the most relevant geographical factors.¹⁰ However, the degree of influence to be given to the islands is determined by the characteristics of the islands such as demographic structure, size, location and geographical balance between the mainland.¹¹

In order to reach an equitable solution in delimitation, it is a requirement to take into account not only geographical factors but also the relevant circumstances in the law of the sea. For this reason, the courts and tribunals consider all relevant non-geographical elements in the next stage of delimitation and assess whether the solution reached on the basis of geographical factors is equitable. According to court decisions, the foremost relevant factor is the natural resources available in the delimitation area. The factors referred to as natural resources may be living species or non-living resources such as mines and other mineral resources. In addition, in the case of the EEZ, other resources such as currents and wind energy are also included (Acer, 2005). On the other hand, among the factors affecting the delimitation between states in the EEZ are the existing or potential borders. In the EEZ, existing or future boundaries established by littoral states together with third states for reasons such as oil exploration licence areas are taken into consideration in international judicial decisions.

Another factor in the delimitation process is the geological and geomorphological characteristics of the seabed. Geological and geomorphological factors, which are particularly important in cases concerning the delimitation of the continental shelf, with the interpretation that the effect of the natural extension factor is only relative and not absolute, almost lose their effect when the concept of EEZ is in question.¹² On the other hand, it is also accepted in the court and arbitral decisions that the defence and security factors cannot significantly alter the boundary line in delimitation due to their lack of relevance to the concept of EEZ, but they will still be factors that support the realization of the equitable principles. These principles have revealed that delimitation is made within a certain legal framework and that geographical factors basically determine the delimitation line according to this framework, while other relevant factors provide partial effects on this boundary in terms of ensuring equitable basis. Nevertheless, in the legal framework that emerged, it is not clear how the effects of some factors on the delimitation will be in relation to each other and to what extent they will have an effect without undermining equitable principles (Acer, 2005).

In court and arbitral decisions, a number of principles have been put forward regarding the relative effects of the relevant factors. The first of these principles is proportionality. Accordingly, the ratio between the coastal lengths of the two states and the ratio between the continental shelf and EEZ given to the states as a result of the delimitation should be close to each other. In other words, proportionality functions as an

---

¹⁰ In *the North Sea Continental Shelf Cases* (1969), the ICJ stated that “there can be no question of reshaping geography” in relation to the principle of supremacy of geography. In *the UK-France Continental Shelf Case* (1978), the Arbitral Tribunal stated that “geographical conditions determine the suitability of equidistance or any other delimitation method”. In *the Tunisia-Libya Case* (1982), the ICJ stated that “the continent dominates the sea”, while in *the Libya-Malta Case* (1985), the ICJ stated that “the coasts of the parties constitute the starting line” (Acer, 2005).

¹¹ When the equitable principles are taken into account, considering the cases and ICJ judgements, a mainland and an island may be recognised as maritime areas, but these areas cannot be of equal size. Examples of this principle can be listed as follows: “geography does not redefine”, “the natural prolongation of another state cannot be cut off”, “all relevant circumstances are respected”, “equity does not mean equality” (Doğru, 2015).

¹² The delimitation of the EEZ and continental shelf generally follow the same principles; both maritime areas are exceptions to the high seas regime and exclusive rights to the coastal states. However, there are also significant differences between them (Kütükçü & Kaya, 2016). While the continental shelf is determined according to the geographical extension of the land in the sea, the EEZ gives the coastal state the right to explore and exploit living and non-living resources, regardless of the geographical structure of the coastal state (Baykal, 1987). While the continental shelf gives the authority to dispose of living and non-living resources on the seabed and subsoil, the EEZ gives the authority to dispose of the waters above the seabed in addition to these. In other words, the EEZ is more inclusive and grants wider rights to the coastal state. A state actually has all the rights arising from the continental shelf by declaring an EEZ, (Kuran, 2020). While states are required to declare their EEZs, declaration is not required on the continental shelf. It is accepted that states own the continental shelf *ab initio* and *ipso facto* (Acer & Kaya, 2011).

ultimate control principle that tests the equitable conformity of delimitation. In line with this principle, if any factor has an effect that will significantly change the reflection of the ratio between the coastal lengths in the delimitation, it will not be considered as an appropriate method that ensures equity in delimitation. Another principle of a similar nature is the principle of non-closure. This principle ensures that states retain reasonable access to their adjacent maritime areas. In particular, as a result of the acceptance of the distance factor in determining the width of the continental shelf, it has been accepted that the delimitation line should leave areas close to the coast of each state or ensure that it does not block its coasts (Acer, 2005).

Both the principles of proportionality and non-closure are not strictly applied by the international judicial decisions. Indeed, if the delimitation line were a line that reflected the length of the mainland coast in its entirety, other relevant factors would have been given a role and equity would not have been achieved. On the other hand, attempting to close a mainland's outlet to the sea at all costs may lead to a denial of equitable consideration to a perhaps more important factor of the territory in question. For these reasons, the principles of proportionality and non-closure should be considered as principles that determine the extent to which the relevant circumstances, including islands, are recognised in a general context (Acer, 2005). In this respect, whether these principles should be applied to the delimitation of EEZs should be assessed according to the characteristics of the relevant concrete case and region. In court and arbitral decisions, the principles of these two principles are generally applied according to the characteristics of the relevant case in order to obtain an equitable solution.

2. Practices of the Littoral States in the Eastern Mediterranean

The states in the Eastern Mediterranean are Türkiye, Greece, Cyprus (TRNC/GCASC), the UK,¹³ Syria, Lebanon, Israel, Palestine, Libya and Egypt. Of these states, Greece and the GCASC's unlawful practices and EEZ delimitation agreements with other littoral states other than Türkiye and the TRNC regarding maritime jurisdiction areas have contributed to significant disputes under the law of the sea in the region.¹⁴ In particular, the GCASC unilaterally declared EEZ borders without reaching an agreement with the states and cooperated through bilateral EEZ agreements (Ece, 2016). Türkiye argues that the delimitation agreements signed by the GCASC with other states on behalf of the Cyprus are illegal. The problem stems from the overlapping of the maritime jurisdictions of the states in the region, more precisely, the overlapping of some of the licence areas announced by Türkiye with the areas announced by the GCASC. In order to understand the policies of the GCASC in a concrete manner, let us examine the delimitation practices it follows with the littoral states.

The GCASC considers itself as the sole and legitimate state representing the whole the Cyprus in a dispute over its jurisdiction in the Eastern Mediterranean.¹⁵ The GCASC claims that it has the right to delimitate the continental shelf and EEZ with other littoral states and to explore and exploit oil and natural gas within these areas. The GCASC argues that the EEZ boundaries subject to delimitation agreements with other states are drawn in accordance with the rules of international law and that these boundaries are established within the framework of respect for the rights of third parties. The GCASC argues that Türkiye has no right to intervene in this delimitation between coasts that are adjacent to Türkiye's coasts or between coasts that are not opposite to each other, that Türkiye ignores its obligation under international law when arguing that this border should be drawn by an equitable treaty, and that the declaration of the national regulations of the GCASC to the UN gives them legal rights (Başeren, 2010a).¹⁶

The GCASC has granted the licences to many international energy companies to open the declared fields for exploration (Figure 3). To date, Italy's ENI Company 2-3-6-7-8-9-11-13; South Korea's KOGAS

---

¹³ The inclusion of the UK as one of the Eastern Mediterranean states may require clarification. While the UK has a presence in the region through its sovereign military base areas in the Cyprus, these bases do not grant it the same rights as much as other littoral states.

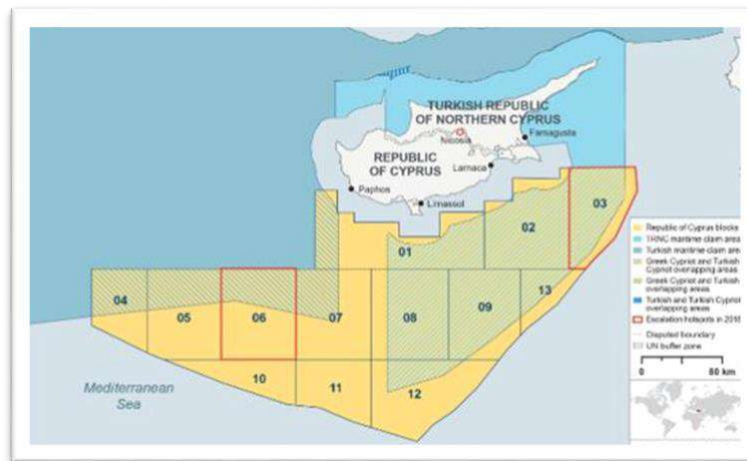
¹⁴ The most important problem is the quadrilateral relationship between Türkiye-TRNC-GCASC-Greece. In particular, since the 2000s, GCASC, in addition to carrying out unilateral activities based on the assumption that possible reserves are available, has taken actions aimed at isolating Türkiye by concluding agreements with other littoral states in the Eastern Mediterranean and to put the already embargoed (and also unrecognised) TRNC into a further deadlock in the region (Türdeş, 2021).

¹⁵ The width of the territorial waters of the GCASC is 12 nm and there is its law stipulating that it has a continental shelf based on depth of 200 metres. In the Official Gazette dated 5 April 2004, the GCASC declared 24 nm wide contiguous zone and a 200 nm wide EEZ (Başeren, 2010b) and, as in every international diplomatic step, it has carried out these initiatives under the name of the Republic of Cyprus, in other words, by assuming the sole representative of the Island (Sandıklı, et al, 2013).

¹⁶ The GCASC considers Türkiye's non-recognition of the Republic of Cyprus, which is recognised by all international legal institutions, as an unproductive policy and claims that Türkiye is trying to eliminate the obligation of the parties to make delimitation by agreement in accordance with international law. The GCASC frequently states that the EEZ areas in the Eastern Mediterranean, which are determined by the equidistance method to give full effect to the island of Cyprus, are in accordance with international law. The GCASC also states that the equidistance method of delimitation with Israel, which has shorter coasts than Egypt and is a larger state militarily and economically, is in compliance with the law (Leventis, 2012).

Company 2-3-9; France's Total Company 2-3-6-7-8-9-11; USA's Exxon Mobil Company 10; USA's Noble Energy Company 12; Qatar's Qatar Petroleum Company 10; UK-Dutch Shell and Israel's Delek Company 12 have explored the blocks. The number 12 among these blocks is important in one respect. Namely, for this field, which is located in the *Aphrodite* field and is predicted to have rich resources in terms of reserves, Israel filed a complaint to the GCASC after the agreement and then claimed rights in the block 12. If this agreement had been made with Türkiye instead of the GCASC, the entire block number 12 would have been Israel's (Türdeş, 2021). While blocks 1, 4, 5, 6 and 7 of these fields cover a part of Türkiye's continental shelf, the TRNC also has rights in other fields (Aridemir & Ali, 2019).

Figure 3. Hydrocarbon Exploration Blocks in the Eastern Mediterranean

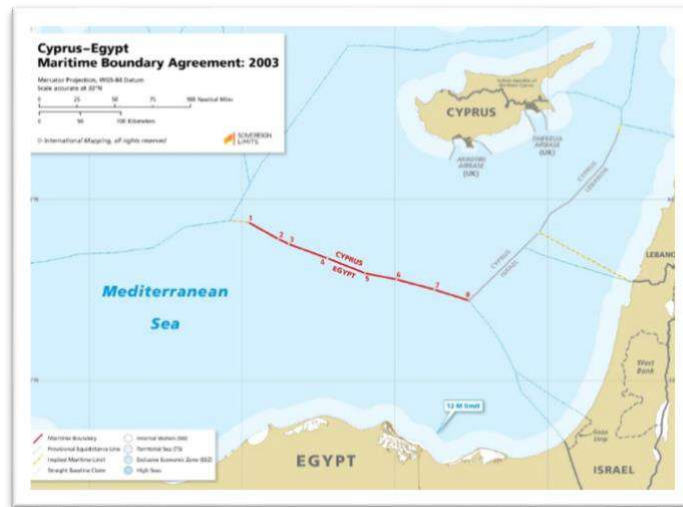
Source: IHS Markit/1713476.

In order to implement its delimitation practices in the Eastern Mediterranean, the GCASC signed an EEZ delimitation agreement with Egypt in 2003. In 2006, the GCASC signed an agreement with Petroleum Geo-Services (PGS), a company based in Norway, for the exploration of oil reserves in the region, and within this framework, the studies for the determination of underground reserves in the maritime area extending from the south of the Cyprus to Egypt have started. In 2007, the GCASC signed another EEZ delimitation agreement with Lebanon. However, since the domestic legal process of this agreement has not been completed by Lebanon, it has not gained legal value. In 2010, the GCASC signed a similar EEZ delimitation treaty with Israel in order to accelerate oil and gas drilling activities (Başeren, 2010a). As can be seen, the efforts of the GCASC to seize the initiative through unilateral EEZ applications are dragging the region into “sea of problems” in the near future. The policy of the GCASC ignoring Türkiye and the TRNC cause Türkiye to adopt a more aggressive position.

The other coastal state, Greece, argues that the delimitation of maritime sovereignty in the Eastern Mediterranean should be made between the states with opposite coasts and in accordance with the rules of international law on the basis of the equidistance principle (median line) method. Greece, which is a party to the UNCLOS, plans to delimit between the southern coasts of the islands of Crete, Kassos, Rhodes and Meis and the northern coasts of Egypt in order to obtain both continental shelf and EEZ in the large sea areas to the south. Greece wants to delimitate the continental shelf and EEZ with Egypt and Greece by drawing the continental shelf boundary with Türkiye with the median line passing between Anatolia and the islands of Rhodes and Meis, and by drawing the continental shelf and EEZ areas south of these islands with the median line passing between Egypt and the GCASC and Anatolia (Başeren, 2010a). Due to the above-mentioned islands, Greece claims to be one of the parties to the delimitation of maritime areas (Acer, 2020).

Egypt is another coastal state in the Eastern Mediterranean. Egypt is a party to the UNCLOS. While ratifying the Convention, Egypt declared that it will exercise its rights regarding the EEZ granted to it beyond its territorial waters in the region, that while exercising its rights and fulfilling its obligations in the region, and will respect the rights and obligations of other littoral states, and that it will determine the boundaries of the EEZ according to the rules set forth in the Convention. Egypt signed the EEZ delimitation agreement with the GCASC on 17 February 2003 (Figure 4). In this context, Egypt declared that there is only one Cyprus recognised for the purposes of negotiations and that it will treat the Republic of Cyprus as a state. Egypt stated that a delimitation should be made between the island of Cyprus and Egypt, that it would be appropriate for the states to sign an agreement to be an internationally recognised state, that this treaty

is a technical agreement and has no political aspect, and that Egypt is willing to sign similar agreements with other littoral countries (Kütükçü & Kaya, 2016).

Figure 4. GCASC – Egypt Maritime Boundary Agreement, 2003
 Source: Sovereign Limits, 2024a.

The GCASC, which carries out its activities alone on behalf of the island of Cyprus, has also developed its EEZ delimitation initiatives with Lebanon. In this context, the Memorandum of Cooperation was signed between Lebanon and the GCASC on 6 October 2006 in the framework of negotiations on the delimitation of maritime jurisdiction areas. On 17 January 2007, the delimitation agreement was signed between the GCASC and Lebanon. Accordingly, each point of the delimitation was drawn on the basis of the median line, which is equidistant from the nearest points on the main lines of the parties (Figure 5). There are many reasons for Lebanon’s reconciliation with the GCASC. Lebanon, like Egypt, seeks to maximize its share of oil revenues in the region. Since the determination of Israel’s EEZ with the GCASC will directly affect the Israel-Lebanon maritime border, Lebanon acts first and pursues a policy against Israel. Moreover, Lebanon recognises the GCASC as a sovereign state and believes that it has violated neither the rights of the TRNC nor Türkiye with the agreement it signed (Başeren, 2010a).

Figure 5. GCASC – Lebanon Maritime Boundary Agreement, 2007
 Source: Sovereign Limits, 2024b.

The GCASC also signed agreement with Israel on 17 December 2010 to share hydrocarbon reserves in the Eastern Mediterranean (Figure 6). With the agreement, in which the TRNC was again ignored, the maritime jurisdiction borders in the region were tried to be determined. Greek Cypriots believe that the EEZ agreement signed between the GCASC and Israel complements the previous delimitation treaties signed with Egypt and Lebanon. In addition to the GCASC's desire to benefit from the oil resources around the island of Cyprus, it is not surprising that Israel has put the Greek Cypriot card into play against Türkiye after the cold winds blew between Türkiye and Israel, especially the problem between Türkiye and Israel due to the ships carrying aid to Gaza (Mavi Marmara Attack) in 2010 (Kütükçü & Kaya, 2016).

Figure 6. GCASC – Israel Maritime Boundary Agreement, 2010

Source: Sovereign Limits, 2024c.

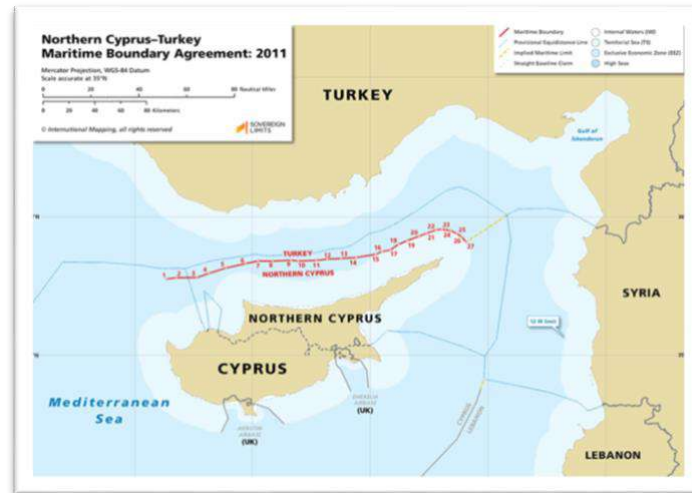
It is observed that the GCASC used the equidistance (median line) method in all bilateral delimitation agreement, since, according to the claim of the GCASC, the use of this method has become a customary method among the countries in the region with these agreements. In addition, the GCASC argues that the islands that constitute the subject of the court and arbitral decisions that Türkiye refers to in order to show that the maritime jurisdiction of the GCASC will not be full or less than the mainland country based on its status as an island state are very small islands compared to the Cyprus and that Türkiye's claim will be insufficient (Tzionis, 2019).

In 2009 and 2010, the energy map of the Eastern Mediterranean changed significantly after the discovery of the rich natural gas reserves in the *Tamar* and *Leviathan* fields offshore Israel (Üstün, 2016). Following the natural gas discoveries offshore Israel, the unilaterally declared EEZ of the GCASC discovered the *Aphrodite* field in 2011. The largest natural gas reserve in the region was discovered by Egypt in the *Zohr* region in 2015. It is claimed that the amount of natural gas in 12 fields discovered off the Gaza Strip, Israel and Cyprus between June 1999 and August 2012 exceeded 1.1 trillion m³ on average and that this amount corresponds to the proven natural gas reserves of Azerbaijan (Haber Kıbrıs, 2012). When Israel's policy of acquiring a military base in the Cyprus is added to the drilling activities carried out together with the GCASC, it becomes clear that its aim in the region is a new military structuring (Taşdemir, 2012). Another reason for Israel's activities is its attempt to seize Palestine's EEZ. This is because the majority of Gaza's hydrocarbon resources belong to Palestine (CNN Türk, 2010). Indeed, Israel's seizure of the natural gas zone belonging to Palestine and its unilateral attempt to impose Israel's sovereignty in Gaza's EEZ on everyone is an attitude contrary to international law of the sea.

It is also necessary to express the thesis of the TRNC, which is not yet recognised as a state.¹⁷ The TRNC argues that the delimitation of the EEZ and continental shelf of the island of Cyprus should be

¹⁷ Since the TRNC is not internationally recognised as a state, it generally conducts its policies under Türkiye or in parallel with Türkiye. The territorial waters of the TRNC are 12 nautical miles wide. There is a maritime jurisdiction law that recognises the under water

implemented in accordance with international law through mutual agreements with the littoral states of the Eastern Mediterranean, including Türkiye. It has emphasised that the GCASC does not have the authority to conclude a delimitation agreement on its own in Cyprus, that the Turkish and Greek Cypriot peoples have equal rights over the hydrocarbon resources in the land and maritime areas of the Cyprus, and that the delimitation of the sensitive maritime areas of the Cyprus should be decided after a political settlement is reached through the UN-supervised negotiations (Doğru, 2015). In this context, considering the aim of protecting the rights of Turkish Cypriots in the region, Delimitation of Continental Shelf was signed between Türkiye and the TRNC on 21 September 2011 (Figure 7) (Official Gazette, 2012).¹⁸

Şekil 7. TRNC – Türkiye Maritime Boundary Agreement, 2011

Source: Sovereign Limits, 2024d.

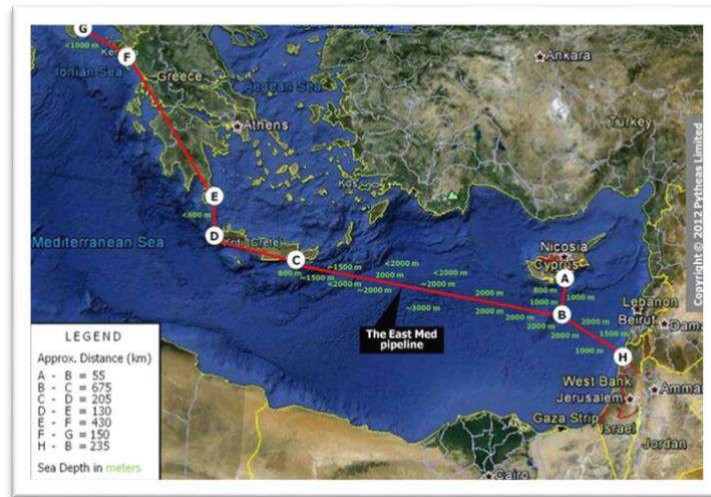
In 2012, a trilateral agreement was signed between Greece, the GCASC and Israel on the transport of natural resources offshore Israel and the Cyprus to Greece. This agreement, which is also important in terms of representing a beginning in the formation of partnerships in the region, also formed the basis for the EastMed Forum (Eastern Mediterranean Pipeline Project)¹⁹ in 2019 (Figure 8) (Kahraman, 2019). By acting together and taking part in the Forum, Israel, Greece and the GCASC have established a rapprochement with the states opposing Türkiye. The Forum, which is important in terms of the developments in the region, is important in terms of bringing the littoral states together and revealing the cooperation formed against Türkiye.²⁰ Despite being the longest littoral state in the region, Türkiye did not take part in the Forum, which aims to transform the region into an energy hub and to ensure cooperation on all issues from production to distribution and transportation of the region's resources (Ercan & Kılınc, 2020).

areas extending beyond the territorial waters up to the outer limit of the continental margin, and where the outer limit of the continental margin does not extend up to 200 nm, the underwater areas extending up to 200 nm from the base lines where the territorial waters begin to be measured as seabed and subsoil as continental shelf (Başeren, 2010a).

¹⁸ The TRNC has authorised the Turkish Petroleum Corporation (TPAO) to explore and operate energy resources in seven blocks. Since some of these authorised areas are located in the south of the Cyprus, they overlap with the areas identified by the GCASC. The Southern Cyprus continues its objections by claiming that the TRNC does not have the authority to implement the agreement signed with Türkiye and to grant licences (Şeker, 2019).

¹⁹ On 14 January 2019, the energy ministers of Israel, Egypt, Jordan, Palestine, Greece, Italy and the GCASC met in Cairo, the capital of Egypt, and signed agreement on the establishment of the Eastern Mediterranean Gas Forum. In the statement made by the Egyptian energy minister on behalf of the Forum, it was argued that this is an organisation suitable for enhancing cooperation between Egypt, which is a gas producer and exporter in the region; Greece, which is transit country; Israel, Cyprus and Italy. When asked why other littoral states such as Türkiye, Syria and Lebanon were not included in the Forum, it was stated that the Forum is open to the participation of other states (Rachidi, 2019).

²⁰ Türkiye's exclusion from co-operation structures in the Eastern Mediterranean shows that political preferences in the region take precedence over economic concerns. In addition, the Cyprus and Palestinian issues, the civil wars in Syria and Libya, and other regional disputes pose obstacles to regional co-operation (Winrow, 2018).

Figure 8. EastMed Pipeline Project

Source: Samaras, 2012.

Another state in the Eastern Mediterranean is Syria. Following the negotiations between Syria and the GCASC in 2001, the signing of an agreement on the delimitation of the continental shelf and EEZ between the two states came to the agenda, but the agreement has yet to be signed. In fact, the domestic turmoils in Syria has had an impact on this. On the other hand, Russia has seized important opportunities to realise its historical ambitions in the region, especially through Syria. With the Syrian Civil War, Russia has gained a foothold in the region and has been trying to make its military presence permanent with its air and naval bases and to consolidate its political and economic influence (Keith, 2015). As in the case of Russia, the activity of extra-regional actors in this region causes the existing problems in the Eastern Mediterranean to deepen, regional instability to increase and regional (in)security to gain a global character (Güven & Tekin, 2023).

On the other hand, there are the British military bases in the Cyprus, namely Akrotiri and Dikelya bases.²¹ The rhetoric that the UK may have a say in the Eastern Mediterranean energy equation or maritime jurisdiction areas thanks to the military bases brings some debates to the agenda (Şafak, Çıraklı and Koldaş, 2020: 69). Therefore, the UK should not be expected to remain indifferent to the issue. Indeed, there are some comments in the Greek press that the UK may claim rights to the oil and natural gas in the region through its bases. More importantly, diplomatic sources reported that London was considering claiming rights to its bases in the Cyprus in order to get a share of the oil and natural gas (Başeren, 2010a). Despite the news in the press, it seems that the UK is not interested in the hydrocarbon resources in the region. It would be more accurate to think that the size of the resources will determine the attitude of the UK.

Another littoral state is Türkiye as a country with the longest coast, which is an important actor in the maritime jurisdiction area problematic in the Eastern Mediterranean.²² Despite these initiatives in the region, Türkiye has stated that it has rights and authorisations in the maritime areas of the Cyprus, that it has coasts in the maritime areas delimited between the GCASC and Egypt, and that it has *ab initio* and *ipso facto* legal rights in the region. Türkiye stated that since these rights and obligations concern it, it has the right to object to the delimitation agreements made by the GCASC with the littoral states, and that the littoral states in a semi-closed sea such as the Eastern Mediterranean should cooperate with each other both in exercising their rights and in fulfilling their obligations (Başeren, 2010a). Türkiye also argues that maritime delimitation such as EEZ and continental shelf should be carried out by treaties between the states in the region within the framework of the equitable principles, that there is no authority in the Cyprus to represent the whole island and that the agreements or laws enacted by the GCASC have no legal effect.

With its geopolitical position, Türkiye plays a key role in the transportation of Eastern Mediterranean energy resources to Europe and in energy diplomacy. Its potential to become an energy trade center is also important in terms of meeting Türkiye's energy needs and European energy supply needs. This situation constitutes the main motivation for regional countries in the region (the GCASC, Greece, Israel) to perceive

²¹ Through these two bases, The UK has the possibility of having rights over hydrocarbon resources that may be discovered in the neighbourhood (Ak, 2014). However, since their areas are small, there may be a partial impact.

²² Türkiye is not a party to the UNCLoS. Moreover, Turkish law does not regulate the continental shelf and EEZ. The national regulations on the width of the territorial sea are not the same length in all its maritime areas. Türkiye's territorial waters are 12 nm in the Mediterranean and Black Sea, and 6 nm in the Aegean Sea.

Türkiye as a threat to the energy security and to exclude Türkiye from regional alliances (Tziarras, 2016). In response, Türkiye and Libya signed the Memorandum of Understanding on the Delimitation of the Maritime Jurisdiction Areas on November 27, 2019 (Figure 9) and the Hydrocarbon Agreement of October 3, 2022. With these agreements signed with Libya, it is seen that Türkiye has developed alliance relations by developing an alternative to isolation in the energy equation in the Mediterranean and ensuring sovereignty in maritime areas.

Figure 9. Libya – Türkiye Maritime Boundary Agreement, 2019

Source: Sovereign Limits, 2024e.

Türkiye believes that the agreements signed between the GCASC, Egypt, Lebanon and Israel on the designation of the EEZs in the region does not offer a path toward resolving the Cyprus issue and expects the littoral states not to support unilateral initiatives. Although the agreements have partial reflections on the Cyprus problem, they do not contribute to the stability on the Cyprus and lead to the addition of new ones to the existing conflicts and such an initiative should be avoided until a solution to the Cyprus problem is found. In addition, unilateral initiatives that harm the legitimate rights and interests of the TRNC and ignore the will of the Turkish Cypriot side harm the ongoing settlement negotiations on the island, and the negativities that such agreements will create are noteworthy (Başeren, 2010a). Indeed, it does not seem possible to resolve the maritime jurisdiction dispute, which actually constitutes the maritime extension of the Cyprus Problem, in the short term without recourse to international law of the sea. Türkiye, on the other hand, states that the natural resources of the island of Cyprus should be distributed fairly to all parties and that the unilateral initiatives of the GCASC do not contribute to peace and security in the region.

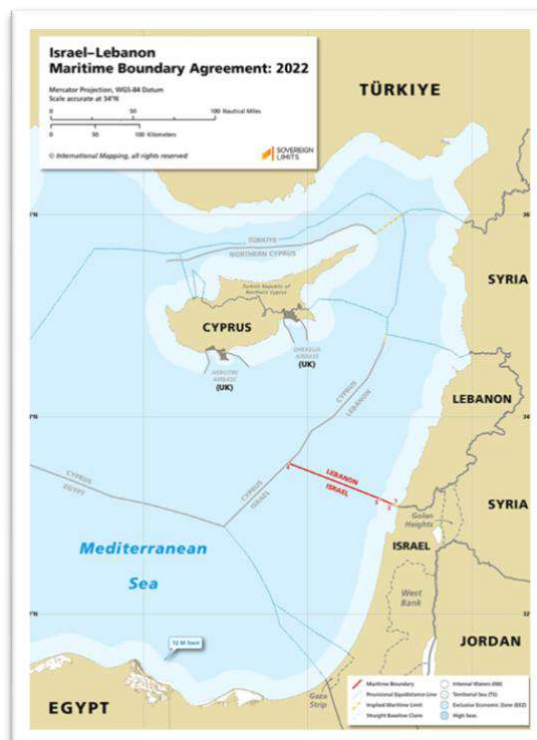
On August 6, 2020, Greece and Egypt signed the agreement delimitating the EEZ (Figure 10) (Reuters, 2020). When we look at the agreement, we can say that it appears to be a delimitation agreement not between the mainlands of Greece and Egypt but between Egypt and certain Greek islands. Here, on the Greek side, we see that some Greek islands are taken as basis and partially taken into consideration. It is seen that one of the islands taken into consideration, Crete, is not the entire coast of the island facing Egypt, but the eastward coast of the island from a point in the eastern part of the island to the east, in other words, about half of the coastal length that can be taken into account. It is also seen that the border was drawn based on approximately half of the coasts of Rhodes Island, another island that was taken into consideration. Another important feature of the border in this context is that both the islands of Crete and Rhodes, and the islands of Karpathos and Kasos, which are located between these two islands, are given reduced influence. In fact, the border is not equidistant between the Egyptian mainland and these islands, but closer to them, and thus gives them reduced maritime areas relative to the full effect. There is no clear record in the agreement of the extent to which the given impact is a reduced impact relative to the full impact. An important feature of the delimitation is that the island of Meis, which is one of the main elements of the delimitation problems between Türkiye and Greece, is not taken into consideration in the delimitation. Again, there is no clarity in the agreement as to the reason for this. Considering the location and size of Meis and the disputes over it, this situation should be particularly emphasized. When this situation is analyzed in the context of international law of the sea, it should be remembered that some islands are partially neglected in terms of their location and size, which supports Türkiye's thesis (Acer, 2020).

Figure 10. Egypt – Greece Maritime Boundary Agreement, 2020

Source: Sovereign Limits, 2024f.

Another feature of the border, which should be mentioned, is that it was drawn without taking into account the boundary agreement that Türkiye and Libya had agreed upon in 2019. According to this border, the area shared between Libya and Türkiye, it is seen that some of the areas that both Türkiye and Libya have designated as their continental shelf areas, especially a significant part of Türkiye’s continental shelf, has been left on the Greek side, in a sense, given to Greece. According to the agreement, Egypt has not intervened in Türkiye’s possible maritime jurisdiction area with its EEZ, which remains on its side. Greece, on the other hand, has left both Türkiye’s and Libya’s continental shelf and EEZ areas on its own side with this agreement and evaluated them as if they were its own. Türkiye has stated that it does not find this agreement in accordance with the law of the sea and declares it null and void (Acer, 2020).

Figure 11. Israel – Lebanon Maritime Boundary Agreement, 2022

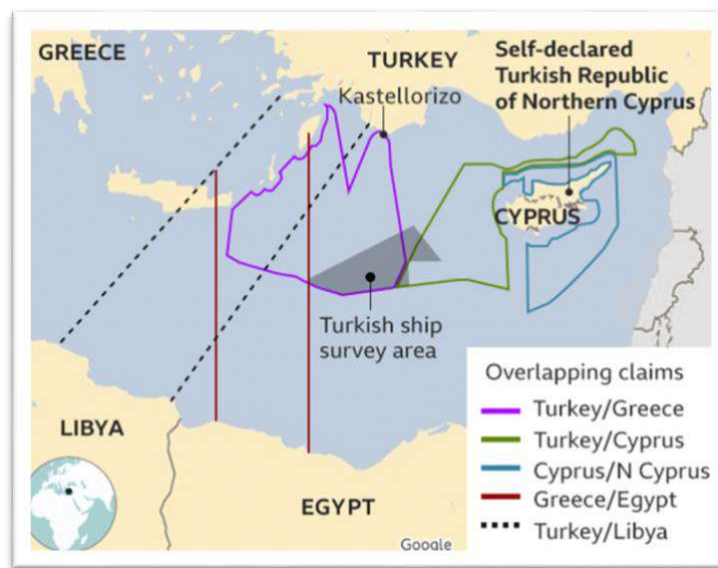
Source: Sovereign Limits, 2024g.

Most recently, the maritime boundary agreement between Lebanon and Israel was signed on October 13, 2022 (Figure 11). The negotiations leading to the agreement began in 2012 and were mediated by representatives of the US Department of State. This agreement provides for a joint operating model and

revenue sharing, through a third party, for certain hydrocarbon license areas on the continental shelf of the two parties. The maritime boundary defined in the agreement begins approximately 3 nm offshore from the end of the disputed land border of two states and then extends for approximately 70 nm. This delimitation ends before reaching the maritime borders that both Israel and Lebanon have previously established with the GCASC. In other words, this boundary does not overlap with the maritime borders that the GCASC has previously signed with other littoral states in the Eastern Mediterranean.

3. Analysis of the Maritime Disputes in the Eastern Mediterranean

In the Eastern Mediterranean, which is one of the important transit routes of world trade, there are disputes over the delimitation of maritime jurisdiction areas and the EEZ part of these disputes constitutes the core focus of this paper. The problems in determining the EEZs of the littoral states in the region lead to uncertainty over where and by which method the hydrocarbon resources to be extracted from this region will be delivered.²³ In fact, the EEZs declared by the GCASC and the fields specified in bilateral agreements signed with other littoral states overlap (Figure 12) with the EEZs claimed by Türkiye and the TRNC. In this context, the rules of the law of the sea should be applied on the basis of the equitable principles in order to prevent overlaps in the delimitation of maritime jurisdiction areas.

Figure 12. Overlapping Maritime Areas in the Eastern Mediterranean

Source Yiallourides, 2020.

It should be noted that the principles on the delimitation of the maritime areas, which were initially formulated through the provisions of international conventions and the court or arbitral decisions, are more of general principles. Therefore, there are no specific rules that can be directly applied to an existing or future maritime disputes. Indeed, each delimitation issue in general, and in the case of this study, the EEZ dispute in the Eastern Mediterranean,²⁴ has its own unique features that require consideration in maritime delimitation process. Although it will not definitively determine the location of the borders to be drawn in the region, the relevant circumstances ruled in the disputes that have emerged so far are one of the principles evaluated in the court or arbitral decisions (Doğru, 2015). In addition to these, it will also be revealed how the delimitation rules determined in general terms by the provisions of conventions and the judicial decisions should be applied in the delimitation of the Eastern Mediterranean.

Within the framework of the equitable principles, international courts and tribunals have interpreted as applicable to relevant circumstances as directly related to the delimitation process and the delimitation of maritime areas. For example, in the *North Sea Continental Shelf Case* in 1969, the first case concerning the

²³ Apart from the littoral states Türkiye, TRNC, Syria and Israel, other states have ratified the UNCLOS. States that have not signed the Convention observe their rights in the EEZ in the region in accordance with customary law rules (Aridemir & Allı, 2019). Six countries, namely the GCASC, Greece, Israel, Lebanon, Egypt and Libya, have declared EEZs.

²⁴ The maritime areas of importance in the disputes of the Eastern Mediterranean are the EEZ and the continental shelf (Tanaka, 2012). However, it is seen that the concept of EEZ will be more prominent than the continental shelf in the disputes in the region, and it would be a more inclusive approach to consider and name the problem as an EEZ problem. It should be noted that this approach will also include the states in the region that have not yet declared EEZ, since the region is too narrow for each state to have a continental shelf separately, which will bring along the need for an agreement process on the EEZ among the states in the region (Bardakçı, 2023).

continental shelf, the ICJ stated that delimitation would be made by a treaty according to the rules of customary law and in accordance with the equitable principles and taking into account the relevant circumstances. In this framework, in the first stage, a 'provisional' median line (equidistance) is drawn between the opposite coasts, and in the second stage, the equitable compatibility of this result is tested in the light of the existence of relevant circumstances. In the *UK-France Continental Shelf Case* in 1977, the Arbitral Tribunal again adopted the equitable principles as the basic rule of the decision and stated that different methods should be applied in different regions due to the special structure of geography (Doğru, 2015). As can be seen, the decisions of courts and tribunals indicate that there is a tendency towards the implementation of a two-stage process in the delimitation of maritime jurisdiction areas.

EEZ delimitation in the Eastern Mediterranean should be based on the rules of the international law of the sea, as long as it foresees an equitable solution (Ece, 2016). Namely, there is no method that makes the delimitation equitable in all cases. Therefore, the method of first drawing the median lines and then adjusting them for equitable outcomes is gaining acceptance. If this method is taken as a basis, the initial stage will consist of the median lines to be drawn between the relevant coasts of Anatolia and the coasts of Egypt and the island of Cyprus.²⁵ Hence, Türkiye's coasts facing the delimitation area extend from Gazipaşa in Antalya to Cape Deveboynu in Muğla. The length of these coasts is 294 nm. In contrast, the length of the GCASC's western coast is 28 nm. In order not to cut off Türkiye's relatively 10 times longer coasts (principle of proportionality) and its access to offshore areas (principle of non-closure), the median line between Türkiye's and the GCASC's coasts should be drawn to the east in a way to open the way for Türkiye's coasts. In other words, in order not to cut off the influence of Türkiye's longer southern coasts by looking at the western coasts of the island of Cyprus, the shorter western coasts of the Cyprus should not be recognized or a partial influence should be recognized (Başeren, No date).

In the legal relationship between Türkiye and the GCASC, since there is a mainland state on one side and an island state on the other, the principles of geographical supremacy and proportionality take precedence. In the delimitation of maritime jurisdiction areas between islands and mainland states, it should be said that the fact that the island is an independent state is important for the island to be considered to have more maritime jurisdiction area. As a matter of fact, an approach in this regard was also accepted by the ICJ in the *Libya/Malta Case*. However, as in this case, another important factor that comes to the fore in delimitation between island states and mainland states is the coastal length of the parties. Moreover, the ICJ took the decision by adjusting the delimitation line against Malta by taking into account the difference between the coastal lengths of Libya and Malta. Moreover, another point to be noted here, as pointed out in this case, is the location and size of the island in question in terms of the entire region. When considered in this way, Malta, an independent island state, was assigned limited influence in the case, partly due to its relatively small size within the broader Mediterranean context (Özbek, 2019).

It should be said that the principle of non-closure used in court decisions is of particular importance for Türkiye. This has also been expressed by some Greek and foreign doctrinal authors (Bardakçı, 2023). For instance, Dyke stated that some state practices, such as in the *UK-France Continental Shelf Case*, where the islands on the opposite side do not have a maritime area outside the territorial waters, are compatible with Türkiye's thesis. In this framework, the size, population and location of the Greek islands are of great importance in a possible EEZ delimitation. Dyke also states that the island of Meis is the least likely island to have full influence. To Dyke, although islands such as Rhodes, Samos or Limni can be considered to have maritime jurisdiction since they are relatively larger, it is legally reasonable for these islands to have limited jurisdiction since the possible full jurisdiction they would have would cut Türkiye's coasts and cut off its contact with the high seas to a significant extent (Dyke, 1989: 44, 65-66).

Another author in the foreign doctrine, Yiallourides, indicates that although the principle of non-closure should be approached not only from the perspective of the mainland, but also from the perspective of the islands' territories, in light of the principle of non-closure, the full influence of islands close to Türkiye may have a disproportionate result (Yiallourides, 2019). On the other hand, there are also examples in Greek doctrine that draw attention to the merits of Türkiye's arguments. In this context, Siousiouras and Chrysochou pointed out that the Greek side's direct equidistance-based approach may not be accepted within the framework of case law; however, the equidistance method would be used initially and then

---

²⁵ Considering the compatibility of the shape and length of the coasts of Türkiye and Egypt, it is possible to make a delimitation according to the median line without the need for direct examination of the two countries (Aksar, 2021b). However, taking into account the presence of a third country, the GCASC, a delimitation between the three countries would be the option most aligned with legal principles. At this point, Egypt is in the position of being the country that most obstructs the formation of a possible cooperation area between states in the Eastern Mediterranean with its state practices and agreements, which can be seen as a violation of the obligation to cooperate under the Article 123 of the UNCLOS (Acer, 2021). Thus, the Article 123 provides that States bordering on a closed or semi-closed sea shall co-operate among themselves in the exercise of the rights and the fulfilment of the obligations which belong to them under the UNCLOS.

subject to adjustments according to the situation. In addition, the authors underlined that Meis, due to its position as an island on the opposite side and being a small island far from the mainland, may have a cutting effect in terms of the Turkish coast and accordingly, it may be considered to have a limited effect without taking the baseline for delimitation (Siousiouras and Chrysochou, 2014).

It is known that delimitation is made within a legal framework, mostly consisting of geographical elements and taking into account the relevant circumstances. In this context, it is seen that geographical factors determine the delimitation line, while other (non-geographical) factors provide partial effects on this boundary in order to ensure equitable basis. In this respect, it would not be wrong to say that geography has the upper hand in the delimitation of maritime jurisdiction in the Eastern Mediterranean. What geography points to is the coasts. The condition of the coasts and the length of the strip are also important in determining the location and route of the delimitation line. Therefore, these factors should be taken into account when determining the boundary line in delimitation (Doğru, 2015). In addition, in semi-enclosed seas such as the Eastern Mediterranean, where the distance between the mutual coasts of states is less than 400 nm, where there are islands, and where the coasts are not only mutual but also side by side, the rules of the law of the sea should be applied on how the jurisdiction areas will be shared (Avcı, 2021).

It is very clear that the initial boundary for the delimitation of Türkiye's maritime areas in the Eastern Mediterranean with neighboring states should be the boundary determined by geographical factors. In the next stage of the delimitation process, it will be reviewed whether the initial boundary is equitable when evaluated on the basis of the relevant circumstances, and whether it is necessary to make certain changes to the boundary. In the delimitation process, regions that are geographically different from each other should be considered separately. Considering geographically different regions separately is a method that has been accepted and applied in international court decisions. In this way, it will be possible to ensure that especially geographical factors receive the value they deserve in terms of the equitable basis and that each region is delimited in accordance with its unique geographical characteristics (Acer, 2005).

The approach that confines Türkiye's maritime areas in the Eastern Mediterranean to the islands of Rhodes, Meis and Cyprus and to the north of the Anatolian midline, together with the GCASC and its treaty partners Egypt, Lebanon, Israel and Greece, is an attitude contrary to the law of the sea. An understanding that limits the remaining maritime areas between the southern borders of the Greek islands of Crete, Kassot, Choban, Rhodes and Meis, and the western coasts of Egypt and the GCASC is also contrary to the law of the sea.²⁶ Since delimitations such as the continental shelf or EEZ should be made in accordance with the equitable principles, the western coast of the island of Cyprus should not be given a continental shelf and EEZ outside its territorial waters, since Türkiye's access to the open sea should not be prevented for its coasts extending in the east-west direction in the Eastern Mediterranean. Furthermore, since there is no direct relationship between the geographical formation of the island and the maritime areas it will possess, the Greek islands on the opposite side of the island should not be granted a continental shelf or EEZ other than territorial waters. On the other hand, the median line (equidistance) boundary between the coasts of Egypt, which dominate the Mediterranean Sea, and the coasts of Türkiye should constitute the continental shelf and EEZ boundary between the two states (Başeren, 2010a).²⁷

As a result, disputes between states regarding the delimitation of the maritime jurisdiction areas are actually problems related to the sovereignty of the states, which should be evaluated in the context of the equitable principles, which are important in the law of the sea. The principles of the international law of the sea related to the maritime area in question play an important role in the resolution of the disputes, whether they are resolved through negotiations between the parties or by referral to a third party. In the process of delimitation of maritime jurisdiction areas in the Eastern Mediterranean, the equitable principles, which give priority to geographical factors, put Türkiye in a more advantageous position, especially *vis-à-vis* the island of Cyprus. The reason for this, Türkiye has a longer coastline than the Cyprus. On the other hand, non-geographical factors also support Türkiye's advantageous position (Acer, 2005).

Conclusion

The maritime borders of the Eastern Mediterranean have gained importance due to its geopolitics, conflicting interests, and ample hydrocarbon resources, should be determined by a multilateral agreement

---

²⁶ Greece's most prominent islands in the context of the Eastern Mediterranean dispute are Meis and the small Fener Island (Ipsili) and Karaada (Ro). Greece's claims regarding Meis extend beyond asserting plenipotentiary maritime jurisdiction. Hence, the Greek official thesis is in the approach of establishing maritime jurisdiction over a group of islands in the form of "Meis Group" by considering Meis together with Fener Island and Karaada, which are located near Meis and whose island status and sovereignty are disputed in the context of the Article 121/3 in the UNCLoS (Poulantzas, 2015).

²⁷ The situation of the islands opposite the median line comes to the forefront, while in the delimitation with the GCASC, the comparison of coastal length comes to the fore based on the the supremacy of geography in Türkiye's delimitation with Greece (Bardakçı, 2023).

with the participation of all littoral states Türkiye, Cyprus (TRNC/GCASC), Greece, the UK, Syria, Lebanon, Israel, Egypt, Libya and Palestine. In fact, although the sharing of maritime jurisdiction areas in the Eastern Mediterranean with the participation of all states does not seem possible, it is considered necessary for Türkiye to make its thesis clear, as it has made with Libya and the TRNC, in order to serve as a basis for a equitable solution to be reached in the future. This is because Türkiye's delimitation of its maritime borders with other littoral states is important in terms of guiding its policies in this region. Therefore, Türkiye needs to determine a maritime policy regarding the delimitation of maritime areas such as the continental shelf and EEZ in order to protect its national interests.

The sharing of maritime jurisdiction areas in the Eastern Mediterranean is not only a legal issue. It also has political, economic and security aspects. Behind the delimitation agreement to be made within the framework of international law of the sea, the power to be possessed in the balances to be created in the region is important. There are practical difficulties in reaching such an agreement. International dynamics, as well as global actors, prevent this process. Türkiye has recently been left alone in the energy equation in the region. In this respect, it would be beneficial for Türkiye to re-establish the balance of power in the region in its favor by reviewing its relations with states such as Egypt, which may have an impact on the disputes regarding the sharing of maritime areas in the region. In this new environment that has emerged in the region, the EEZ delimitation, which will ensure the sharing of other resources, especially hydrocarbon reserves, should be made by an agreement in compliance with the international law and taking into account the relevant circumstances, especially geographical features, in order to reach an equitable solution (Doğru, 2015).

After the settlement of maritime disputes in the Eastern Mediterranean within the framework of the equitable principles, the exploration, extraction, exploitation and marketing of the oil and natural gas, which is considered to have high hydrocarbon reserves, in a secure manner may create a separate dispute. Indeed, the natural gas in the region is said to have enough resources to supply the Europe for 30 years and the Cyprus and Israel for 100 years. Therefore, before the energy dispute in the region causes new and different conflicts or crises, it is necessary to first resolve the Cyprus Problem in line with the legal theses of both sides (TRNC/GCASC), and then share the economic resources in the maritime areas of the Cyprus in a way that all littoral states can benefit in equitable basis.

The principles of the law of the sea, such as non-closure and proportionality on the basis of equitable settlement, put Türkiye in an advantageous position in the delimitation of maritime jurisdiction areas in the Eastern Mediterranean. However, the legal status of the TRNC puts also Türkiye in a difficult position. The Republic of Cyprus, which Türkiye does not recognise, is *de jure* sovereign state in international area and its arguments regarding maritime boundaries in the region complicate the issue. Moreover, the British bases on the island make it difficult to reach a solution. In addition, the proximity of the Cyprus to the Arab-Israeli conflict makes things even more problematic. There are other conflict areas between Türkiye and Greece, such as the airspace territorial sea disputes in the Aegean Sea. When there is a conflict between the world's major powers in this region such as Russia and the US-led West, it becomes more difficult to settle the disputes. Therefore, given the complex nature of the Eastern Mediterranean, without a solution in all these areas, especially sovereignty disputes and without resolving the political problems, it will be difficult to reach an equitable solution with only the law of the sea. It is essential to achieve consensus among states.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Arda Özkan: 100 %

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Arda Özkan: % 100

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir insan veya hayvan araştırması içermemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

How to Cite: Özkan, Arda. (2025). The EEZ Dispute in the Eastern Mediterranean. *MediTerra – Mediterranean Social Studies Journal*, 2 (1).

References

- Acer, Y. (2005). Doğu Akdeniz'de Deniz Alanlarının Sınırlandırılması ve Türkiye. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 1 (1), 83-104.
- Acer, Y. (2020). Doğu Akdeniz'de Yunanistan-Mısır Deniz Sınırı Antlaşması ve Türkiye. *Adalet Dergisi*, 65, 13-26.
- Acer, Y. (2021). *Uluslararası Yargı Kararları Temelinde Ege ve Doğu Akdeniz'de Sınırlandırma Sorunları*. Seta Yayınları.
- Acer, Y. ve Kaya, İ. (2011). *Uluslararası Hukuk: Temel Ders Kitabı*. 2. Baskı. USAK Yayınları.
- Ak, G. (2014). Sovereign British Bases on Cyprus and Their Impacts on the Maritime Delimitation in the Eastern Mediterranean. *Alternatives Turkish Journal of International Relations*, 13 (4), 59-69.
- Aksar, Y. (2021a). *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II*. 6. Baskı. Seçkin Yayıncılık.
- Aksar Y. (2021b). *Temel Metinler ve Davalarla Uluslararası Hukuk*. 2. Baskı. Seçkin Yayıncılık.
- Arıdemir, H. (2018). Münhasır Ekonomik Bölge Tartışmaları Çerçevesinde Devletlerin Açık Denizlerdeki Hakları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7 (2), 789-804.
- Arıdemir, H. ve Allı, Ç. (2019). Doğu Akdeniz Bölgesindeki Münhasır Ekonomik Bölge Tartışmalarının Analizi. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 4 (10), 188-202.
- Avcı, H. İ. (2021). Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı: Yaşanan Krizler ve Etkileri. *Journal of Diplomatic Research*, 3 (1), 1-22.
- Bardakçı, M. (2023). Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığının Hukuki Boyutu ve Türkiye. *The Boğaziçi Law Review*, 1 (1), 69-97.
- Başeren, S. H. (2010a). Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı. *SAREM*, 8 (14), 129-184.
- Başeren, S. H. (2010b). *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı*. Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları (TÜDAV). Yayın No: 31.
- Başeren, S. H. (No Date). Doğu Akdeniz'de İş İşten Geçmeden. *TÜDAV*.
<https://tudav.org/calismalar/deniz-alanlari/munhasir-ekonomik-bolge/dogu-akdeniz-serhat-h-baseren/>
- Başeren, S. H. & Gökçekuş, H. (Ed.). (2104). *Yaşam ve Stratejik Kaynaklar Açısından Kıbrıs*. Gazeteciler Cemiyeti Yayını.
- Baykal, F. H. (1987). *Devletler Hukukunda Münhasır Ekonomik Bölge Kavramı ve Hukuki Niteliği*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Bozkurt, E. (2003). *Türkiye'nin Uluslararası Hukuk Mevzuatı*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Brownlie, I. (1995). *Principles of Public International Law*. Oxford.
- Canyaş, H., Kocakuşak, S., & Canyaş, F.O. (2013). Doğu Akdeniz Güvenlik Mimarisi ve Küresel Güç İlişkileri Bakımından İsrail-Kıbrıs İlişkileri. *Amme İdaresi Dergisi*, 46 (2), 111-128.
- CNN Türk (2010, 17 December). *Kafa Kafaya Verip Doğu Akdeniz'i Paylaştılar*.
<https://www.cnnturk.com/dunya/kafa-kafaya-verip-dogu-akdenizi-paylastilar-342601>.
- Davutoğlu, A. (2010). *Stratejik Derinlik*. 57. Baskı. Küre Yayınları.
- Doğru, S. (2015). Hidrokarbon Kaynakları ve Uluslararası Hukuka Göre Bölgedeki Kıta Sahaneliği ve MEB Alanlarının Sınırlandırılması. *TBB Dergisi*, 119, 503-554.
- Ece, N. J. (2016). Doğu Akdeniz'de Münhasır Ekonomik Bölge: Sınırlandırma Antlaşmaları, Paydaşlar ve Stratejiler. *Journal of ETA Maritime Science*, 5 (1), 81-94.
- Ellis, J. (2004). The Exclusive Economic Zone and The United Nation Convention on Law of The Sea, 1982-2000: A Preliminary Assessment Franckx and Philippe Gautier. *The American Journal of International Law*, 98 (2), 395-398. <http://www.jstor.org/stable/3176752>
- Ercan, M. ve Kılınç, M. C. (2020). Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Ortadoğu Merkezli Doğu Akdeniz Politikaları Kıbrıs Çatışması ve Libya Mutabakatı. *Anadolu Strateji Dergisi*, 2 (2), 15-28.
- GCASC Ministry of Energy, Trade and Industry. (2021). *Hydrocarbon Services*.
http://www.mcit.gov.cy/mcit/hydrocarbon.nsf/page16_en/page16_en?OpenDocument

- Gökalp, İ. (2012). *Kıyı Devletinin Münhasır Ekonomik Bölgedeki Uygulama Yetkisinin Kapsam ve Sınırları*. Dissertation Number 314738, (Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Gündüz, A. (2003). *Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar*. 5. Baskı. Beta.
- Güven, M. E. & Tekin, F. (2023). Bölgesel Güven(siz)likten Küresel Güven(siz)liğe Doğu Akdeniz Sorunu. *International Journal of Politics and Security (IJPS)*, 5 (1), 163-183.
- Haber Kıbrıs (2012, 27 October). *Doğu Akdeniz'de Yeni Düzen Arayışında Enerjinin Önemi*.
<https://haber.kibris.com/dogu-akdenizde-yeni-duzen-arayisinda-enerjinin-onemi-2012-10-27.html>
- ICJ. (2024, 23 May). <https://www.icj-cij.org/home>
- IILSS-International Institute for Law of the Sea Studies (2021, 10 April). <https://iilss.net/legal-status-of-the-territorial-sea-international-law-of-the-sea-losc-cases/>
- IHS Markit/1713476. (No Date). <https://ihsmarkit.com/country-industry-forecasting.html?ID=10659123035>
- ITLOS. (No Date). <https://www.itlos.org/en/main/latest-news/>
- Kahraman, Ö. F. (2019). Doğu Akdeniz Enerji Sarmalını İsrail Enerji Politikaları Penceresinden Değerlendirmek. *Ortadoğu Etütleri*, 11 (2), 420-438.
- Keith J. (2015, 2 October). Putin's Mediterranean Power Play in Syria. *Foreign Policy*.
<https://foreignpolicy.com/2015/10/02/putins-mediterranean-power-play-in-syria-navy-tartus-fleet/>
- Kuran, S. (2020). *Uluslararası Deniz Hukuku*. Beta Yayınevi.
- Kütükçü, M. & A., Kaya, İ. S. (2016). Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz'deki Petrol ve Doğalgaz Kaynakları ile Türkiye'nin Hukuki Durumu. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimler Dergisi*, 6 (2/1), 81-96.
- Leventis, Y. (2012). Sıcak Sularda Kontrolü Tasarlamak: Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de Hidrokarbon Egemenliğini Hedefleyen Tavrı. A. Gürel, H. Faustmann, G. M. Reichberg (Ed.), *Kıbrıs Açık Denizindeki Hidrokarbonlar Bölgesel Siyaset ve Servet Dağılımı*. Norway: Friedrich Ebert Stiftung ve Peace Research Institute Oslo (PRIO), PCC Raporu.
- Oğurlu, E., & Özsağlam, M. T. (2022). Reflections on the Sovereignty Dispute for Hydrocarbon Resources in the Eastern Mediterranean. M. T. Özsağlam (Ed.), *Politics, Economy, Security Issues Hidden Under the Carpet of Mediterranean*. European Publisher, 1-29.
- Osborn, A. (2018, 5 December). Russia Warns Cyprus Against Allowing U.S. Military to Deploy There. *Reuters*. <https://www.reuters.com/article/us-russia-usa-cyprus/russia-warns-cyprus-against-allowing-u-s-military-to-deploy-there-idUSKBN104229>
- Özbek, D. (2019). Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasında Adaların Etkisinin Değerlendirilmesi. *DEHUKAMDER*, 2 (1), 111-194.
- Paralı, Z. (2020). Türkiye Cumhuriyeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında İmzalanan Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırasının Uluslararası Politikaya Etkileri. *Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 49-64.
- Pazarcı, H. (2007). *Uluslararası Hukuk*. 5. Basım. Turhan Kitabevi.
- Poulantzas, N. M. (2015). The Status of Islands in the International Law of the Sea: Megisti Island. In R. Wolfrum, M. Seršić, T. Šošić (Eds.), *Contemporary Developments in International Law*. Essays in Honour of Budislav Vukas (pp.250-262).
- Rachidi, S. (2019, March 12). Eastern Mediterranean Gas Forum: A Harbinger of A New Era in Middle Eastern Geopolitics?. *Inside Arabia*. <https://insidearabia.com/eastern-mediterranean-gas-forum/>
- Reuters (2020, 6 August). *Egypt and Greece Sign Agreement on Exclusive Economic Zone*.
<https://www.reuters.com/article/us%20egypt%20greece/egypt%20and%20greece%20sign%20agreement%20on%20exclusive%20economiczone%20egyptian%20fm%20idUSKCN252216>
- Rothwell, D. R. ve Stephens, T. (2010). *The International Law of the Sea*. Hart Publishing.
- Şafak, E., Çıraklı, M. & Koldaş, U. (2021). Brexit Sonrası Doğu Akdeniz ve Kıbrıs: Birleşik Krallık İçin Fırsatlar ve Zorluklar. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 4 (1), 57-81.
- Sandıklı, A. Budak, T. & Ünal, B. (2013). Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri ve Türkiye. *Bilgesam*, No: 59.
- Samaras, H. A. (2012, 25 April). *Southeastern Mediterranean: Hydrocarbons, A new Energy Corridor for the EU?*

- [https://www.academia.edu/34237951/South Eastern Mediterranean Hydrocarbons A new Energy Corridor for the EU](https://www.academia.edu/34237951/South_Eastern_Mediterranean_Hydrocarbons_A_new_Energy_Corridor_for_the_EU)
- Şeker, B. Ş. (2020). Doğu Akdeniz Enerji Güvenliği Eksenli: Yunanistan–GKRY'nin Muhtemel Politikalarının Analizi ve Türkiye'nin Tutumu. In D. Güler, A. Yıldız, İ. Savaş (Eds.), *Yeni Deniz Güvenliği Sistemi ve Doğu Akdeniz*. Tasam Yayınları, 280-319.
- Shaw, M. (2018). *Uluslararası Hukuk*. 8. Basım, Y. Acer, İ. Kaya, M. T. Demirtepe, G. Engin Şimşek (Çev.). TÜBA Yayınları.
- Siousiouras, P. & Chrysochou, G. (2014). The Aegean Dispute in the Context of Contemporary Judicial Decisions on Maritime Delimitation. *Laws*, 3 (1), 12-49.
- Sovereign Limits. (2024a). *Cyprus-Egypt Maritime Boundary Agreement*.
<https://sovereignlimits.com/boundaries/cyprus-egypt-maritime>
- Sovereign Limits. (2024b). *Cyprus-Lebanon Maritime Boundary Agreement*.
<https://sovereignlimits.com/boundaries/cyprus-lebanon-maritime>
- Sovereign Limits. (2024c). *Cyprus-Israel Maritime Boundary Agreement*.
<https://sovereignlimits.com/boundaries/cyprus-israel-maritime>
- Sovereign Limits. (2024d). *Northern Cyprus-Türkiye Maritime Boundary Agreement*.
<https://sovereignlimits.com/boundaries/northern-cyprus-turkiye-maritime>
- Sovereign Limits. (2024e). *Libya-Türkiye Maritime Boundary Agreement*.
<https://sovereignlimits.com/boundaries/libya-Türkiye-maritime>
- Sovereign Limits. (2024f). *Egypt-Greece Maritime Boundary Agreement*.
<https://sovereignlimits.com/boundaries/egypt-greece-maritime>
- Sovereign Limits. (2024g). *Israel-Lebanon Maritime Boundary Agreement*.
<https://sovereignlimits.com/boundaries/israel-lebanon-maritime>
- Stergiou, A. (2016). Türkiye-Cyprus–Israel Relations and the Cyprus Conflict. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 18 (4), 375-392.
- Tanaka, Y. (2012). *The International Law of the Sea*. Cambridge University Press.
- Tanchum, M. (2020). How Did the Eastern Mediterranean Become the Eye of a Geopolitical Storm?. *Foreign Policy*.
<https://foreignpolicy.com/2020/08/18/eastern-mediterranean-greece-Türkiye-warshipgeopolitical-showdown/>
- Taşdemir, F. (2012). Kıbrıs Adası Açıklarında Petrol ve Doğalgaz Arama Faaliyetleri Kapsamında Ortaya Çıkan Krizin Hukuki, Ekonomik ve Siyasi Boyutları. *Ankara Strateji Enstitüsü*, Rapor 26.
- Telci, İ. N. (2020). Türkiye'nin Mısır Politikası 2019. In Duran, B., İnat, K. ve Caner M. (Eds.), *Türk Dış Politikası Yıllığı 2019*. SETA.
- The Libya-Malta Case (1985). *Case Concerning the Continental Shelf between Libyan Arab Jamahiriya and Malta, International Court of Justice, Pleadings, Oral Arguments, Documents, Vol. 1*. <https://www.icj-cij.org/node/100883>
- The North Sea Continental Shelf Case (1969). *Federal Republic of Germany v. Denmark; Federal Republic of Germany v. Netherlands, International Court of Justice, Judgment of 20 February 1969*.
<https://www.icj-cij.org/node/103134>
- The Tunisia-Libya Case (1982). *Case Concerning the Continental Shelf between Tunisia and Libyan Arab Jamahiriya, International Court of Justice, Pleadings, Oral Arguments, Documents. Vol. 1*.
<https://www.icj-cij.org/node/103140>
- The UK-France Continental Shelf Case. (1978). *Delimitation of the Continental Shelf between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, and the French Republic, Reports of International Arbitral Awards, 30 June 1977-14 March 1978, Vol. XVIII*. https://legal.un.org/riaa/cases/vol_xviii/3-413.pdf
- Toluner, S. (1989). *Milletlerarası Hukuk Dersleri*. 4. Baskı. Beta.
- Türdeş, İ. (2021). Doğu Akdeniz'de Uyuşmazlık Teşkil Eden Deniz Alanlarında Gerçekleştirilen Hidrokarbon ve Doğalgaz Çalışmalarının Kıbrıs Sorununa Yansımaları ile Soruna Getirdiği Yeni Dinamikler. *EURO Politika*, 11, 86-107.
- Türkiye Cumhuriyeti Resmî Gazetesi. (2012, 10 October). *Milletlerarası Andlaşma Sayı: 28437*.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/10/20121010-3.htm>

- Tziarras, Z. (2016). Israel-Cyprus-Greece: A Comfortable Quasi-Alliance. *Mediterranean Politics*, 21 (3), 407-427.
- Tzionis T. (2019). *Recent Developments in the Continental Shelf/EEZ of the Republic of Cyprus*. Ministry of Foreign Affairs Republic of Cyprus Policy Note, Nicosia 11. <https://cyprusinuk.com/wp-content/uploads/2019/06/FOR-WEB-Presentation-to-EU-HoMs-31.05.2019-FINAL-31.05.2019ii.pdf>
- UNCLOS. (No Date). https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf
- USGS. (2010, March). *Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean*. Fact Sheet. No: 3014. US Department of the Interior: US Geological Survey (USGS). <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/pdf/FS10-3014.pdf>
- Üstün, N. (2016, January). Doğu Akdeniz'de Enerji Politikaları ve Kıbrıs Müzakerelerine Etkisi. *Konya Ticaret Odası, Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü*. Araştırma Raporu.
- Van Dyke, J. M. (1989). The Role of Islands in Delimiting Maritime Zones: The Case of the Aegean Sea. *Ocean Yearbook Online*, 8 (1), 44-69.
- Warner, R. (2009). *Protecting the Oceans Beyond National Jurisdiction: Strengthening the International Law Framework*. Martinus Nijhoff Publishers.
- Winrow, G. M. (2018). Discovery of Energy Reserves in the Levant and Impacts on Regional Security. *Uluslararası İlişkiler*, 15 (60), 45-57.
- Yiallourides, C. (2020, 25 Ağustos). Part I: Some Observations on the Agreement between Greece and Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone. *EJIL: Talk*. <https://www.ejiltalk.org/18969-2/>
- Yiallourides, C. (2019). *Maritime Disputes and International Law Disputed Waters and Seabed Resources in Asia and Europe*. Routledge.

AKDENİZ'DE GÖÇ: FRANSA'DAKİ KUZEY AFRIKA KÖKENLİ GÖÇMENLERİN İŞGÜCÜ PİYASASINDA KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR¹

Merve SARUHAN²

Öz

Bu çalışmada Kuzey Afrika kökenli göçmenlerin Fransa işgücü piyasasında karşılaştığı sorunlar ele alınmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmış ve Everett Lee'nin İtme-Çekme kuramı doğrultusunda analiz gerçekleştirilmiştir. Avrupa Birliği ülkeleri arasında en fazla göç alan ikinci ülke konumunda olan Fransa, ev sahipliği yaptığı yoğun Kuzey Afrika kökenli göçmen nüfus ile araştırmaya konu olmuştur. Sömürge döneminde Fransızların Kuzey Afrika ülkelerine yönelik göçleri ilerleyen süreçte tersine dönmüştür. Fransa'nın iki dünya savaşı dönemlerinde yaşadığı büyük nüfus kayıpları sonrası uyguladığı nüfus politikaları ve ekonomik kalkınma amacıyla yabancı işgücüne ihtiyaç duyması Fransa'ya yönelik göçlerin artmasına neden olmuştur. Ardından süregelen zamanda Kuzey Afrika ülkelerinde yaşanan ekonomik ve siyasi istikrarsızlık, iç savaş/iç karışıklık gibi faktörler Kuzey Afrika kökenli göçmenler için itici faktörler olmuştur. Buna karşılık daha iyi yaşam koşulları, tarihsel hafıza, daha iyi eğitim koşulları, daha iyi ekonomik fırsatlar Kuzey Afrika kökenli göçmenlerin Fransa'yı tercih etmesinde çekici faktörler olmuştur. Ancak Kuzey Afrika kökenli göçmenlerin beklentileri ile Fransa'da karşılaştığı sorunlar tartışmalıdır. Analiz edilen çeşitli çalışmalar Fransa işgücü piyasasında Kuzey Afrika kökenli göçmenlerin birçoğunun yoğun bir ayrımcılık, eşitsizlik ve ırkçılıkla karşılaştığını ve Kuzey Afrika kökenli göçmenler arasında yüksek işsizlik oranlarının varlığına işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ayrımcılık, Fransa, Göç, İşgücü Piyasası, Kuzey Afrika

MIGRATION IN THE MEDITERRANEAN: PROBLEMS FACED BY NORTH AFRICAN MIGRANT IN FRANCE IN THE LABOR MARKET

Abstract

This study addresses the problems that immigrants of North African origin encounter in the French labor market. Document analysis, one of the qualitative research methods, was used in the study and the analysis was conducted in line with Everett Lee's Push-Pull theory. France, which is the second country that receives the most immigration among the European Union countries, has been the subject of the study due to the large immigrant population it hosts. During the colonial period, the migration of the French to North African countries was reversed in the following period. The population policies implemented by France after the great population losses it experienced during the two world wars and its need for foreign labor for economic development have led to an increase in migration to France. Subsequently, factors such as economic and political instability, and civil war/civil unrest experienced in North African countries have been push factors for immigrants of North African origin. On the other hand, better living conditions, historical memory, better educational conditions, and better economic opportunities have been attractive factors for immigrants of North African origin to prefer France. However, the expectations of immigrants of North African origin and the problems they encounter in France are debatable. Various studies analyzed indicate that many immigrants of North African origin face intense discrimination, inequality, and racism in the French labor market and that there are high unemployment rates among immigrants of North African origin.

Keywords: Discrimination, France, Immigration, Labor Market, North Africa

Giriş

Akdeniz 30° ve 46° Kuzey enlemleri ile 6° Batı ve 36° Doğu boylamları arasında yer alan bir bölgedir ve Avrupa, Güneybatı Asya, Kuzey Afrika olmak üzere üç ayrı kıtaya kıyısı bulunmaktadır. İspanya, Fransa, Monaco, İtalya, Slovenya, Hırvatistan, Bosna Hersek, Karadağ, Arnavutluk, Yunanistan, Türkiye, Suriye,

¹ Bu makale yazarın "Güney Akdeniz'den Fransa'ya Göç Eden Göçmenlerin Karşılaştıkları Sorunlar" başlıklı yüksek lisans tezinden derlenerek hazırlanmıştır.

² Merve Saruhan, mervesaruhan96@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6920-3071

Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Libya, Tunus, Cezayir, Fas, Malta, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi olmak üzere toplam 23 ülkeye kıyısı olan Akdeniz aynı zamanda sosyo-ekonomik bakımdan farklı gelişmişlik düzeylerine, coğrafi özelliklere, demografilere, din, dil, millet ve kültürlere ev sahipliği yapmaktadır (Demir vd., 2021). Jeolojik olarak Akdeniz'in Kuzey'inin yüksek dağlık alanlardan oluşmasına karşın Güney'inin ise tam tersine büyük bir kıyı şeridinde ve çöllere sahip olmasının yarattığı tezatlığı Braudel "Çöl, Akdeniz'le çatışan ve hiç bıkmadan onun yerini almak isteyen başka bir Akdeniz'dir." sözleriyle ifade etmektedir (Braudel, 1990).

Sözü edilen farklılıklara sahip olan Akdeniz havzası geçmiş tarihlerde pek çok göçe tanık olmuştur. Günümüzde ise yüksek göç oranlarına sahip bölge olarak ön plana çıkmaya devam etmektedir. Akdeniz'deki göç hareketliliğini anlayabilmek için geçmişte yaşanan göç hareketlerini bilmek önem arz etmektedir. Nitekim bu, geçmişte yaşanan göç hareketleriyle günümüzde gerçekleşen göç hareketleri arasındaki ilişkiyi ve etkiyi karşılaştırmaya olanak sağlamaktadır.

15. yüzyıldan itibaren Avrupalılar ve özellikle Portekizliler, pusula, barut, matbaanın icat edilmesi ekonomik/dini sebepler ve coğrafi keşiflerin başlamasıyla birlikte ham madde ve yeni pazar alanı arayışına çıkmış ve yönlerini Afrika kıtasına çevirmişlerdir. Bu dönemde gerçekleşen göçler Afrika kıtasının işgal edilmesine ve Afrika kıtası üzerinde hakimiyet savaşları verilmesine neden olmuştur. Zamanla Afrika ülkelerinden elde ettikleri kaynakları kendi ülkelerine aktaran Avrupalılar, Afrika'da kendi özel şirketleri olan kumpanyalar kurarak Afrika kıtasına hâkim olmuşlardır. 17. yüzyıldan 1910 yılına kadar Afrika kıtası hızlı bir şekilde sömürge devletlerinin yönetimi altına girmişlerdir (Ünver, 2019). Akdeniz'deki göç hareketliliğine etki eden bir diğer faktör de Amerika kıtasının keşfi olmuştur.³ Osmanlı kaynaklarında yer alan bilgilere göre 19. yüzyılda Osmanlı'nın hakimiyetindeki Suriye, Filistin ve Lübnan topraklarından da Amerika'ya ekonomik sorunlar, asayiş sorunları, göçü teşvik eden şirket ve şahısların etkileri sebebiyle göçler gerçekleşmiştir. Çoğunluğunu Hristiyan Arapların oluşturduğu göçmenlerin taşıdığı Osmanlı pasaportu nedeniyle bu göçler "El Turco" göçleri olarak adlandırılmıştır (Genç ve Bozkurt, 2010; Tuncer ve Zengin, 2020). Akdeniz'de meydana gelen bir diğer göç hareketliliği ise İtalya'nın birleşmesinden sonra 1875-1928 yılları arasında yaşanan ekonomik kriz ve İtalya'nın güney bölgesindeki yoksulluk sebebiyle meydana gelmiştir. Bu yıllar arasında yaklaşık 17 milyon kişi başta Batı Avrupa, Latin Amerika ve Avustralya olmak üzere ülke dışına göç etmiştir (Del Boca ve Venturini, 2005).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise bazı Afrika ülkelerinin bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte Afrika'da yaşayan Avrupalıların kendi ülkelerine döndüğü göçler yaşanmıştır. Bunlara ek olarak 1950 ve 1960 yılları arasında da Batı Avrupa'da işgücü açığının giderilmesi amacıyla Kuzey Afrika'dan Avrupa'ya göçler gerçekleşmiştir (Akan ve Arslan, 2008). 1960'lı yıllardan sonra ise birçok Afrika ülkesinin bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte kıtada yerel şirketler tarafından işletiliyormuş gibi görünen ancak Batılı ülkelere bağlı olan şirketler kurulmuştur. Ayrıca Batılı ülkeler tarafından Afrika ülkelerine yapılan yardım, verilen kredi ya da borçlar, verileden daha fazlasını alarak Afrika kıtasının gelişmesine engel olmaktadır. Bu durum ise Afrika kıtasında hâkim olan "Yeni Sömürge Dönemi"ni ifade etmektedir (Yıldırım, 2019).

2010 yılında otoriter rejimlere, yolsuzluğa, işsizliğe tepki amacıyla Tunus'ta başlayan ve Lübnan, Mısır, Suriye, Yemen, Bahreyn, Libya, Ürdün, Irak, Fas, Cezayir gibi Arap coğrafyasını etkisi altına alarak "Arap Baharı" olarak adlandırılan ancak oldukça kanlı ve şiddetli geçen protesto hareketleri, genel itibarıyla ülke içindeki istikrarsızlığı derinleştirmiş, çatışmaları tetiklemiş ve iç savaşlara neden olmuştur. Özellikle Suriye ve Libya'da meydana gelen çatışmalar ve iç savaşlar Akdeniz'deki göç hareketliliğinin ivme kazanmasına neden olmuştur (Aktaş, 2018; Aygül ve Demir, 2021). Akdeniz havzasında Avrupa'ya yönelik artan göç hareketliliği ise Avrupa'nın sınır önlemlerini arttırmasıyla sonuçlanmıştır. Pek çok ülkeye sınırı bulunan ve yoğun göç hareketliliğine ev sahipliği yapan Akdeniz havzası Doğu Akdeniz, Orta Akdeniz ve Batı Akdeniz olmak üzere üç ana göç rotasına sahiptir. Bu çalışmada, Akdeniz göç hareketliliği içinde Kuzey Afrika'dan Fransa'ya göç eden göçmenlerin istihdam alanında karşılaştıkları problemler araştırılmıştır.

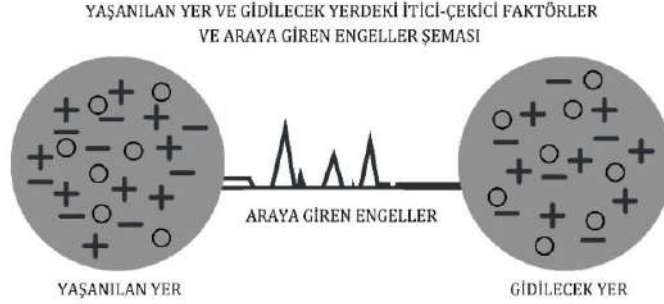
Araştırmada Everett Lee'nin İtme-Çekme Kuram'ı kullanılmıştır. Bu kurama göre bireylerin göç motivasyonlarını gerçekleştirmelerinde hedef ülkeye dair çekici faktörler ya da yaşanan ülkeye dair itici faktörler etkili olmaktadır. Everett Lee İtme-Çekme Kuram'ını 1966 yılında Bir Göç Teorisi (A Theory of Migration) başlığıyla makalesinde yayımlamıştır (Lee, 1966). Makalede göç; gönüllü ya da gönülsüz, iç göç ya da dış göç, taşınmanın mesafesi gibi özellikleri arasında herhangi bir ayırım yapılmaksızın kalıcı ya da yarı kalıcı ikamet değişikliği olarak tanımlanmıştır. Göçün mesafesine ya da zorluk derecesine

³ Amerika kıtasının keşfiyle birlikte kıtaya yapılan göçler, kolonyal hareketler ve köle ticareti Akdeniz havzasındaki nüfusun azalmasını da beraberinde getirmiştir (Ferro'dan akt. Aygül, 2021). 17. yüzyılın sonlarından itibaren çiftliklerde ve madenlerde çalıştırılmak üzere Afrika'dan gerçekleştirilen köle ticareti, 19. yüzyılda başta Fransa ve İngiltere olmak üzere İspanya, Portekiz ve Hollanda'nın siyasi ve ekonomik olarak güçlenmesinin arkasındaki en önemli faktördür (Castles ve Miller, 2008).

bakılmaksızın mevcut hareket mesafesi daima araya giren engellerin içine dahil edilmiştir. Kuramda göç kararına ve göç sürecine etki eden faktörler dört farklı şekilde gruplandırılmıştır ve şu şekildedir:

1. Menşe (yaşanılan) yerle ilgili faktörler
2. Varış alanıyla (gidilecek yerle) ilgili faktörler
3. Araya giren engeller
4. Kişisel faktörler

Göç kararına ve göç sürecine etki eden faktörler aşağıdaki şemada görselleştirilmiştir.

Şekil 1: Yaşanılan Yer ve Gidilecek Yerdeki İtici-Çekici Faktörler ve Araya Giren Engeller Şeması

Kaynak: (Lee, 1966)

Şemada karşılıklı duran yaşanılan yer ve gidilecek yerde "+" (pozitif), "-" (negatif) ve "0" (nötr) etkenler bulunmaktadır. Pozitif ve negatif etkenler, genel olarak bireyleri aynı şekilde etkileyebilecek olayları temsil etmektedir. İyi iklim koşullarının birçok insan için çekici, kötü iklim koşullarının ise birçok insan için itici olması buna örnek olarak verilebilir. Nötr etkenler ise çocuklu aileler için iyi eğitim sisteminin pozitif bir etken iken çocuğu olmayan bireyler için nötr etken olması gibi kişiden kişiye değişebilen durumları ifade etmektedir. Everett Lee, göç kararı alan bireylerin gidilecek yer hakkında ne kadar bilgi sahibi olurlarsa olsunlar, bu yerle ilgili her zaman bir belirsizlik bulunduğunu ve bu belirsizliğin ancak göç ettikten sonra deneyimlenerek öğrenilebileceğini vurgulamaktadır (Lee, 1966).

Yaşanılan yer ile gidilecek yer arasında aşılması kolay ya da zor engeller bulunmaktadır. Şemada yer alan araya giren engeller bunu ifade etmektedir. Lee "mesafeyi" tüm göç türlerinde bir engel olarak kabul etmektedir. Bu engeller sınırlarda kullanılan dikenli çitler ya da yine sınırlarda bulunan yüksek beton duvarlar gibi fiziksel engeller olabileceken yasal engeller de olabilmektedir. Araya giren engellerin kişiden kişiye farklılık göstermesi o kişileri farklı şekillerde etkileyebilmektir. Yol masrafının bazı insanlar için engelleyici bir faktör olması bazı insanlar için ise olmaması buna bir örnek olarak verilebilir (Lee, 1966).

1. Araştırmanın Yöntemi

Akdeniz'in çoğunlukla siyasi istikrarsızlıklarla, otokratik yönetim biçimleriyle, yoksullukla, yolsuzlukla, insan hakları ihlalleriyle karakterize edilen Güney bölgesinden, özgürlük, daha iyi yaşam koşulları, daha iyi eğitim, sağlık ve istihdam koşulları, sosyal olanaklar ile karakterize edilen Kuzey bölgesine doğru yoğun bir göç hareketliliği yaşanmaktadır. Bu çalışmada Kuzey Akdeniz'de yer alan ve Avrupa Birliği'nin en çok göç alan ülkelerinden biri olan Fransa'daki Kuzey Afrika kökenli göçmenlerin istihdam alanında karşılaştığı sorunlar irdelenmiştir. Bu çalışmada antropoloji, tarih, kütüphanecilik ve sosyal bilimlerde sık sık kullanılan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi nitel araştırma yöntemlerinden biridir. Doküman analizi toplantı raporları, gazete, dergi, makale, kılavuz, kitap, günlük, anket, fotoğraf albümleri vb. araçları kullanarak elde edilen verilerin incelenmesi ve yorumlanmasıyla bilgiyi geliştirmeyi ifade etmektedir (Bowen, 2009). Doküman analizi yönteminde farklı veri setlerinden elde edilen veriler birbirleri ile karşılaştırılarak ilişkisel bir analiz ortaya koyulmaktadır. Doğrudan gözlem ve görüşme olanağının bulunmadığı durumlarda araştırmaya ilişkin yazılı ve görsel materyaller kullanılarak çalışmanın gerçekleştirilmesine olanak sağlamaktadır (Sak vd., 2021). Araştırmada aşağıdaki sorular doğrultusunda literatür taraması sonucu elde edilen dokümanlar analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

- Güney Akdeniz'den Fransa'ya göç eden göçmenler hangi zorluklarla ve sorunlarla karşılaşmaktadır?
- Göçmenleri göçe iten itici ya da çekici faktörler nelerdir?

- İstihdam alanında herhangi bir sorunla karşılaşmışlar mıdır? Karşılaşıldıysa bu sorunlar nelerdir?

Araştırmanın konusuna ilişkin bir ön okuma yapılmış, yapılan ön okuma ile araştırmanın konusuyla alakalı araştırma kavramları ve araştırmanın hangi veri tabanlarında gerçekleştirileceğine karar verilmiştir. 8 ayrı veri tabanında 9 Türkçe, 9 Fransızca ve 8 İngilizce olmak üzere toplamda 26 anahtar kelime ile tarama yapılmıştır. Bu taramalar; Google Scholar, ProQuest, PubMed, ScienceOpen, Social Science Research Network (SSRN), Springerlink, Taylor & Francis, TRDizin veri tabanlarında gerçekleştirilmiştir.

Elde edilen veri setlerinin çalışmaya dahil edilme kriterleri:

- Fransa'da yaşayan göçmenlerin karşılaştıkları sorunları içeren çalışmalar,
- Konuya ilişkin Fransa'da yaşayan birinci nesil, ikinci nesil ve üçüncü nesil Kuzey Afrika kökenli kişileri içeren çalışmalar,
- Türkçe, İngilizce ve Fransızca olarak yayımlanmış çalışmalar
- Makale, rapor, tez türünde üretilmiş çalışmalar

Elde edilen veri setlerinin çalışmadan hariç tutulma kriterleri:

- Tam metnine erişim sağlanamayan çalışmalar
- Çalışmaların yöntem türüyle ilgili herhangi bir kısıtlama uygulanmamıştır.

8 ayrı veri tabanında 26 anahtar kelime ile gerçekleştirilen tarama işlemi sonucunda araştırmanın konusuna ilişkin dokümanlar ön okuma yoluyla incelenmiş ve araştırmanın konusuna uygun olmadığı tespit edilen dokümanlar çıkarılmıştır. Çalışmada Kuzey Afrika kökenli göçmenlerin istihdam alanında karşılaştıkları sorunları ele alan 12 doküman incelenmiş ve analiz edilmiştir.

Yapılan araştırmalar ve literatür taraması sonucu elde edilen veriler doğrultusunda Kuzey Afrika'dan Fransa'ya yönelik göçlerin belirli bir ülkeden değil birden fazla ülkeden gerçekleştiği tespit edilmiştir. Bu sebeple çalışma Fas, Cezayir, Tunus, Libya ve Mısır'ı kapsayacak şekilde sürdürülmüştür. Fransa'da etnik kökene dayalı araştırmaların yasak olması ise (Yardım ve Karaarslan, 2022) Kuzey Afrika ülkelerinin her biri için ayrı ayrı analiz yapma olasılığını ortadan kaldırmıştır ve bu durum araştırmanın sınırlılıklarından birini oluşturmuştur. Araştırmanın sınırlılıkları arasında, araştırmanın başlangıcında dernekler aracılığıyla yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılarak göçmenlerle iletişim kurma hedefinin, derneklerden alınan olumsuz geri dönüşler veya yanıt alınmaması nedeniyle gerçekleştirilememesi yer almaktadır.

2. Fransa Göç Tarihi

Thomas Robert Malthus'un geometrik oranla artan nüfus ve aritmetik oranla artan tüketim kaynakları arasında yaptığı bir karşılaştırma teorisi bulunmaktadır. Bu teoriye göre Robert Malthus ilerleyen yıllarda kaynakların dünya nüfusuna yetmeyeceği ve dünyanın sefaletle sürükleneceği fikrini ileri sürmüştür. Malthus'un ileri sürdüğü teori Fransa'yı ciddi şekilde etkilemiş ve Fransa'nın 1860'larda doğum oranlarının düşmesine neden olmuştur. Bu dönemde diğer ülkelere kıyasla Fransa, Cezayir işgali döneminde Cezayir'e yerleşen Fransız nüfusu dışında dışarıya daha az göç vermiştir. 1880'li yıllarda uluslararası arenadaki rekabetin artması, Fransa'ya yönelik göçleri tetiklemiş ve bu göçler, askeri alanda, işgücü piyasasında ve nüfus oranının artışında olumlu etkiler yaratmıştır (Castles ve Miller, 2008; Karaca, 2022).

Birinci Dünya Savaşı'nda başta Cezayir, Tunus ve Fas olmak üzere İmparatorluk topraklarından askerler getiren Fransa'nın, Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı arasında doğum oranlarının düşmesi ve savaşta büyük oranda kayıp vermesi (yaklaşık 1,4 milyon), nüfus oranlarını daha dramatik hale getirmiştir (Arslan, 2016; Castles ve Miller, 2008). Savaş döneminde kadın ile erkek nüfus arasında sayısal fark artmıştır. Bu süreçte eşini savaşta kaybetmiş 700.000 civarında kadının yabancı uyruklu erkeklerle evlendiği tahmin edilmektedir. O dönemde Fransa medeni kanununa göre yabancı erkeklerle evlenen kadınların, kocalarının vatandaşlığını alması nüfusun düşmesindeki bir diğer faktör olmuştur. Nüfus oranındaki düşüşü önlemek amacıyla, 1924 yılında yapılan bir düzenlemeyle yabancılarla evlenen kadınlara vatandaşlıklarını koruma hakkı verilmiş ve bu evliliklerden doğan çocukların Fransa vatandaşlığını alabilmesi sağlanmıştır (Berdah, 2006).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra savaşın sebep olduğu yıkımı yeniden inşa etmek amacıyla Fransa'da 310.000 göçmenin ülkeye kabul edilmesi istenmiştir. 310.000 bin göçmenin 90.000'inin Kuzey Afrika'dan karşılanması istense de Fransa'da hali hazırda 80.000 işsiz Cezayirli olduğunun saptanması İçişleri ve Çalışma Bakanı'nın tepkisine neden olmuştur (Ageron, 1985). Bu sebeple de sadece 5997 Faslı kalıcı olarak işe alınmıştır. 1945 yılında Güney Avrupa'dan gelen işçi göçmenlerin işe alınmasıyla ilgili düzenlemeleri yapmak amacıyla bir Ulusal Göç Ofisi (ONI) kurulsa da yasadışı göç oranları yüksek olmuştur. Ek olarak 1930'lu yıllardan sonra yabancı düşmanlığı ve ayrımcılık artmış, yabancı işçi kotaları sabit kalmış, işsizlik

karşısında yabancıların işten çıkarılmasına yönelik yasalar yürürlüğe girmiş ve 1936 yılında yabancı nüfus yarım milyona gerilemiştir (Castles ve Miller, 2008).

1968 yılında Fransa ile Cezayir arasında kaçak göçlerin düzenli hale getirilmesi, Cezayir vatandaşlarının ve ailelerinin Fransız topraklarındaki hareketi, istihdamı ve ikameti ile ilgili bir anlaşma imzalanmıştır. 1970'li yılların başına kadar devam eden işçi alımıyla birlikte Fransa'daki nüfus artışına duyulan ihtiyaç sebebiyle oturma ve çalışma izni birbirinden ayrılmış ve göçmen işçilerin kendi imkanlarıyla ailelerinin Fransa'ya yerleşimini sağlamasına izin verilmiştir. 1962-1963 yılları arasında Cezayir ve Fas ile işgücü anlaşmaları imzalanmış ve bu işgücü anlaşmaları Kuzey Afrika ülkelerinden Fransa'ya yönelik göçlerin devamını oluşturmuştur. İşgücü anlaşmalarının devam etmesi Fransa'da bir kurumsallaşmayı gerekli kılmış ve bir genelge yayınlanmıştır. Bu genelgeyle vasıfsız işgücünün engellenmesi ve vasıfsız işçilere oturma izni verilmemesi amaçlanmıştır (Kaya, 2016). 1973 yılından sonra Fransa'da işsizlik oranlarının artması, yabancı işgücüne duyulan ihtiyacın azalması, Cezayir'de Fransızlar tarafından işletilen petrol şirketlerinin millileştirilmesi, OPEC petrol ambargosu gibi gelişmelerin yaşanması ve ortaya çıkan ekonomik krizin Araplarla özdeşleştirilmesi Fransa'nın göç politikalarında dönüşüme neden olmuştur. Bu dönüşümle birlikte 1974-1981 yılları arasında açık göç politikasından vazgeçilmiş, aile birleşimini önlemek amacıyla aile üyeleri gönderilmeye çalışılmıştır. Ancak buna rağmen aile birleşimi ve yasa dışı göç devam etmiştir (Ercin ve Adıgüzel, 2017; Kaya, 2016).

1970'li yıllardan sonra düzensiz göç artmış, 1973 yılında yaşanan petrol krizi ise Fransa'da aşırı sağın yükselişini tetiklemiştir. Süreç Ulusal Cephe'den Jean-Marie Le Pen'in göçmenlik karşıtı söylemleri ve 1993 yılında dönemin İçişleri Bakanı Charles Pasqua tarafından uygulanmaya başlayan "sıfır göç" politikası ile devam etmiştir (Radziemski, 2023). Nazi Almanya'sının İkinci Dünya Savaşı Döneminde Yahudileri sarı yıldızlar ile işaretleyerek ölüm kamplarına gönderdiği uygulama sebebiyle 1978 yılında Fransa'da etnik kökene dayalı veri toplanması yasaklanmıştır. Etnik kökene dayalı veri toplanmasının yasaklanması ise barınma, istihdam, ayrımcılık gibi konuların ele alınmasını zorlaştırmış ve bu nedenle Fransa'nın bazı kesimler tarafından "Renk/Irk Körü" olarak nitelendirilmesine neden olmuştur (McAuley, 2020).

Fransa'nın ulusal istatistik kurumu olan INSEE tarafından 2023 yılında yayımlanan verilere göre Fransa'da yaşayan 7 milyon göçmen bulunmaktadır ve bu nüfus Fransa nüfusunun %10'unu temsil etmektedir. Buna göre belirlenen oranın %48'inin Afrika'da doğduğu, %12,5'inin Cezayir, %11,9'unun Fas, %8,2'sinin Portekiz, %4,7'sinin Tunus, %4,0'ünün İtalya, %3,5'inin İspanya ve %3,3'ünün de Türkiye'den olduğu açıklanmıştır (INSEE, 2023a).

3. Fransa'da İstihdam Alanındaki Politik Gelişmeler

1980 yılından 1945 yılına kadar Fransa'da göçmen işçilere yönelik herhangi bir politika geliştirilmemekle birlikte ilk defa 1945 yılında yabancı işçilerin Fransa'ya getirilmesi ve yerleştirilmesiyle ilgilenmek üzere Ulusal Göçmenlik Bürosu [l'Office national d'immigration (ONI)] kurulmuştur. Ulusal Göçmenlik Bürosu göçmen işçilere yönelik birtakım kriterler getirmiştir ancak bu kriterler sanayi şirketlerinin ihtiyaç duyduğu vasıfsız ve düşük ücretli işgücü ihtiyacının karşılanması noktasında çatışma yaratmıştır. İdari yönden sağlanan kolaylık sebebiyle gerek turist olarak gerekse yasadışı yollarla giriş yaparak Fransa'da çalışmaya başlayan göçmen işçilerin Fransa'ya yerleşmeleri yasadışı göçü teşvik etmiştir (Sammüt, 1976). 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren işgücü alanında yapılan ikili anlaşmalar ve büyük şirketlerin Mağrip ülkelerinde uyguladığı işe alım politikaları Ulusal Göçmenlik Bürosu'nun işlevini yitirmesine neden olmuştur (Perdoncin, 2019). Birinci Dünya Savaşı döneminde Avrupa ülkelerinden gelen işçiler ile sömürge ülkelerinden gelen işçiler beyaz ırktan olanlar ve beyaz ırktan olmayanlar şeklinde ayrılarak ırksallaştırılmış ve savaştan sonra da barınma, istihdam ve ücretlerine etki etmiştir. Ayrıca toplu şekilde sınır dışı edilmelerinin önü açılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise Belçikalılar, Hollandalılar, İngilizler ve diğerleri demografik yapıya dahil edilmiş ancak Kuzey Afrikalı göçmenler geçici olarak çalıştırılmışlardır (Perdoncin, 2019).

1972 yılında yayınlanan Marcellin ve Fontanet genelgelerinde göçmen işçilerin Fransa'da çalışmalarına yönelik uygulamaların Ulusal Göçmenlik Bürosu tarafından yapıldığı vurgulanmış, göçmen bir işçiyi işe almak isteyen işverenin, göçmen işçiye sağlayacağı sağlık koşulları, meslek yoğunluğu, kira miktarı ve barınacağı konut hakkında bir konut sertifikası doldurması gerekmiştir. Ancak ülkeye turist olarak giren ve insan gücü fazlası olan bir mesleği icra etmek isteyen yabancılar bundan hariç tutulmuştur. Oturma izni bir yıllık iş sözleşmesi ve konut belgesi şartına bağlanmıştır ancak bu durumda çalışma izninin kaybedilmesi oturma izninin de kaybedilmesine neden olmuştur. Ayrıca çalıştığı işten memnun olmayan bir işçinin çalışma koşullarını kabullenmesine, işverene karşı bağımlı olmasına yol açmıştır (Sammüt, 1976). İşverenlerin göçmen işçi çalıştırabilmeleri için, işçilere konaklayabilecekleri bir alan sundukları konut belgesi zorunluluk haline getirilmiştir ancak bazı işverenler inceleme yapan görevlilere sağlık

standartlarına uygun barınma alanları sunduktan sonra işçileri kötü koşullar altındaki gecekondu, kulübe vb. yerleşim yerlerine yerleştirmişlerdir. Ayrıca oturma izni alınabilmesi amacıyla evrakta sahtecilik ortaya çıkarak dolandırıcılık olayları baş göstermiştir. Ek olarak Marcellin ve Fontanet genelgelerinde kaçak göçmen işçi çalıştıran işverenlere karşı caydırıcı bir önlem de yer almamıştır (Sammut, 1976).

Fransa'da yayınlanan Marcellin ve Fontanet genelgeleri göçmen işçilerin durumunu daha güvencesiz hale getirdiği gerekçesiyle protesto edilmeye başlanmış ve Arap İşçi Hareketi kurulmuştur. Protesto olaylarının yaşandığı bu dönemde ırkçılık da yükselmeye başlamıştır. Protesto hareketleri mitingler ve açlık grevleriyle birlikte devam etmiştir (Sammut, 1976). Yaşanan bu gelişmelerle birlikte Jean-Paul Sartre ve Michel Foucault'nun da kurucusu olduğu Göçmen Bilgi ve Destek Grubu [Groupe d'Information et de Soutien aux Immigrés (GISTI)] Marcellin ve Fontanet genelgelerinin bazı hükümlerinin iptal edilmesini talep etmiştir. Bu talebe karşılık Fransa hükümeti, Marcellin ve Fontanet genelgelerini yeniden düzenlemiştir. Böylece çalışma izni ile oturma iznini eşitleyen hüküm ortadan kaldırılarak işten ayrılan işçiye iş araması için 3 ay geçici oturma izni hakkı tanınmıştır (Lochak, 2020; Barral, ty.; Fressoz, 2021).

Haziran 1973'te protestolara, mitinglere ve açlık grevlerine yol açan Marcellin ve Fontanet genelgelerindeki yasal açıklıklar gidermek, göç akınları üzerinde devlet kontrolünü güçlendirmek, yasa dışı göçün durdurulması için sıkı sınır kontrolleri kurmak ve Fransa'nın ihtiyaç duyduğu niteliklere uygun yabancı göçü sağlamak amacıyla Gorse Genelgesi yayımlanmıştır (Sammut, 1976). 1974 yılında Fransa'da yapılan seçimde Valéry Giscard d'Estaing Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Bu seçimlerle birlikte Fransa'da petrol krizinin yaşanması ve işsizlik oranlarının artması sebebiyle göçmen politikalarında bir değişim yaşanmış ve 3 Temmuz 1974 yılında Fransa'ya göç askıya alınarak sınırlar kapatılmıştır (Gracieux, 2005). Yine 1974 yılında Fransız İşverenler Merkezi tarafından temiz kıyafetler ve az mesai ile çöpçülük yapan Almanlar örnek gösterilerek göçmen işçilerin yaptığı işleri Fransa halkının yapması için teşvik edici söylemler üretilmiştir (Gastaut, 2004). 1977 yılında ise göçmen işçilerin kendi ülkelerine geri dönmeleri için 10.000 franklık ödeme yapılmasına karar verilmiştir. Ancak bu teşvik özellikle Cezayirliiler üzerinde çok az başarılı olmuştur (Musée de l'histoire de l'immigration, t.y.). 1976-1977 yıllarında bazı siyasi yetkililer Fransa'da bir milyon işsize karşın iki milyon göçmenin yaşadığını vurugulayarak ülkedeki yüksek işsizlik oranını göçmen işçilerle ilişkilendirmiş ve işsizlik oranının düşmesi için göçmen işçilerin geri gönderilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir (Gastaut, 2004).

1973 ile 1990 yılları arasında, 1851 Kanunu'nda yer alan ve 'Jus Soli' olarak adlandırılan, Fransa'nın sömürge ülkelerinde doğan kişilerin Fransa topraklarında doğan çocuklarına Fransa vatandaşlığı verilmesini öngören hüküm uygulanmıştır (Bayındır ve Yılmaz, 2023). 1993 yılında ise Fransa İçişleri Bakanı olan Charles Pasqua sıfır göç politikasını uygulamış ve özellikle eski sömürge ülkelerinden Fransa'ya yönelik göçler durdurulmaya çalışılmıştır (Scullion, 1995). 1974 yılından 2006 yılına kadar Fransa Meclisi'nde Sarkozy Yasası (2003 Göç ve İltica Yönetmeliği) ve onun devamı niteliğindeki Sarkozy Yasası 2 (2006 Fransız Göçmenlik ve Entegrasyon yasası) olmak üzere iki yasa kabul edilmiştir.

4. Kuzey Afrika Kökenli Göçmenlerin Fransa'da İstihdam Alanında Karşılaştığı Sorunlar

Fransa'da 1970'li yıllardan sonra göçmen karşıtı politikaların geliştirilmeye başladığı, özellikle Schengen Anlaşması ve Maastricht Anlaşması'na ek olarak "sıfır göç politikası" gibi sert önlemler ile Fransa'ya yönelik göçlerin engellenmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bütün bu göçmen karşıtı gelişmelerin yanında göçmenlerin suçluluk, dolandırıcılık, yasa dışılık ve uyumsuzluk gibi kavramlarla ilişkilendirilmeye başladığı da görülmektedir. OPEC krizinin sebep olduğu etkiler, İslam karşıtlığı ve Fransa'da meydana gelen terör olayları özellikle Kuzey Afrika kökenli yeni göçmenler, eski göçmenler ve Fransa vatandaşı olan Kuzey Afrika kökenli göçmenlerin de ayrımcı, dışlayıcı ve ırkçı davranışlarla karşılaşmasına neden olmuştur.

Fransa'da, bireyleri etnik köken, ırk ya da dini özelliklerine göre ayırtırmayı reddeden, ulusal vatandaşlık anlayışını temel alan ve devletin tüm bireylere eşit yaklaşım sergilemesini hedefleyen Cumhuriyet Entegrasyon Modeli uygulanmaktadır. Bu yaklaşım, aynı zamanda Fransa Anayasası'nın birinci maddesinde de vurgulanmaktadır. Ayrıca, Fransa'nın laiklik anlayışı doğrultusunda, kamusal alanda dini pratiklerin ve kimliklerin ön plana çıkarılması yasaklanmıştır (Oberti, 2007). Ancak Fransa'da istihdam alanında gerçekleştirilen çeşitli çalışmalar Kuzey Afrika kökenli kişilerin işsizlik oranlarının yüksek olduğunu ve istihdam alanında ayrımcılığa uğradıklarını göstermektedir.

Constant, 2003 yılında Fransa'daki göçmenlerin işgücü piyasasındaki durumlarını ele alan çalışmaları derleyerek hazırladığı araştırmasında, 1975 yılında Granier ve Marciano'nun INSEE'in (1970) verilerinden yararlanarak hazırladığı çalışmaya da yer vermiştir. Granier ve Marciano'nun gerçekleştirdikleri çalışma, vasıfsız ve yarı vasıflı göçmen işçiler ile diğer işçiler arasında yüksek gelir farkının olmadığını ortaya koymuştur. Ancak Kuzey Afrika kökenli göçmenlerin Yugoslav göçmenlere

oranla %40 daha az gelir elde ettikleri ve ayrıca Kuzey Afrika kökenli kişilerin vasıfları arttıkça gelir farkının da negatif anlamda arttığı gözlemlenmiştir (Constant, 2003).

2016 yılında Fransa Çalışma Bakanlığı bir danışmanlık firması iş birliğiyle 1000'den fazla çalışanı olan 40 işletmeye yapay iş başvurusu gerçekleştirmiştir. Bu yapay başvuru aracılığıyla Kuzey Afrikalı isimler ve Fransız isimlerle başvuru yapan kişiler arasında bir ayrımcılık olup olmadığı test edilmiştir. Danışmanlık firması 40 firmanın açtığı 1500 iş ilanına 3000 başvuru göndermiştir. Başvurular sonucunda 12 şirketin Kuzey Afrikalı isimlere ayrımcılık yaptığı, Fransız ismine sahip başvuru sahiplerinin %47'sinin mülakata çağırıldığı, Kuzey Afrika ismine sahip başvuru sahiplerinin ise sadece %36'sının mülakata çağırıldığı saptanmıştır. Her iki kökende de başvuru sahiplerinin başvurularına olumlu, olumsuz ya da hiç yanıt verilmemesiyle ilgili olarak da vakaların %71'inin aynı muameleyle karşı karşıya kaldığı gözlemlenmiştir (rfi, 2016; Ruault vd., 2016).

2023 yılında Fransa'nın ulusal istatistik kurumu olan INSEE tarafından, işe alım yapanların başvuranlara karşı davranışları, emek piyasasında çalışan insan gruplarının işsizlik riski ya da bu çalışanların durumları hakkındaki duyguları olmak üzere 3 boyutu ele alınarak Kuzey Afrika kökenli kişilerin işgücü piyasasında uğradıkları ayrımcılık üzerine bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen araştırma sonucunda yayımlanan rapora göre 2019-2020 yılları arasında CAP (Mesleki Yetenek Sertifikası), Bac+5 (Yüksek Lisans) arası eğitim seviyelerinden mezun olan ve hem Fransa'da eğitim görmüş hem de Fransa'da çalışmış kişilerin işgücü piyasasında güçlü ayrımcılığa uğradığı görülmüştür. Ayrıca, işverenlerin göçmen ya da göçmen kökenli kişilerle iş görüşmesi yapma oranının göçmen olmayan kişilere göre daha düşük olduğu ve bu kişilere adil olmayan bir şekilde iş başvurularını reddettikleri gözlemlenmiştir. Çalışma çağındaki Kuzey Afrika kökenli kişilerin iş görüşmesine çağırılma oranları cinsiyet faktörüne göre incelendiğinde ise erkeklerin kadınlara göre daha düşük oranla iş görüşmesine çağırıldığı tespit edilmiştir. Araştırma, Kuzey Afrika kökenli göçmen erkekler ile göçmen olmayan erkekler arasında %91 oranında fark olduğunu ortaya koymuştur. Kuzey Afrika kökenli göçmenlerin erkek torunlarının işsizlik oranındaki farkın ise %80 olduğu belirtilmiştir. Aynı özelliklere sahip Kuzey Afrika kökenli erkek göçmenler, göçmen olmayan erkeklere oranla iki katından fazla iş reddi bildirirken aynı özelliklere sahip göçmen olmayan kadınlara kıyasla Kuzey Afrika kökenli kadınlar iki kat daha fazla iş reddi bildirmişlerdir. Aynı raporda, Aralık 2019-Nisan 2021 tarihleri arasında yapılan bir başka testte, isim ve soy isimlerinden Kuzey Afrika kökenli olduğu tahmin edilen adayların Fransa'da eğitim gördüklerini, diploma aldıklarını ve çalıştıklarını belirtmelerine rağmen, göçmen kökenli olmayan adaylara kıyasla iş görüşmesine tekrar çağırılma oranlarının %32 daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Göçmen kökenli olmayan erkek ve kadınlar arasında işveren tarafından tekrar aranma olasılığı açısından bir fark olmadığı, Kuzey Afrika kökenli kadınların, Kuzey Afrika kökenli erkeklere oranla geri aranma olasılığını %9 daha fazla olduğu görülmüştür. Ayrıca bu rapor Kuzey Afrika kökenli göçmenlerin torunlarının da aynı özelliklere sahip göçmen soyundan gelmeyenlere oranla işsizlik riskinin daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur (INSEE, 2023b).

Fransa'da yine Kuzey Afrika kökenli göçmenler ile Fransa kökenli kişiler arasında iş başvurularındaki ayrımcılığı gözlemleyebilmek amacıyla ulusal düzeyde bir araştırma yapılmıştır. Araştırma Aralık 2019-Nisan 2021 yılları arasında 11 iş kategorisini kapsayacak şekilde 2400 başvuru üzerinden gerçekleştirilmiştir. İş başvuruları temsili bir şekilde 4-6 yıllık iş deneyimine sahip 23-30 yaş arasını kapsayan "genç", 14-16 yıllık iş deneyimine sahip 33-40 yaş arasını kapsayan "orta yaş" ve 29-31 yıllık iş deneyimine sahip 48-55 yaş arasını kapsayan "kiddemli" olmak üzere üç farklı yaş grubunu kapsayacak şekilde yapılmıştır (Dares vd., 2021). 2400 işe yapılan 9600 başvuruda, 1516 iş ilanında adayların eşit muamele gördüğü tespit edilmiştir. Bu sebeple farklı muamele gören adayların iş başvurularına odaklanılmıştır. Odaklanılan iş başvurularında, 4 iş başvurusundan 3'üne geri dönüş yapıldığında Fransız kökene sahip adayların Kuzey Afrika kökenli adaylara kıyasla daha avantajlı olduğu, işe alım görevlilerinin 4 başvurudan 2'siyle iletişim kurduğunda işe alma konusunda Fransız olanları daha çok tercih ettiği ve 4 başvurudan sadece 1'iyle iletişime geçilen başvurularda ise çoğunlukla Fransız kökene sahip kişileri tercih ettiği görülmüştür (Dares vd., 2021). İş başvurusu yapan adayların geri aranma oranları incelendiğinde Kuzey Afrika kökenlilerin %22,8, Fransız kökenlilerin ise %33,3 şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Bu da Kuzey Afrika kökenli bir adayın Fransız adayla eşit sayıda geri aranmaya sahip olabilmesi için 1,5 kat daha fazla iş başvurusunda bulunması gerektiğini gözler önüne sermiştir. Bu çalışmada Kuzey Afrika kökenli adayların vasıflı meslek gruplarında, düşük vasıflı meslek gruplarına oranla nispeten daha az ayrımcılığa uğradığı anlaşılmıştır. Cinsiyete dayalı oranlar incelendiğinde ise Kuzey Afrikalı kadın ve erkek adayların başvurularına hemcinslerine göre daha az geri dönüş sağlandığı gözlemlenmiştir. Kuzey Afrika kökenli kadın ve erkeklerin geri çağırılma oranı arasındaki farkın da oldukça az olduğu görülmüştür (Dares vd., 2021).

Ekim 2018-Ocak 2019 tarihleri arasında Challe ve arkadaşları tarafından Fransa'daki işgücü piyasasındaki en büyük şirketlerin, başvuru yapan adaylar arasında menşe ülke ve ikamet yerine göre ayrımcılık yapıp yapmadığını ölçmek amacıyla bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmada dört farklı

test yöntemi birleştirilmiştir. 250 şirket arasından rastgele seçilen 103 şirkete toplam 8572 temsili başvuru yapılmıştır (Challe vd., 2020). İş başvurusunda kullanılacak olan adayların üç grupta değerlendirildiği gözlemlenmiştir. İlk grup kent merkezinde oturan, adı ve soyadı Fransız kökenli olan adaylardan oluşturulmuştur. İkinci grup şehir merkezinde tarafsız bir mahallede yaşayan, adı ve soyadıyla Kuzey Afrika kökenli olan adaylardan oluşturulmuştur. Üçüncü grubu ise kent merkezinde "şehirin siyasi bölgesinde"⁴ yaşayan, adı ve soyadı Fransız kökenli olan adaylardan oluşturulmuştur. Başvuru yapan adayların iş yerine olan mesafelerinin işe alım olasılığını etkileyeceğinden başvurularında mesafenin karşılaştırılabilecek düzeyde olmasına dikkat edilmiştir ve elde edilen sonuçlara göre şirket düzeyinde ikamet yerine dayalı anlamlı bir farklılık görülmemiştir (Challe vd, 2020). Araştırmada, başvuru yapılan büyük şirketlerin daha çekici olması ve daha fazla başvuru alması nedeniyle ayrımcılığın daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, Kuzey Afrika kökenli başvuru sahiplerine yönelik daha fazla ayrımcılık yapıldığını göstermektedir. Ayrımcılık, birçok sektörde kendini göstermiş olmakla birlikte, özellikle sanayi, tüketim malları ve ticari hizmetler sektörlerinde daha yaygın olarak gözlemlenmiştir. Bu araştırmada yapılan iş başvurularında ikamet yerine göre anlamlı bir farklılık görülmezken menşe ülke kriterine göre Kuzey Afrika kökenli başvuru sahiplerinin önemli ölçüde ayrımcılığa maruz kaldığı tespit edilmiştir (Challe vd, 2020).

2008 yılında muhasebe sektörünün vasıflı ve vasıfsız iş kollarında yabancı uyruklu başvuru sahiplerinin ayrımcılığa uğrayıp uğramadığını araştıran Duguet ve arkadaşları, aynı firmanın aynı ilanına göndermek üzere 8 farklı başvuru oluşturmuşlardır ancak kabul edilen başvuruların iş görüşmelerine hiçbir temsili aday göndermemişlerdir. Duguet ve arkadaşları 4 ayrı temsili aday grubu oluşturmuşlardır. Bu aday grupları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

- Fas uyruklu olan ve Faslı isim/soyisime sahip temsili adaylar
- Fransız vatandaşı olan ancak Faslı isim/soyisime sahip temsili adaylar
- Fransız vatandaşı olan Fransız isme sahip ancak Faslı soyisime sahip temsili adaylar
- Fransız vatandaşı olan ve Fransız isim/soy isme sahip temsili adaylar.

Bu adaylara benzer özellikler atfedilmiştir (Duguet vd., 2010). Yapılan 1907 iş başvurusunda Fransız kökenli isim-soyisime sahip adayların Fas kökenli isim-soyisime sahip adaylara göre çok daha fazla kabul aldığı gözlemlenmiştir. Araştırmanın sonucunda Faslı ya da Fas kökenli bir adayın Fransız bir adayla aynı sayıda iş görüşmesine çağırılabilmesi için 10 kat daha fazla iş başvurusunda bulunması gerektiği ortaya çıkmıştır (Duguet vd., 2010).

2013 yılında Guillaume Pierné tarafından Fransız emlak sektöründe Kuzey Afrika kökenli, Müslüman veya Katolik dinine mensup kişilerin işe alımlardaki potansiyel etkilerini test etmek üzere bir araştırma yapılmıştır. Araştırma, 2011 yılında Nisan ayının ortasından Eylül ayının ortasına kadar olan 5 aylık bir süre içinde gerçekleştirilmiştir. 300 iş ilanına 1500 başvuru gönderilmiştir. Gönderilen başvurulara başvuruları kabul edilen adaylar görüşmeye gönderilmemiştir. Ayrıca başvuru sonucunda işverenler tarafından başvuru sahiplerinin mülakata davet edilmesi ya da başvuru sahibinin nitelikleri hakkında daha fazla bilgi talep edilmesi olumlu yanıt olarak kabul edilmiştir. Başvuruların reddedilmesi ya da başvuruya cevap verilememesi ise olumsuz yanıt olarak kabul edilmiştir (Pierné, 2013). Araştırmada 6 farklı uygulama gerçekleştirilmiştir. Buna göre:

- Temsili olarak hazırlanan ilk başvuru türünde isim ve soyisim dışında herhangi bir dini yakınlığı işaret eden detaya yer verilmemiştir.
- İkinci başvuru türünde dini bakımdan Katolikliğe yakınlık işaret edilmiştir.
- Üçüncü başvuru türünde ise dini bakımdan Müslümanlığa yakınlık işaret edilmiştir.

Araştırmada yukarıdaki özellikleri taşıyan hem Kuzey Afrika kökenli hem de Fransa kökenli olmak üzere ikişer başvuru üretilmiştir (Pierné, 2013). Bir adayın diğer adaydan daha avantajlı ya da dezavantajlı olmasına neden olacak şeylerden kaçınmak üzere ve eşit özellikler sağlamak üzere hazırlanan özgeçmişlerde laik (açık hava etkinlikleri, spor, kültürel etkinlikler), Katolik (hac ziyareti, dini etkinlikler vb.) ve Müslüman (Ramazan ayı boyunca etkinlikler, dini etkinlikler vb.) kuruluşlarda yaşanan deneyimlere yer verilmiştir (Pierné, 2013). Araştırma sonucunda:

- Fransız isim/soyisime sahip laik ve Katolik başvuru sahibinin ortalama üç başvurudan birinde olumlu geri dönüş aldığı
- Müslümanlığa yakın olan Fransız başvuru sahibinin ortalama beş başvurudan birinde olumlu geri dönüş aldığı

⁴ Şehrin siyasi bölgesi [quartier politique de la ville (QPV)] olarak adlandırılan bölge 2014 yılında kent ve kentsel uyum programlama yasasıyla tanımlanan bölgedir. Bu bölgeler kentsel dönüşüm gerektiren en fakir kentsel alanları ifade etmektedir (INSEE, 2022).

- Kuzey Afrika kökenli isim/soyisme sahip laik ve Katolik dinine yakın olan başvuru sahibinin ortalama altı başvurudan birinde olumlu geri dönüş aldığı
- Müslümanlığa yakın olan Kuzey Afrikalı başvuru sahibinin ise ortalama on başvurudan birinde olumlu geri dönüş aldığı ortaya çıkmıştır (Pierné, 2013).

İşverenlerin Kuzey Afrika kökenli adaylara oranla Fransa kökenli adayları tercih etme eğiliminin daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Fransız adaylar arasında Katolik inanca yakın olanlar ile laik olanlar arasında iş görüşmesine çağırılma konusunda bir fark gözlemlenmemiştir. Ancak Müslümanlığa yakın Fransız adayların iş görüşmesine çağırılma oranlarında önemli bir düşüş gözlemlenmiştir. Aynı şekilde Kuzey Afrika kökenli adaylar için de aynı durum meydana gelmiştir. Araştırmada din faktörüne bakılmaksızın etnik kökene dayalı ayrımcılık ön plana çıkmıştır. Bununla birlikte İslam dinine yakınlık göstergelerinin hem Kuzey Afrika kökenli hem de Fransa kökenli adaylar için önemli ölçüde olumsuz etkiye neden olduğu tespit edilmiştir (Pierné, 2013).

Eylül 2008-Şubat 2009 tarihleri arasında, Ulusal Demografik Araştırmalar Enstitüsü (INED) ve Ulusal İstatistik ve Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü (INSEE) tarafından koordine edilen Yörüngeler ve Kökenler araştırması yapılmıştır. 2015 yılında ise Brinbaum ve Primon bu araştırmanın verilerinden yararlanarak istihdam alanında bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Yörüngeler ve Kökenler araştırması Fransa'da yaşayan 18-60 yaş arasındaki 22000 kişiyi kapsamaktadır. Brinbaum ve Primon kendi çalışmalarında bu yaş aralığından sadece 18-35 yaş aralığındaki işgücü piyasasında aktif olarak çalışan genç kişileri ve bu kişilerin iş yerinde uğradıklarını hissettikleri adaletsizlik ve ayrımcılıkları ele almışlardır. Göçmen kökenli kişilerin iş yerinde karşılaştıkları ayrımcılık; cinsiyet, sağlık veya engellilik, ten rengi, köken, giyim tarzı ya da yaş vb. kriterler doğrultusunda "işte bir ya da daha fazla kişinin sistematik olarak faydasız, aşağılayıcı davranışlar ya da istenmeyen görevlerle görevlendirme, fazla çalışma saatlerine maruz bırakmak" gibi davranışlarda bulunup bulunmadığı sorularak ölçülmeye çalışılmıştır (Brinbaum ve Primon, 2015). Belirtilen kriterler çerçevesinde verilen cevaplar analiz edildiğinde ayrımcılık ya da adaletsizliğe en fazla uğradığını hisseden köken %27 oranla Sahraaltı Afrikalılar olmuştur. Sahraaltı Afrikalıları takip eden diğer köken ise %18 oranla Kuzey Afrikalı kişiler olmuştur. Bu durum, Sahraaltı Afrika ve Kuzey Afrika kökenli kişilerin işgücü piyasasında en fazla ayrımcılığa ve adaletsizliğe maruz kaldığını göstermektedir. Çalışma, bu grupların özellikle işe alım sürecinde ayrımcılığa uğradığını ortaya koymakla birlikte, söz konusu ayrımcılık ve adaletsizliğin iş yaşamında da devam ettiğini tespit etmiştir (Brinbaum ve Primon, 2015).

Sonuç

Farklı kıtalara, kültürlere, coğrafi özelliklere ve sosyo-ekonomik özelliklere ev sahipliği yapan Akdeniz, tarih boyunca meydana gelen göçlerle de dikkatleri üzerine çeken bir bölgedir. Bu bölgede göçler Güney'den Kuzey'e, Doğu'dan Batı'ya doğru gerçekleşmektedir. Akdeniz'deki göç hareketlerinde, başta Portekiz, İspanya, İtalya ve Yunanistan gibi Güney Avrupa ülkeleri olmak üzere Fransa da hedef ülke konumundadır. Bu nedenle, bir Akdeniz ülkesi olarak Fransa, sahip olduğu geniş göçmen nüfusunun yanı sıra Kuzey Afrika kökenli göçmenlerin yoğunluğu açısından da dikkatle incelenmesi gereken bir ülke olarak öne çıkmaktadır.

Fransa'nın eski tarihlere dayanan göç sürecinde, özellikle sömürge döneminin etkisiyle Kuzey Afrika'dan Fransa'ya yoğun göçlerin yaşandığı görülmektedir. Kuzey Afrika'dan Fransa'ya yönelik göçlerde tarihsel hafızanın mevcudiyeti yadsınamaz bir gerçektir. Ancak tarihsel hafızanın yanında göç sürecini etkileyen farklı itici ve çekici faktörler bulunmaktadır. Kuzey Afrika kökenli kişileri göçe iten sebepler arasında menşe ülkede yaşanan ekonomik ve siyasi istikrarsızlık, iç savaş ve iç karışıklık önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. 1960'lı yıllarda Fransa ekonomik kalkınma için yabancı işgücüne ihtiyaç duymuştur; bu da Kuzey Afrika kökenli bireyler için temel çekici faktör olmuştur. Fransa'da daha iyi yaşam koşulları ve iyi bir eğitim hayatı da çekici faktörler arasında yer almaktadır.

Fransa'da yıllar içinde geliştirilmeye başlanan göçmen karşıtı politikalar, göçmenlerin sosyal alan, eğitim, istihdam gibi alanlarda çeşitli ayrımcı, dışlayıcı ve ırkçı davranışlarla karşılaşmasına neden olmuştur. Fransa'da; petrol krizi, terör olayları, İslam karşıtlığı ve artan işsizlik oranlarının göçmenlerle ilişkilendirilmesi, göçmen karşıtı politik söylem ve eylemlerin artmasına neden olmuş ve bu durumun daha da derinleşmesine yol açmıştır. Karşılaşılan tüm bu olumsuzluklardan en çok etkilenen grup da Fransa nüfusunda önemli bir çoğunluğu ifade eden Kuzey Afrika kökenli göçmenler olmuştur. Özellikle istihdam alanında yapılan birçok araştırma, Kuzey Afrika kökenli göçmenlerin ayrımcılık, dışlanma ve ırkçılıkla karşı karşıya kaldığını ortaya koymaktadır. Fransa işgücü piyasasında, Kuzey Afrika kökenli bireylerin Fransız bireylerle aynı sayıda kabul alabilmesi için daha fazla iş başvurusunda bulunmaları gerektiği gözlemlenmiştir. İstihdam alanında yaşanan bu olumsuzluk, Kuzey Afrika kökenli bireyler arasındaki yüksek işsizlik oranının önemli nedenlerinden biri olarak değerlendirilebilir. Kuzey Afrika kökenli

bireylerin çeşitli alanlarda karşılaştıkları zorlukların birbirini tetiklediği; bunun da zamanla sosyal huzursuzluklara, yoksulluk nedeniyle yasadışılığın artmasına ve suç oranlarında yükselişe yol açabileceği öngörülmektedir. Bu bağlamda, söz konusu olumsuzlukların üstesinden gelinmesinde entegrasyon politikalarının yetersiz olduğu ve bu politikaların yeniden ele alınması gerektiği sonucuna varmak yanlış olmayacaktır.

Literatür taraması sonucunda işgücü piyasasında göçmen işçilere yönelik birçok çalışma gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Bu çalışmada da Kuzey Afrika kökenli göçmenlerin işgücü piyasasında karşılaştığı sorunlara odaklanılmıştır. Her ne kadar göçmen işçilere ilişkin araştırmalar yapılsa da etnik kökene dayalı araştırmaların yetersiz olduğu görülmüştür. Fransa'da etnik kökene dayalı araştırmaların yasak olması, bu durumu etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Bu yasak, etnik kökene dayalı mikro ölçekli çalışmaların yapılmasını engellemekte ve farklı etnik grupların karşılaştıkları zorlukların ve sorunların tespit edilmesi konusunda yetersizliklere yol açmaktadır. Farklı grupların işgücü piyasasında karşılaştığı sorunların birbirleri ile karşılaştırılabilmesi ve bu sorunlara yönelik politikalar üretilebilmesi açısından mikro çalışmaların gerçekleştirilmesi önemlidir. Sadece Kuzey Afrika kökenli göçmenlerin ele alındığı bu çalışma ile alan yazındaki eksikliğin giderilmesine katkı sağlamak amaçlanmıştır. Fransa'da kökene dayalı araştırmalar yasak olsa da gelecekte bu alandaki eksiklerin giderilmesi ve işgücü piyasasında karşılaşılan sorunların altında yatan sebeplerin tespit edilebilmesi için daha fazla mikro ölçekte çalışmanın gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Merve Saruhan: %100

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Merve Saruhan: 100%

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

Önerilen Atıf: Saruhan, Merve. (2025). Akdeniz'de Göç: Fransa'daki Kuzey Afrika Kökenli Göçmenlerin İşgücü Piyasasında Karşılaştığı Sorunlar. *Mediterranean Social Studies Journal*, 2(1).

Kaynakça

- Ageron, C. R. (1985). L'immigration Maghrébine en France: un survol historique. *Vingtième Siècle. Revue d'histoire* 7, 59-70. doi: <https://doi.org/10.2307/3769934>.
- Akan, Y., & Arslan, İ. (2008). *Göç ekonomisi (Türkiye üzerine bir uygulama)*. Ekin Yayınevi.
- Aktaş, M. (2018). Arap ayaklanmaları ve sosyal medyanın rolü. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(61), 199-208.
- Arslan, E. (2016). Fransa ve göçmenler: asimilasyon mu entegrasyon mu?. *Euro Politika* (1), 45-52.
- Aygül, H. H., & Demir, E. (2021). *Ulus-ötesi göç hareketliliği, mülteci kimlikler ve göç rotaları bağlamında Akdeniz*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Barral, C. (t.y.). Circulaires Marcellin-Fontanet. Musée de l'histoire de l'immigration. <https://www.histoire-immigration.fr/les-50-ans-de-la-revue-hommes-migrations/1972-circulaires-marcellin-fontanet>
- Bayındır, Ş. N., & Yılmaz, İ. H. (2023). *Fransa'da göç politikaları: Cumhuriyetçi entegrasyon modelinin değerlendirilmesi. ATBÜ-GPM Rapor Serisi-16*. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Göç Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (AYBÜ-GPM).

- Berdah, J. F. (2006). Citizenship and national identity in France from the French Revolution to the Present. In S. G. Ellis, G. Halfdanarson, and A. K. Isaacs (Eds.). *Citizenship in Historical Perspective* (pp. 141-153). Pisa University Press.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Braudel, F. (1990). *Akdeniz: mekan ve tarih*. Metis Yayınları.
- Brinbaum, Y., & Primon, J. L. (2015). Les injustices et discriminations au travail vecues par les jeunes issus de l'immigration. *Connaissance de L'emploi*, 1-4.
- Castles, S., & Miller, M. J. (2008). *Göçler çağı: modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. (B. U. Bal, İ. Akbulut, Çev.). Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Challe, L., Chareyron, S., L'horty, Y., & Petit, P. (2020). Discrimination dans le recrutement des grandes entreprises :une approche multicanal. *TEPP Rapport de Recherche*. <https://hal.science/hal-02441144/document>
- Constant, A. F. (2003). Immigrant adjustment in France and impacts on the natives. In K. F. Zimmermann (Ed.), *European migration: What do we know?* (pp. 263-302). Oxford University Press.
- Dares-MAR, IPP, ISM Corum. (2021, Kasım). *Discrimination in hiring people of supposedly North African origin: What lessons from a large-scale correspondence test?* IPP Policy Brief, 76. <https://www.ipp.eu/en/publication/discrimination-in-hiring-people-of-supposedly-north-african-origin-what-lessons-from-a-large-scale-correspondence-test/>
- Del Boca, D., & Venturini, A. (2005). Italian migration. In K. F. Zimmermann (Ed.), *European migration: what do we know* (pp. 303-336). Oxford Publishing.
- Demir, T., Çakmak, S., & Berberoğlu, E. (2021). Akdeniz Havzası'nın Fiziki Coğrafyası. E. Kaynak İltar, & H. H. Aygül (Ed.), *Bütün Yönleriyle Akdeniz içinde* (ss. 79-130). Arkeoloji ve Sanat.
- Duguet, E., Leandri, N., L'Horty, Y., & Petit, P. (2010). Are young French jobseekers of ethnic immigrant origin discriminated against? A controlled experiment in the Paris area. *Annals of Economics and Statistics*, 99-100, 187-215. doi: <https://doi.org/10.2307/41219165>.
- Ercin, Ö., & Adıgüzel, Y. (2017). Fransız kamusal alanında bütünleşme stratejisi. *Göç Araştırmaları Dergisi* 3(1), 170-188.
- Fressoz, J. B. (2021, Haziran 10). 'Pro-Arab leftism' fifty years ago. Verso. <https://www.versobooks.com/en-gb/blogs/news/5098-pro-arab-leftism-fifty-years-ago>
- Gastaut, Y. (2004). Français et immigrés à l'épreuve de la crise (1973-1995). *Vingtième siècle*, (4), 107-118.
- Genç, H., & Bozkurt, İ. M. (2010). Osmanlı'dan Brezilya ve Arjantin'e emek göçü ve göçmenlerin sosyo-ekonomik durumu. *İ.İ.B.F. Dergisi*, 28(1), 71-103.
- Gracieux, C. (2005, Temmuz 29). *La Politique d'immigration en France de 1974 a 1983*. Lumni Enseignement. <https://enseignants.lumni.fr/fiche-media/00000000386/la-politique-d-immigration-en-france-de-1974-a-1983.html>
- INSEE. (2022, Mayıs 19). *Quartiers prioritaires de la politique de la ville*. 23 Aralık tarihinde <https://www.insee.fr/fr/metadonnees/definition/c2114> adresinden edinilmiştir.
- INSEE. (2023a, Temmuz 10). *L'essentiel sur... les immigrés et les étrangers*. 19 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.insee.fr/fr/statistiques/3633212#tableau-infographie> adresinden edinilmiştir.
- INSEE. (2023b, Mart 30). *Immigrés et descendants d'immigrés*. 23 Aralık 2023 tarihinde <https://www.insee.fr/fr/statistiques/6793310?sommaire=6793391&q=Maghreb> adresinden edinilmiştir.
- Karaca, Ç. (2022). Malthus'un nüfus teorisinin biyoloji-ideoloji ekseninde eleştirisi. *Dört Öge*, (22), 99-117.
- Kaya, A. (2016). *İslam, göç ve entegrasyon: Güvenlikleştirme çağı*. Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Lee, E. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3, 47-57.

- Lochak, D. (2020). Les circulaires Marcellin-Fontanet. *Hommes & migrations*, 1330, 14-17. doi: <https://doi.org/10.4000/hommesmigrations.11351>.
<https://journals.openedition.org/hommesmigrations/11351>
- McAuley, J. (2020, Haziran 26). *How France's aversion to collecting data on race affects its coronavirus response*. The Washington Post. https://www.washingtonpost.com/world/europe/coronavirus-france-race-data/2020/06/25/e5b4d0a6-b58d-11ea-9a1d-d3db1cbe07ce_story.html
- Musée de l'histoire de l'immigration. (t.y.). *Deuxième partie : La politique de l'immigration en France*. 23 Aralık 2023 tarihinde <https://www.histoire-immigration.fr/parcours-l-histoire-de-l-immigration-en-france-depuis-1945/deuxieme-partie-la-politique-de-l-immigration-en-france#:~:text=En%201977%2C%20Lionel%20Stol%C3%A9ru%2C%20secr%C3%A9taire,dans%20leur%20pays%20d'origine> adresinden alındı.
- Oberti, M. (2007). The French Republican Model of Integration: the Theory of Cohesion and the Practice of Exclusion. *Notes & Documents*, 2007, 1-16.
- Perdoncin, A. (2019). Travailleuses et travailleurs immigrés en France. *Un dictionnaire sociologique*, 649-663.
- Pierné, G. (2013). Hiring discrimination based on national origin and religious closeness: results from a field experiment in the Paris area. *IZA Journal of Labor Economics*, 2:4, 1-15. doi: <https://doi.org/10.1186/2193-8997-2-4>.
- Radziemski, L. (2023, Temmuz 2). *'It's purely political': Why France's newest immigration bill is so controversial*. Euronews. <https://www.euronews.com/my-europe/2023/07/02/its-purely-political-why-frances-newest-immigration-bill-is-so-controversial>
- rfi. (2016, Aralık 13). *North African name still hurts job chances in France*. <https://www.rfi.fr/en/france/20161213-north-african-name-still-hurts-job-chances-france>
- Ruault, M., Valat, E., & Foroni, F. (2016). *Discrimination à l'embauche selon « l'origine » : que nous apprend le testing auprès de grandes entreprises ?*. *Dares Analyses*, 76, 1-6.
- Sak, R., Şahin Sak, İ. T., Öneren Şendil, Ç., & Nas, E. (2021). *Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-250. doi: <http://doi.org/10.33400/kuje.843306>
- Sammut, C. (1976). L'immigration clandestine en France depuis les circulaires Fontanet, Marcellin et Gorse. *Collection IDERIC 6(1)*, 379-397. https://www.persee.fr/doc/ierii_1764-8319_1976_act_6_1_921
- Scullion, R. (1995). Vicious circles: immigration and national identity in twentieth-century France. *SubStance*, 24, 30-48. doi: <https://doi.org/10.2307/3685089>
- Tuncer, F. F., & Zengin, M. (2020). Unutulan göçmenler El Tular: Osmanlı dönemi Suriye bölgesinden Latin Amerika'ya yapılan göçler ve etkileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(70), 304-314. doi: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2020.4093>
- Ünver, M. (2019). *Sömürgecilik Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi. Erişim adresi: http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/tarih_ao/somurgeciliktarihi.pdf
- Yardımlı, M., & Karaarslan, F. (2022). *Fransa'da hak ve özgürlükler 2021 yılı değerlendirme raporu*. Erol Güngör Türk Diasporası Uygulama ve Araştırma Merkezi. <https://www.erbakan.edu.tr/storage/archive/department/images/turkdiasporasi/2021%20FRANSA%20HAK%20VE%20OZGURLUKLER%202021%20YILI%20DEGERLENDIRME%20RAPORU.pdf>
- Yıldırım, E. (2019, Mayıs 8). Afrika ve yeni sömürgecilik. *İNSAMER*.

KIRSAL KALKINMAYA YÖNELİK GELİŞTİRİLMİŞ PROJELERDE BİR UĞRAK OLARAK TARIMKÖY: NEVŞEHİR KARAIN ÖRNEĞİ

Abdullah DİRİKOÇ¹ & Leman YILDIRIM²

Öz

Türkiye’de kırsal alanların kalkındırılmasına yönelik birçok proje geliştirilmiş olsa da, bu projeler genellikle istikrarlı bir şekilde uygulanamamış ve kalıcı bir etki yaratamamıştır. Tarımköy projesi, kırsal alanların kalkındırılması ve göçün önlenmesi amacıyla hayata geçirilmiş önemli bir girişimdir. Ancak proje, bazı uygulamalarda köylülerin ihtiyaçlarını karşılamak yerine kentsel gelir düzeyi yüksek bireylere hizmet etmesi gibi eleştirilere maruz kalmıştır. Karain köyü örneği, kırsal kalkınma projelerinin hem olumlu hem de sorunlu yönlerini ortaya koymaktadır. Köyde, kansere yol açan erionit mineralinin etkisiyle sağlık sorunları yaşanmış ve bu durum köyün taşınmasını gerekli kılmıştır. Ancak bürokratik engeller ve koordinasyon eksiklikleri, süreci geciktirmiştir. Sonuç olarak, kırsal kalkınma projelerinin başarılı olabilmesi için sadece konut üretimine değil, tarımsal üretim ve sosyal kalkınmaya yönelik bütüncül yaklaşımlar benimsenmelidir.

Anahtar Kelimeler: Tarımköy, Kırsal Kalkınma, Karain Köyü

TARIMKÖY AS A STOPOVER IN PROJECTS DEVELOPED FOR RURAL DEVELOPMENT: THE CASE OF NEVŞEHİR KARAIN

Abstract

Despite the development of various projects aimed at rural development in Türkiye, these initiatives have often failed to achieve lasting impacts due to inconsistent implementation. The Tarımköy project was introduced as an important effort to enhance rural development and curb migration. However, it faced criticism for failing to meet the needs of rural residents in some applications and instead catering to urban, high-income individuals. The case of Karain village highlights both the strengths and challenges of rural development projects. The village suffered from health problems caused by the carcinogenic erionite mineral, necessitating relocation. However, bureaucratic obstacles and a lack of coordination delayed the process. Ultimately, for rural development projects to succeed, a holistic approach that includes not only housing but also agricultural production and social development is essential.

Keywords: Tarımköy, Rural Development, Karain Village

Giriş

Sanayi Devrimi’ne kadar uzanan bir geçmişe dayanan kentsel alanların cazibesinin artması karşısında kırsal alanlarda dönüşüm yaşanmaya başlaması, kırsal alan politikaları açısından önemli bir kırılma yaratmıştır. Türkiye özelinde ise gerek sanayileşmenin gerekse tarımda yaşanan dönüşümün etkisiyle 1950’li yıllarda kırsal alandan kentlere doğru hızlı bir göç süreci başlamıştır. Bu durum hem kırsal alanın hem de kentlerin yapısında önemli değişikliklere yol açmıştır. Özellikle büyükşehirlerde yaşanan dengesiz kentleşme, altyapı yetersizlikleri, gecekondu gibi enformel konut üretimi, çevre kirlilikleri gibi çok sayıda önemli soruna yol açmıştır.

Yaşanan göç süreci kentsel alanda yıkıcı etkiler yaratsa da bu süreç, kentlerin yanında kırsal alanda da önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Nitelikli işgücünde azalma ve büyük toprak sahipliğinin artması, kırsal alanın kentsel alana oranla görece olarak sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik açıdan geride kalmasına yol açmıştır.

¹ Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, adirikoc@nevsehir.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6351-6325

² Uluslararası İnsani Yardım Çalışanı, lemanyildirim1@gmail.com, ORCID: 0009-0004-8549-2610

Tüm bu göç sürecine bağlı olarak gelişen sorunlar arasında yer alan kır-kent dengesizliğini gidermek, sosyo-kültürel gelişimi sağlamak, kırsal alanda ekonomik kalkınmayı teşvik etmek ve sürdürülebilir yaşam alanları oluşturmak için çeşitli önlemler alınması gerekmiştir. Bu noktada değişen iktidar dönemlerinde kırsal kalkınmaya yönelik çok sayıda proje geliştirilmiştir. Merkezköy, Tarımkent ve Köykent gibi projeler, bu amaçla hayata geçirilmek istenmiş; ancak dönemin somut koşulları nedeniyle bazıları kısa bir süre uygulanma şansı bulmuş, bazıları ise yalnızca kağıt üzerinde kalmıştır.

Kırsal alana yönelik geliştirilen kalkınma projelerinin son boyutu olarak Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından ortaya konulan Tarımköy projesi, bu çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır. Göç sürecini durdurmak ve hatta tersine çevirmek amacıyla tasarlanan Tarımköy, kent merkezlerindeki altyapı olanaklarını ve sosyal tesisleri köylere taşıyarak, kırsal yerleşimlerin süregiden nüfus kaybı sorununa karşı modern köyler inşa etmeyi hedeflemektedir.

1. Köy ve Köy Sosyolojisindeki Değişim

Bir kavrama dair yapılan tanımlama genel olarak, kavramın nesnelere ile girdiği ilişkilerin belirlenmesi yoluyla yapılabilmektedir. Fakat kavramın ne olmadığına ortaya konması da “olumsuzlamak belirlemektir” felsefesinden hareketle kavrama ilişkin önemli tanımlamalar sağlayacaktır (Stace, 1976). Bu ifadeden yola çıkarak, bir köy tanımı yapılmadan önce köyün ne olmadığı vurgulanmalıdır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, köy kent değildir (Özensel, 2015). Kent olmayan bir yerleşim yeri olarak köyler, nüfus yönünden kentlerden daha az yoğunlaşmış olan oldukça az sayıda komşuluk birimlerinden oluşmaktadır (Keleş, 1998a). Kenti köyden farklılaştıran önemli hususlardan bir diğeri ise, kentin “tarımsal olmayan üretimin mekânı olmasıdır” (Tekeli, 2011). Kentin ruhunu oluşturan “heterojenlik” kavramı (Friedmann, 1961), kırsalda yerini “küçük, kendi kendine yeten ve diğer gruplardan tecrit edilmiş olarak yaşayan...ırk ve adetler bakımından homojen” bir yapıya bırakmaktadır (Yörükkan, 2006). Platon bu durumu, kentin kapsamlı sağlık, eğitim, adalet hizmetlerini sağlaması, sadece günlük ihtiyaçları karşılayacak malların değil, farklı türden ve çok sayıda kişiye ulaşabilecek malların üretilmesi ve bunların değişiminin yapılabilmesi olarak ifade etmektedir (Herbert ve Thomas, 2012).

Bu tartışmaların ardından köyün tanımlanması hususunda da bilim insanlarının üzerinde mutabık kaldıkları tek bir köy tanımından bahsetmek pek mümkün görünmemektedir. Kentbilim, sosyoloji, iktisat, coğrafya, yönetim bilimi gibi disiplinlerde ve hatta aynı alanda çalışmalar yapan bilim insanları arasında dahi farklı kavramsallaştırmalara başvurulmaktadır (Kurt, 2003). Söz konusu durumun, kentin ve dolayısıyla köyün özgül karmaşıklıklarından kaynaklandığı ve disiplinlerin bugünkü yapısıyla tek bir perspektifle tanımlamalar yapılamayacağı ifade edilmektedir (Harvey, 2013).

Keleş köyü, “yönetim durumu, toplumsal ve ekonomik özellikleri ya da nüfus yoğunluğu yönünden kentten ayırt edilen ve genellikle tarımsal uğraşta bulunmak gibi işlevlerle ayrımlaşan ve belirlenen, konutları ve öteki yapıları bu yaşamı yansıtan yerleşme birimi” olarak ifade etmektedir (Keleş, 1998a). “Toplumun bütününden kopuk, tarımla uğraşan en küçük kırsal insan topluluğu” olarak da tanımlaması yapılabilen köy, karmaşık, örgütlü ve hiyerarşik siyasal ve sosyal yapıya sahip kentsel alanların özelliklerinin tamamıyla karşıtlıklarından müteşekkil bir yapıyı ortaya koymaktadır (Hançerlioğlu, 2007; Huot, Thalmann ve Valbelle, 2000). Bu tanımların dışında kenti demografik ölçütlerle ele alan değerlendirmelerin başında gelen 442 sayılı Köy Kanununun 1. maddesine göre ise, nüfusu 2 binin altında yer alan yerleşim yerleri köy; 2 bin ile 20 bin arasındaki yerleşim yerleri kasaba³, 20 bin üstündeki yerleşim yerleri ise şehir olarak adlandırılır.

Keleş’e göre, son zamanlarda köy ve kent arasındaki ayrımın tatmin edici olmadığı yönünde bir eğilim gelişmiş olsa da bu alanların işlevsel olarak birbirleriyle bağlantılı özelliklerinin bütüncül bir şekilde ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır (Keleş, 2012). Bu noktada belirtilmesi gereken bir diğer husus, yasal koşul ve prosedürlerin yerine getirilmesiyle bir yerin belediye statüsü kazanabilmesine rağmen, her yerleşim biriminin kırsal özelliklerinden sıyrılarak kent tanımına uygun hale gelmesinin mümkün olmadığıdır (Keleş ve Yavuz, 1989).

“Kentleşmeden kentleşme” olarak ifade edilen süreç, kırdan kente yaşanan göçün neticesinde çarpık ve düzensiz kentleşmeyi artırmakta ve kent-kır dengesizliğini gidermek daha önemli hale gelmektedir (Yıldız, Güle ve Başa, 2014). Kırsal alanda yaşanan değişimi tetikleyen en önemli etmenlerden biri, kentsel alanın çekiciliğinin artmasının yanı sıra, kırsal alanın itici faktörlerinin daha belirleyici bir rol oynamasıdır (Tümtaş ve Ergun, 2016). Bahsi geçen itici faktörler olarak da hızlı nüfus artışı, tarım alanlarında yetersizlikler, yeni sanayinin çekiciliği ve tarımda makineleşme gibi gerekçeler bulunmaktadır

³ Kasaba ve şehirler birbirinden farklı özelliklere sahip olsalar bile, birlikte kentsel yaşamı oluşturular (Özçağlar, 2005).

(Yıldırım, 2010). Bütün bunlar, sanayi sektöründe yaşananların aksine işbölümünün azalmasına ve işgücünün oldukça düşmesine yol açmıştır (Urry, 2015).

Kentsel alanların giderek büyümesiyle oluşan ihtiyaçlar zinciri, kentlerdeki bostanların da hızla betonlaştırılmasıyla, kırsal alana duyulan gereksinimi daha da artırmaktadır. Oysaki etkinliği ve verimliliği gitgide düşen kırsal alan ve tarımsal üretim birlikteliği, durumun ciddiyetini ortaya koymaktadır.

2. Türkiye’de Kırsal Kalkınmaya Yönelik Geliştirilen Projeler

Kalkınma fikri, son yıllarda artan bir ilgi görmesine rağmen, büyüme fetişiyle birlikte ele alındığından dolayı modernist ilerleme anlayışının bir halesi olarak kendisini gerçekleştirmektedir. Kalkınma, yalnızca ekonomik bir gelişme ya da eylem olmadığı gibi toplumda gerçekleşen sosyal değişimler de değildir (Erkul ve Esgin, 2012). Ekonomik, sosyal ve insani gelişmeyi içeren kırsal kalkınma, mevcut kaynaklardan daha rasyonel biçimde yararlanılmasını temin etmeyi amaçlamaktadır (Yeşilbaş, 2011).

Bu amaçlarla CHP Köykent, MHP Tarımkent ve AP ise Merkez köy yaklaşımlarını ortaya koymuştur. Köykent, Tarımkent ve Merkez köy projeleri birbirlerinden farklılıklar göstermektedir. Merkez köy yaklaşımı, hizmet ve altyapı maliyetlerini azaltmayı ve bu hizmetlerden daha fazla insanın faydalanmasını amaçlarken; Köykent ve Tarımkent projeleri, merkez köyün hedeflediklerine ilaveten ekonomik önlemleri ve yerel örgütlenmeleri de içermektedir (Geray, 1999).

2.1. Merkez Köy Yaklaşımı

Merkez köy, “küme köylerin merkezindeki bir yerleşim yeri aracılığıyla kırsal alandaki yerel topluluklara hizmet götürmeyi amaçlayan düzenleme hedefinin ögelerinden her biri olarak ifade edilmiştir (Keleş, 1998a). Kırsal alanda hâkim olan dağınık yerleşim dokusunun yarattığı sorunları ortadan kaldırmayı ve köylere hizmet götürmeyi kolaylaştırmayı hedefleyen bu yaklaşım (Erkul ve Esgin, 2012), ilk kez III. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda yer bulmuştur.

Köylünün refah seviyesinin yükseltilmesi, kırsal alana götürülen sosyal ve iktisadi hizmetler arasında entegrasyonun sağlanması, kırsal alandaki yerleşim birimlerine götürülecek temel altyapılar ve hizmetlerin yaygınlaştırılması ve hizmet verimliliğinin sağlanması gibi amaçlara sahip olan merkez köy yaklaşımı (Özensel, 2015), çıkarılmasındaki temel varsayımlardan da görülebileceği gibi eksenini hizmet olarak belirlemiştir. Fakat kırsal alanların temel sorunları ifade edilirken ele alındığı gibi, köylerin kentlerin karşısında eşitsiz ve dengesiz bir gelişme göstermesi yalnızca hizmet eksikliğinden kaynaklanmamaktadır (Ayvanoğlu, 2008). Aksine toplum kalkınması ve halk eğitimi gibi önemli ayakların göz ardı edildiği, yerleşme, üretim, örgütlenme, endüstrileşme gibi toplumsal ve ekonomik değişim unsurlarının yer almadığı bir kalkınma modelinin sorunları çözme açısından yeterli olmayacağı düşünülmektedir (Keleş, 1998b: 193; Kayıkçı, 2005).

2.2. Tarımkent Yaklaşımı

Milliyetçi Hareket Partisi’nin 1973 Seçim Bildirgesiyle gündeme getirdiği tarımkentler, kırsal alandaki yetersizlikleri azaltma, tarımsal verimliliği artırma ve kırdan kente göçü engelleme amaçlarıyla geliştirilmiştir (Erkul ve Esgin, 2012). Keleş tarımkenti, “Köylünün, kente göçmeden kalkındırılmasını amaçlayan, endüstri faaliyetleriyle çağdaş tarımsal etkinliğin birleştirilmesini öngören...kırsal gelişme yöntemi” olarak tanımlamıştır (Keleş, 1998a).

Bu kapsamda bölgesel özelliklere göre 8 ila 10 köyün bir araya getirilerek, merkezde yer alan köyün tarımkent olarak düzenlenmesi planlanmıştır. Merkezde yer alan köyün diğer köylerle ve nihayetinde yakın kent merkeziyle bağlantısını ulaşım düzeyinde güçlendirmeyi amaçlayan bu yaklaşım, kırsal alanda hem ekonomik hem de sosyo-kültürel gelişimi desteklemeyi hedeflemiş ve tarıma dayalı orta ölçekli sanayi kuruluşlarının kurulmasını da öngörmüştür (Keleş, 1998b). Tarımkent projesi, dönem koşulları içerisinde resmi politikada yer bulamamış ve bunun da etkisiyle uygulanma imkanına kavuşmamıştır.

2.3. Köykent Yaklaşımı

Köykent, bir kırsal gelişme yöntemi olarak benimsenmiş; kırsal alanın yalnızca köy işlevlerini daha etkili bir şekilde yerine getirmesini değil, aynı zamanda kentsel işlevlerle donatılarak bölgeye yönelik canlanma ve kalkınma stratejisi sunmasını hedefleyen bir yerleşim yeri modelidir. Bu yaklaşımla, kentlere olan göçün azaltılması amaçlanmaktadır (Keleş, 1980). 1977 yılında hükümet programına girmeyi başarabilen proje, daha önce kırsal kalkınmaya yönelik geliştirilmiş merkez köy kırsal kalkınma yaklaşımının yerini almıştır. Her ne kadar böyle bir niyet ortaya konmuşsa da 1980’ler ve 1990’lar boyunca

uygulamalarda kesintiler yaşanmıştır, ta ki 2000'de Ordu ilinin Mesudiye ilçesine bağlı Çavdar köyündeki uygulama örneğinin hayata geçirilmesine kadar.

Üç aşamada yürütülmesi planlanan projenin ilk aşamasında içme suyu, kanalizasyon, sulama, köy sosyal tesisleri, ulaşım, haberleşme gibi altyapı hizmetlerinin; ikinci aşamasında ilköğretim okulu inşası, mevcut okulların onarımı, gezici kütüphane gibi eğitim, sağlık ocağı inşası, ambulans alımı gibi sağlık ve kültür-sanat evi, oyun sahaları, toplum merkezleri gibi sosyal hizmetlerin; üçüncü aşamasında ise tarımsal kalkınma kooperatifi, hayvancılığın geliştirilmesi, seracılık ve meyvecilik, mera ıslahı, orman ürünleri işleme tesislerinin inşası, küçük sanayi sitesinin kurulması gibi ekonomik ve kırsal kalkınmaya yönelik hizmetlerin gerçekleştirilmesi planlanmıştır (Can, 2007).

Köykent projeleri, köylünün kalkınma olanaklarını, üretim gücünü ve gelirini artırmak, kırsal alanda büyümeyi hızlandırmak ve refah düzeyini yükseltmek amacıyla hayata geçirilmek istenmiştir (Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2009: 292). “Yaşanan yoğun iç göç süreci, köylerin genç nüfusunun kalmamasından dolayı mera ve ormanların kullanılamaz duruma düşmesi gibi... birçok sorunun çözülemeyen hale gelmesi” köykent projesinin önemini ve kırsal kalkınma için gerekliliğini ortaya koymuştur (Yıldız, Güle ve Başa, 2014). Yeni bir kırsal kalkınma programının geliştirilmesi ve uygulanması gerekliliğine rağmen, ciddi mali kaynak ihtiyacı, üretken nüfusun göçle köyleri terk etmesi, vasıflı liderlere duyulan ihtiyacın karşılanamaması ve iktidarda yaşanan değişim gibi sebeplerle Köykent yaklaşımı rafa kaldırılmıştır (Yıldız, Güle ve Başa, 2014).

2.4. Tarımköy Yaklaşımı

Sanayi devriminin ardından yaşanan ekonomik ve toplumsal devrim, kentsel alanda olduğu gibi kırsal alanda da büyük dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Her ülkede benzer doğrusal bir değişim süreciyle sonuçlanmasa da belli bir eğilim sunan sanayi devrimi, Türkiye Cumhuriyeti'nde 50'li yıllarla birlikte etkisini hissettirmeye başlamıştır (Özensel, 2015). Cumhuriyetin kuruluş yıllarında yapılan 1927 sayımında ülkenin 13,6 milyonluk nüfusunun 10,3 milyonu (%75,8) kırsal alanlarda yaşamaktaydı (Köymen, 2008). Bu durum 1950 yılında bahsedildiği gibi değişmeye başlamış ve ilk defa ciddi bir yarılma yaşanmıştır. 1955 yılında %71'e düşen kırsal nüfus, 80'li yıllarda kentsel orana karşı üstünlüğünü kaybetmiştir (Yılmaz, 2015).

1950'lerden bu yana gerçekleşen göçler nedeniyle Türkiye nüfusunun önemli bir kısmı kentlerde yaşamaya başlamıştır. 1950'de toplam nüfusun yaklaşık %25'i kentlerde yaşarken, bu oran 1982'de %47'ye, 1990'da %60'a ulaşmış; 2009 yılında ise %70'i geçmiştir. Günümüzde ise nüfusun %74'ü kentlerde yaşar hale gelmiştir (Yılmaz, 2015). Bu değişen veriler, Dünya'nın gelişmiş bölgelerinde olduğu gibi Türkiye'de de nüfusun büyük çoğunluğunun kentlerde yaşadığını ve bu ivmenin devam ederek 2050 yılı itibarıyla Dünya nüfusunun %50'sinden fazlasının kentsel alanlarda yaşayacağını göstermektedir (World Bank, 2017). Kırsal alanda yaşanan bu dönüşüm, kırsal alanların yeniden yapılandırılmasına ilişkin soruları da beraberinde getirmiştir; ülkeler bu değişime uyum sağlamak için çeşitli projeler geliştirmiştir. Türkiye'de ise kırsal alanda yaşanan bu değişimi kontrol altına almak amacıyla Merkezköy, Tarımkent ve Köykent gibi projeksiyonlar sunulmuş, ancak bu girişimler değişen iktidarlarla birlikte önemini yitirmiştir.

Tarımköy, dağınık halde bulunan yerleşim yerlerini bir araya getiren ve böylece kırsal alana yönelik ekonomik, sosyal ve kültürel hizmetlerin yerinde, zamanında ve eksiksiz ulaştırılmasına olanak sağlayan merkezi yerleşim birimi olarak ifade edilebilmektedir (TOKİ, 2017a). Bu yaklaşım, “kültürel dokuyu bozmadan, kent merkezlerinde bulunan altyapı olanağını ve sosyal tesisleri köylere götürerek... gayrisafi yurtiçi hasılanın (GSYH) büyük bir ölçüde tarım ve hayvancılık sektörüne dayandığı Türkiye'de... kırsal yerleşimlerin süregiden nüfus kaybı sorununa karşı, bölge sakinleri için çağdaş alternatifler sunma çabası” amacıyla Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) tarafından geliştirilmiştir (TOKİ, 2017b). Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) döneminde, kırsal kalkınmaya yönelik geliştirilen bütün önerilerin son kertede ortaya çıkmış bir bileşeni olarak görülebilecek tarımköy yaklaşımı, 2005 yılında gündeme getirilmeye başlanmıştır. İlk olarak Dönemin TOKİ Başkanı Bayraktar tarafından dile getirilen proje kapsamında 34 yerleşim yerinde 5.000 konut yapılması planlanmaktaydı (Bayraktar, 2005). Başbakan Yardımcısı Çiçek ise, 56 yerleşim yerinde yapılması planlanan tarımköylerin ilk proje örneğinin Muğla'nın Yatağan ilçesinde başlatılacağını ve bu projeler eliyle altyapı sorunu çözülmüş modern yerleşim birimlerinin kırsal alana taşınacağını ifade etmiştir (emlakkulisi.com, 2017).

AKP döneminden önce de ifade edildiği gibi kırsal kalkınmaya yönelik olarak geliştirilen projelerde belirlenmiş çok sayıda amaç bulunmaktaydı. Her ne kadar bu yaklaşımlarda istenen amaçların çoğuna ulaşılamamış olsa da, bu durum söz konusu projelerin istikrarlı bir biçimde uygulanmaya devam etmemesinden kaynaklanmaktadır. Tarımköylerin hayata geçirilmesinde de çok sayıda amaç ortaya konularak, kırsal kalkınmanın farklı eksenlerde hayata geçirilmesi düşünülmüştür. Tarımköy projeleriyle,

- Köylerde ve kırsal alanlarda yaşayan insanların geçim kaynaklarının geliştirilmesi,
- yerel halkın iş görmede örgütlenmesi,
- ülke içinde ve dışında pazarlanabilir nitelikte tarımsal ürünlerin üretilmesi, işlenmesi, değerlendirilmesi, depolanması, bozulmadan saklanması, oluşturulacak şirket veya kooperatifler aracılığı ile pazarlanması,
- üretim ve verimliliği geliştirici bilgi ve yüksek teknoloji yaratılmasına yönelik üreten köylüler oluşturulması,
- atıl duran veya verimli kullanılmayan köy kaynaklarının devletin yönlendirmesi ve kamu imkanları çerçevesinde desteklenerek işler hale getirilmesi,
- sosyal yaşamlarının iyileştirilmesi ve köy mimarisinin geliştirilmesi,
- yöresel mimarinin korunup yenilenmesi,
- halkın yerinde iskanının sağlanması ve sağlıklı yaşanabilir konutlara kavuşturulmasına yönelik projeler oluşturularak şehre göçün önlenmesi,
- kurum ve kuruluşlarının mevcut imkanlarının bir araya getirilmesi, işbirliğinin geliştirilip güçlendirilmesi ve mevcut kaynakların verimli kullanılması

gibi çok sayıda amaç güdülmektedir (TOKİ, 2017b).

“Şehir hayatının standartlarını kırsalda yaşayan vatandaşlara da sunduğu” ifade edilen Tarımköylerin (Pusula, 2016) en önemli amaçlarından biri, kırdan kente doğru yaşanan göçün önüne geçmektir. Bu durum, kırsal alanların hızla nüfus kaybetmesine, işgücünde ve eğitilmiş nüfusta azalmaya neden olurken, kentsel alanlarda yığılmalara ve düzensiz kentleşmeye yol açmaktadır. Göç sürecinin durdurulması, kır-kent dengesinin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. TOKİ Başkanı Turan, inşa edilen yapıların konutların yanı sıra altyapısı, sosyal konutları, bağlantı yolları, çocuk parkı, sağlık ocağı, okulu ve peyzajıyla birlikte modern bir köy niteliğinde olduğunu ifade etmektedir (Sabah, 2017). Tarıma elverişli arazilerin yanı sıra köylüye işletme kredilerinin tahsis edilmesiyle ekonomik olanakların artırıldığı kırsal alanda, göçün önüne geçilmesinin ötesinde, köye geri dönüşlerin yaşanacağı öngörülmektedir (Pusula, 2016).

Tarımköy projelerinin uygulama aşaması, iki farklı sistemde işletilmektedir. İlk sistem, nüfusu 40.000’den az olan ilçelerde Belediye ve Kaymakamlıklarla, nüfusu 40.000’den çok olan il veya ilçelerde Belediye ve Valiliklerle ya da Kaymakamlıklarla ortak çalışma kapsamında yürütülmektedir. TOKİ’nin öncülüğünde gerçekleştirilen proje başvuru üzerine değerlendirmeye alınmakta ve TOKİ’nin diğer uygulamalarında kullanılan talep örgütlenmesine⁴ benzer bir sistem işletilmektedir (TOKİ, 2010).

İkinci sistem, Afet İşleri Genel Müdürlüğü ile işbirliği yapılarak geliştirilmekte ve baraj gibi altyapı çalışmaları kapsamında arazileri kamulaştırılan, doğal afet riski taşıyan veya ekonomik ihtiyaçların ön planda olduğu bölgelere yönelik yeni yerleşim alanları üretmeye odaklanmaktadır. Bu kapsamda köylülerin daha önce gerçekleştirdikleri tarım ya da hayvancılık gibi iktisadi faaliyetlere uygun olarak yeni yerleşimlere taşınmaları projenin ana unsurlarından bir tanesini oluşturmaktadır (TOKİ, 2017d).

Her iki farklı sistemde de inşa edilecek binalar, talebe ve yöreye uygun koşullarda, TOKİ’nin hali hazırda var olan proje tiplerinden seçilmek suretiyle inşa edilmektedir. Sosyal ve kültürel tesisler ile ibadethanelerin de dahil olduğu projeler yapıldığı vurgulansa da, böylesine bütüncül bir inşanın gerçekleştirilmesi durumunda konut satış bedelleri %10 ila %20 oranında artmaktadır. Binaların ortalama satış bedelleri de seçilen konut tipine ve konut büyüklüklerine göre değişmekle birlikte 67 bin ile 195 bin TL arasında değişiklik göstermektedir (TOKİ, 2017d). Aynı zamanda TOKİ tarafından geliştirilen projelerin bürokratik engeller karşısında daha hızlı yol alması ve proje uygulamalarında muhatabın daha belirgin kılınması amaçlarıyla Tarımköy Şube Müdürlüğü kurulması planlanmış (emlakkulisi.com, 2017), fakat daha sonra bu girişim sonuçsuz kalmıştır.

TOKİ, Tarımköy Projesi kapsamında 25 ilde 5.635 konut inşaatının yanı sıra çok sayıda cami, okul, büfe, kültür merkezi, ticaret merkezi ile altyapı ve çevre düzenlemesi gerçekleştirmiştir. Buna göre Adana’da 210, Afyonkarahisar’da 249, Aydın’da 142, Batman’da 196, Bayburt’ta 80, Bilecik’te 122, Bingöl’de 89, Çankırı’da 222, Erzincan’da 1433, Erzurum’da 119, Gümüşhane’de 60, Isparta’da 105, Kahramanmaraş’ta 119, Karaman’da 252, Kayseri’de 240, Kırşehir’de 116, Konya’da 212, Mardin’de 4, Muğla’da 127, Nevşehir’de 126, Siirt’te 225, Sivas’ta 40, Şanlıurfa’da 1009, Van’da 78 ve Yozgat’ta 60 Tarımköy konutu inşa edilmiştir (TOKİ, 2017c).

3. Nevşehir-Karain Tarımköy Projesi

⁴ Talep örgütlenmesi, TOKİ’nin nüfusu 40 binin altında olan yerleşim birimlerinde talebin az olması ihtimaline karşılık, yapılan konutların atıl duruma düşmemesi amacıyla ilgili alandaki belediye tarafından gerçekleştirilen anket yöntemiyle ihtiyaç doğrultusunda konut üretmesi faaliyetini ifade eder (TOKİ, 2010).

Karain, Nevşehir ilinin Ürgüp ilçesine bağlı olan ve ilçe merkezine 8 km, il merkezine ise 27 km mesafede bulunan bir köydür. Köyün nüfusu 1990 yılında 416 iken, 2000'de 266'ya düşmüş ve 2012 yılında yapılan sayımda ise 164 olarak belirlenmiştir (Yerel Yönetimler Portalı, t.y.). Bu rakamın sürekli olarak azalması, köylerde yaşanan dış göçe dair genel eğilimin yanında köyün kansere yol açan konut yapısıyla da ilişkilendirilebilmektedir.

Vulkanik dağların patlamaları sonucunda çevreye yayılan tuf ve küllerin göl sularıyla temas etmesi, zeolit adı verilen mineral yataklarının oluşumuna yol açmaktadır (Atabey, 2002). Bu mineral grubunda nadir olarak bulunan eriyonit mineraline yaşam boyu solunum yoluyla maruz kalmanın, insanlarda kansere neden olduğu bilinmektedir (Barış vd., 1987; Atabey, 2013). Erciyes ve Hasan Dağları'nın aktif olduğu dönemlerde gerçekleşen patlamalar sonucu biriken yoğun kül ve tufün Kapadokya'daki görsel alanlarla temas etmesiyle, belirli bölgelerde eriyonit maddesi oluşmuştur (Örgün ve Demir, 2010). Kapadokya bölgesindeki çeşitli alanlarda riskli durumlar tespit edilmesine karşın, Karain köyü, Tuzköy, Sarıhıdır, Çökek, Ulaşlı ve Karacaören yerleşimlerinde yoğun miktarda eriyonit mineraline rastlanmaktadır (Atabey, 2013). Bu bölgelerde toprağın yapı malzemesi olarak kullanılması kanser vakalarının görülmesine neden olmuş; özellikle Karain köyünde, 1970 yılından bu yana 350 kişinin kanser nedeniyle hayatını kaybettiği belirtilmiştir (Milliyet, 2017).

Köyün yerleşim alanlarına yönelik yapılan çalışmalarda, konutların hepsinin eriyonit mineralini içeren vulkanik tufün üzerinde olduğu görülmüştür (Atabey, 2013). Bunun yanı sıra, köydeki konutlarda kullanılan malzemenin kansere neden olduğu belirtilen bu maddeyi içermesi, bu yaşam alanlarının artık kullanılmaması gerektiğini ortaya koymuştur (Atabey, 2013). Bu durum yeni bir olgu olmamakla birlikte, köy ilk olarak 1980 tarihli ve 17177 sayılı Resmi Gazete'de afete maruz bölge olarak ilan edilmiş ve köyün başka bir yere taşınmasına karar verilmiştir. Ancak, 1984 tarihli ve 18518 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan düzenleme ile bu karar iptal edilmiş ve köyün bulunduğu yerde ıslah edilmesi planlanmıştır. Yapılmasına karar verilen ıslah planının kendi içindeki tutarsızlığı aslolan sorunun yapı malzemelerinden kaynaklandığı gerçeğiyle ortada iken, 2000 yılında durumun ciddiyeti değerlendirilerek ilgili bakanlıkların ortak kararıyla köyün taşınması konusunda uzlaşmıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2017).

Tüm bu git-gel yaşanan süreçte, köyün taşınmasına karar verilmiş olmasına rağmen süreç tamamlanamamış ve köyde yaşam devam etmiştir. Bu dönemde, Tarımköy konseptinin kırsal kalkınmayı sağlamayı amaçlayarak hayata geçirilmesiyle birlikte, köyün afet bölgesi ilan edilmesinin önu açılmıştır. Köydeki ölümlerin sürmesi, köyün kötü bir üne sahip olması ve bu nedenle tarımsal ürünlerinin pazarda rağbet görmemesi gibi artan zorluklar sonucunda, köy 2006 yılında afet bölgesi ilan edilmiş ve Tarımköy Projesi'nin uygulanmasına karar verilmiştir. Bu kararın ardından, Ürgüp ilçesine bağlı Evka Mahallesi'nde Tarımköy konutlarının inşasına başlanmıştır. Bu kapsamda, terk edilecek evlerin yıkılması ve yapı malzemelerinin izolasyonu sağlanarak üzerlerinin kapatılması hedeflenmektedir (tokihaber.com, 2017).

TOKİ Tarımköy Projesi kapsamında, 2012 yılında ihalesi yapılan evler 2014 yılında tamamlanmış olmasına rağmen bazı konutların inşasında yapılan yanlış parselasyon hesaplamaları nedeniyle özel mülk sınırları içinde kalması, yeni bir düzenleme yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Bununla birlikte sorunun çözülmesinin ardından yeniden projeye devam edilebilmesi, fazlaca beklenen sürecin bir zaman daha ötelenmesine yol açarak insan hayatı açısından yeni riskleri artırmaya olanak tanımıştır (Akdemir, 2016).

Karain köyünde yaşayan vatandaşlar için 180 metrekairelik 126 konut üretilmiştir. Müstakil olarak inşa edilen iki katlı konutlar, köy ve kent yaşamının bir arada sürdürülebileceği bir yapı olarak tasarlanmıştır. Konutların üst katları vatandaşların hayatlarını sürdürebilecekleri modern bir yaşam alanı olarak projelendirilmişken; alt katlar ise pekmez, yufka ekmek gibi yöresel ürünlerin yanı sıra buğday, arpa gibi tahıl ürünlerinin de stoklanabileceği bir depo olarak inşa edilmiştir. Binaların dış cephelerine, eski konutları aratmayacak şekilde taş kaplama yapılmıştır. Konutların bulunduğu tarımköy bölgesinin ulaşım, kanalizasyon, içme suyu, aydınlatma gibi altyapı hizmetlerinin de tamamlanmasıyla, alan oturulabilir bir yerleşim yeri haline gelmiştir (Milliyet, 2017).

Karain köyünün tarım arazilerinde herhangi bir kanserojene rastlanmaması, toprakların tarımsal üretim için kullanılmaya devam edilebileceğini göstermektedir. Köylülerin en önemli ekonomik geçim kaynağı olan tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilmesi önemli bir olgu olmakla birlikte, ürünlerde herhangi bir kanser riskinin bulunmadığının pazarda yeniden duyurulması da büyük önem taşımaktadır.

Mevlüt Özata, köyün muhtarı olarak, köylülerin geçim kaynağı olan tarımsal üretimden uzaklaşma korkusunun, ölümler yaşansa bile köylerinden taşınmaya karşı olumsuz yaklaşımlarına yol açtığını ifade etmektedir. Bunun yanı sıra, bazı köylüler de köyün taşınmasını istememektedir; ancak muhtar Özata, bu görüşün genellikle yurtdışında yaşayan vatandaşlara ait olduğunu ve köydeki sorunlara bizzat maruz kalanların bu tür değerlendirmeleri kabul etmediğini vurgulamaktadır (beyazgazete.com, 2017).

Değerlendirme

Türkiye’de kırsal gelişim politikalarında önemli projeler sunulmasına rağmen bunlardan hiçbiri kalıcı bir etki yaratamamıştır. Hemen hepsinin değişen iktidarlarla rafa kaldırılması, uzun erimli olmalarını ve istikrarlı bir şekilde uygulanarak sonuçların analiz edilmesini zorlaştırmaktadır. İdeolojik olarak yapılan bu türden eğilimler, projelerin içeriğinden ziyade partilerin görüşleriyle birlikte değerlendirilebilmektedir.

Tarımköy fikri, kırsal alanın kalkındırılmasına yönelik projelerden biri olarak ortaya konmuştur. Tarımköy, diğer kalkınma yaklaşımlarında olduğu gibi sorunun kökenine dair bazı öneriler sunsa da, projelendirme aşamasında bu sorunlara çözüm üretme konusunda yetersiz kaldığı için eleştirilmektedir. Tarımköy projelerinden biri olan Karain uygulaması, önemli sorun alanlarına temas etmesine rağmen, uygulama sırasında yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Köyün taşınması fikri, yaşanan ölümler nedeniyle ciddi etkiler yaratabilecek bir durumdur; ancak bu fikir, 1980'lere kadar farklı gerekçelerle ertelenmiştir. Fikir ilk ortaya atıldığında müdahale edilmiş olsaydı, spekülasyon bir yorum olarak değerlendirilebilse de, ölümlerin önlenebileceği ifade edilebilirdi. Bununla birlikte, bürokratik engeller ve planlama aşamasındaki koordinasyon eksikliği, ciddi ve kalıcı sorunları da beraberinde getirmiştir.

Kırsal alanın ihtiyaçlarına göre yapılması planlanan Tarımköy konutlarının bazı uygulamalarında, bu ihtiyaçlara cevap verilemediği ve konutların asıl verilmesi gereken köylü gruptan ziyade kent merkezinde yaşayan, gelir düzeyi yüksek bireyler tarafından satın alındığı belirtilmiştir (Hoca ve Karadeniz, 2014). Ancak, Nevşehir Karain köyü uygulamasında bu tür sorunların yaşandığına ilişkin herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

Yalnızca konut üretimi, kırsal kalkınma için gereken temel koşullardan biri olan tarımsal üretime çözüm sunmamaktadır. Bu nedenle, arazi yönetimi, bitkisel üretim modeli ve işletim süreçlerinin bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2016). Ancak, Karain Tarımköy örneğinde, tarım arazilerinden koparılan vatandaşların üretim süreçleriyle bağlarının koparılması, kentsel alanlarda 1950'lerde ortaya çıkanlara benzer sorunlar üretme potansiyeli taşımaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Abdullah Dirikoç: %60, Leman Yıldırım: %40

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir insan veya hayvan araştırması içermemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Abdullah Dirikoç: 60%, Leman Yıldırım: 40%

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

Önerilen Atıf: Dirikoç, Abdullah & Yıldırım, Leman (2025). Kırsal Kalkınmaya Yönelik Geliştirilmiş Projelerde Bir Uğrak Olarak Tarımköy: Nevşehir Karain Örneği. *Mediterranean Social Studies Journal*, 2(1).

Kaynakça

Akdemir, Ö. (2016). Parsel Parsel Ölüyorlar. *Evrensel*. <https://www.evrensel.net/haber/269198/parsel-parsel-oluyorlar>

Atabey, E. (2002). Tüm Kapadokya Risk Altında mı?. *Bilim ve Teknik*, 412, 64-67.

Atabey, E. (2013). *Nevşehir İli Tıbbi Jeolojik Unsurları ve Halk Sağlığı*. Nevşehir Belediyesi Yayınları. <http://www.esrefatabey.com.tr/upload/kitapicerik22.pdf>

Ayvanoğlu, İ. (2008). *Kırsal Kalkınma ve Türkiye İçin Bir Kırsal Kalkınma Modeli* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Barış, I., et al. (1987). Epidemiological And Environmental Evidence of the Health Effects of Exposure to Erionite Fibres: A Four-Year Study in the Cappadocian Region of Turkey. *Cancer*, 39, 10-17.

- Bayraktar, E. (2005). *Planlı Kentleşme ve Konut Üretimi*. <http://www.datalink.com.tr/toprakisveren/2005-67-erdoganbayraktar.pdf>
- Beyaz Gazete. (2012). *Kanserli köy sonunda taşınıyor*. <https://beyazgazete.com/video/anahaber/kanalturk-32/2012/05/25/kanserli-koy-sonunda-tasiniyor-282663.html>
- Can, M. (2007). *Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye'nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: Sapard ve İpard Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Emlak Kulisi. (2007). *TOKİ tarımköy projeleriyle modern şehirler kuruyor*. <https://emlakkulisi.com.tr/toki-tarimkoy-projeleriyle-modern-sehirler-kuruyor/2382>
- Erkul, A. & Esgin, A. (2012). *Türkiye'de Kırsal Kalkınma Problemi (Ulusal Politikalardan Küresel Politikalara)*. Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Friedmann, J. (1961). Cities in Social Transformation. *Comparative Studies in Society and History*, 4(1), 86-103.
- Geray, C. (1999). İşlendirme Açısından Kırsal Gelişme Yöneltilerimiz. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 54(2), 61-100.
- Hançerlioğlu, O. (2007). *Toplumbilim Sözlüğü*. Remzi Kitabevi.
- Harvey, D. (2013). *Sosyal Adalet ve Şehir*. Metis Yayınları
- Herbert, D. T. & Thomas, C. J. (2012). *Cities In Space: City As Place*. Routledge.
- Hoca, H. & Karadeniz, V. (2014). Erzincan Ovasında Toki Uygulamaları ve Kentleşme Üzerindeki Etkileri *Doğu Coğrafya Dergisi*, 19(31), 101-128.
- Huot, J., Thalmann, J. & Valbelle, D. (2000). *Kentlerin Doğuşu*. İmge Kitabevi.
- Kayıkçı, S. (2005). Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Kadar Köye ve Köylüye Yönelik Olarak İzlenen Politikalar. *Türk İdare Dergisi*, 448, 69-99.
- Keleş, R. (1980). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Keleş, R. & Yavuz, F. (1989). *Yerel Yönetimler*. Turhan Kitabevi.
- Keleş, R. (1998a). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. İmge Kitabevi.
- Keleş, R. (1998b). *Yerinden Yönetim ve Siyaset*. Cem Yayınevi.
- Keleş, R. (2012). *Kentleşme Politikası*. İmge Kitabevi.
- Köymen, O. (2008). *Kapitalizm ve Köylülük: Ağalar, Üretenler, Patronlar*. Yordam Kitap.
- Kurt, H. (2003). *Türkiye'de Kent-Köy Çelişkisi*. Siyasal Kitabevi.
- Milliyet (2017). "Kanserli köy" 40 yıl sonra taşınıyor. <http://www.milliyet.com.tr/-kanserli-koy-40-yil-sonra-gundem-1946168/>
- Örgün, Y. & Demir, B. Y. (2010). Kanser ve Jeoloji. *JMO*. http://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/b5201519f1ece3e_ek.pdf (5.5.2017).
- Özçağlar, A. (2005). Türkiye'de Mülki İdare Bölümlerinin İdari Coğrafya Analizi. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 3(1), 9.
- Özensel, E. (2015). *Türkiye'de Kırsal Yapının Dönüşümü*. Çizgi Kitabevi.
- Pusula. (2016). TOKİ Konut Atağını Köye Taşdı. <https://www.gaziantepusula.com/haber/10331690/toki-konut-atagini-koye-tasidi>
- Sabah (2017). TOKİ Konut Atağını Köye Taşdı. <http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2016/06/06/toki-konut-atagini-koye-tasidi>
- Stace, W. T. (1976). *Hegel Üstüne*. Birikim Yayıncılık.
- Tekeli, İ. (2011). *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm*. Tarih Yurt Vakfı Yayınları.
- TOKİ (2010). *Konut Edinme Rehberi*. <http://www.toki.gov.tr/content/images/main-page-slider/30102016231116-pdf.pdf>
- TOKİ (2017a). *Sıkça Sorulan Sorular*. <http://www.toki.gov.tr/genel-sikca-sorulan-sorular>
- TOKİ (2017b). *Tarımköyler*. <http://www.toki.gov.tr/tarimkoyler>
- TOKİ (2017c). *Proje Tipine Göre Uygulamalar*. <http://www.toki.gov.tr/proje-tipine-gore-uygulamalar>
- TOKİ (2017d). *Tarımköy Uygulamaları*. <http://www.toki.gov.tr/tarimkoy-uygulamalari>
- Toki Haber. (t.y.). *Taştan gelen ölüm*. <https://www.tokihaber.com.tr/tastan-gelen-olum-foto-galeri/>

- Tümtaş, M. S. & Ergun, C. (2016). Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1347-1359.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (2016). *Plan ve Bütçe Komisyonu Beşinci Oturum*. https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=1779
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (2001). *Nevşehir İli Ürgüp İlçesi Karain Köyündeki Kanser Vakaları ve Tedbirlere İlişkin Yazılı Soru Önerisi Cevabı*. <http://www2.tbmm.gov.tr/d21/7/7-3839c.pdf>
- Urry, J. (2015). *Mekanları Tüketmek*. Ayrıntı Yayınları.
- Worldbank (2017). *The United Nations Population Divisions World Urbanization Prospects*. <http://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS>
- Yerel Yönetimler Portalı. (t.y.). *Karain Köyü*. <https://web.archive.org/web/20150603135305/http://www.yerelnet.org.tr/koyler/koy.php?koyid=256515>
- Yeşilbaş, M. (2011). Kırsal Kalkınma Politikalarının Gelişim Çizgisi ve Planlı Dönemde Kırsal Kalkınma Yaklaşımları. *Türk İdare Dergisi*, 470, 153-176.
- Yıldırım, S. (2010). Kente Yönelen Köylüler: Kırsal Yapının Dönüşümü, Göç ve Gecekondu. B. Şen & A. E. Doğan (Der.), *Tarih, Sınıflar ve Kent*, Dipnot Yayınları içinde 398-464.
- Yıldız, M., Güler, Z. & Başa, Ş. (2014). Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikalarının Yönetmel Boyutu: Köy-Kent Örneği. N. Sam & R. Sam (Ed.), *Sosyo-Kültürel Farklılık ve Alışım Mekanları*, Ezgi Kitabevi içinde 331-345.
- Yılmaz, M. (2015). Türkiye’de Kırsal Nüfusun Değişimi ve İllere Göre Dağılımı (1980-2012). *Doğu Coğrafya Dergisi*, 20(33), 161-188.
- Yörükân, A. (2006). *Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri*. Nobel Yayın Dağıtım.

COMPTE RENDU DE CONFERENCE*

Colloque International « Territoires et Action Publique »

Le 21 octobre 2024, l'ANT-Academy, l'Université de Poitiers (France) et l'Université d'Akdeniz ont organisé un colloque international intitulé « Territoire et Action Publique ». Le Colloque a eu lieu à la Faculté de Droit de l'Université d'Akdeniz. Placé sous la responsabilité des Professeurs Mehmet H. Bayram et Loïc Levoyer, le colloque international *Territoires et Action Publique* est le fruit d'une longue coopération entre les facultés de droit de l'Université de Poitiers et de l'Université d'Akdeniz.

Par son approche européenne, nationale et locale, le colloque *Territoires et Action Publique* appréhende les différentes échelles des territoires de l'action publique sous le prisme du droit et science politique. Soutenus par ANT-Academy ces regards croisés France-Turquie bénéficient du soutien de la Faculté de droit et des sciences sociales de l'Université de Poitiers, de l'Institut de droit public ainsi que du programme de recherche ANR EUBUPRO 23-CE53-0004. Lors du colloque, les différents thèmes sont abordés et le résumé des discussions académiques est le suivant :

La présentation de **Mehmet H. BAYRAM, Professeur de droit public à l'université d'Akdeniz**, était intitulé « **La Surveillance des Frontières Extérieures de l'Union Européenne** ». Les frontières extérieures de l'Union européenne (UE) sont essentielles pour garantir la sécurité et la stabilité de l'espace européen. La gestion efficace de ces frontières vise à prévenir l'immigration irrégulière, lutter contre la criminalité transfrontalière, préserver l'espace de liberté, de sécurité et de justice, et garantir le respect des droits fondamentaux. Dans ce cadre, la gestion européenne intégrée des frontières (GEIF) joue un rôle central en facilitant la libre circulation des personnes, tout en répondant aux défis liés à la migration.

Le cadre législatif actuel repose sur le Règlement (UE) 2019/1896, qui précise le rôle du corps européen de garde-frontières, composé des autorités nationales des États membres et de l'Agence européenne de garde-frontières et de garde-côtes (Frontex). Ce règlement actualise et élargit les missions définies par le Règlement (UE) 2016/1624, notamment en intégrant explicitement les « autorités nationales chargées des retours ». Cette extension souligne l'importance croissante des retours des migrants en situation irrégulière dans la politique européenne.

Le Règlement (UE) 2019/1896 met également en avant les définitions clés pour la gestion intégrée des frontières, en s'appuyant sur le Règlement (UE) 2016/399 ou Code frontières Schengen. Ce cadre harmonisé garantit une compréhension commune entre les États membres et Frontex, en définissant des concepts tels que « frontières extérieures », « point de passage frontalier », « contrôle aux frontières », « vérifications aux frontières » et « surveillance des frontières ». Les frontières extérieures incluent les frontières terrestres, maritimes, fluviales, ainsi que les aéroports et ports qui ne relèvent pas des frontières intérieures.

La gestion des frontières extérieures repose sur deux piliers principaux : les vérifications aux frontières et la surveillance des frontières. Les vérifications sont effectuées aux points de passage lors de l'entrée ou de la sortie, tandis que la surveillance vise à empêcher les franchissements illégaux entre ces points. Ces efforts conjoints visent à prévenir l'immigration irrégulière tout en respectant les droits fondamentaux.

Le rôle de Frontex est central dans l'organisation et la coordination des efforts de surveillance, en collaboration étroite avec les autorités nationales des États membres. L'agence fournit un soutien opérationnel, des ressources techniques et humaines, et veille à l'application uniforme des règles européennes. Les technologies avancées, telles que la surveillance par drones, les systèmes d'information comme Eurodac et SIS II, ainsi que les outils d'analyse des risques, renforcent l'efficacité de ces actions.

La coopération entre les États membres, Frontex et d'autres institutions européennes est cruciale pour la réussite de cette gestion. Elle permet de mutualiser les ressources, de partager les informations et d'assurer une réponse coordonnée face aux défis transfrontaliers. En outre, le cadre législatif, notamment par le biais du Code frontières Schengen, garantit la cohérence et la transparence des pratiques.

---

* Rédacteurs : Mehmet H. BAYRAM et Senem ATVUR

En somme, la surveillance des frontières extérieures de l'UE est un élément central de la gestion intégrée des frontières. Elle repose sur un cadre juridique solide, des ressources technologiques et humaines importantes, ainsi qu'une coopération étroite entre les États membres et les institutions européennes. Cette approche vise à concilier les impératifs de sécurité et le respect des droits fondamentaux dans un contexte de mobilité transfrontalière croissante.

Loïc LEVOYER, Prof. Dr. à l'université de Poitiers et Directeur ANR EUBUPRO 23-CE53-0004 a fait une présentation sur « **les territoires et la protection des intérêts financiers de l'Union européenne** ». Les contours de la protection des intérêts financiers de l'Union européenne (UE) sont larges. Ils concernent des recettes et des dépenses de plus en plus diversifiées et un périmètre de plus en plus étendu, tant sur le plan budgétaire qu'extra-budgétaire. Le paysage financier de l'UE comporte un grand nombre d'instruments divers qui ne sont pas pleinement intégrés dans le budget de l'UE et dont la protection s'avère difficile. La Cour des comptes européenne considère un instrument comme inclus dans le budget de l'Union lorsqu'il est pleinement financé (ou provisionné) conformément au règlement sur le cadre financier pluriannuel (CFP) et s'il suit les modes d'exécution budgétaire définis dans le règlement financier de l'UE. Un certain nombre d'instruments européens ne respectent pas cette définition. La protection de leurs recettes et de leurs dépenses est ainsi rendue particulièrement délicate.

De manière générale, la protection des intérêts financiers de l'UE s'étend à l'ensemble du territoire de l'Union. Toutefois, les règles de l'UE en matière de droits de douanes, de TVA ou d'accises varient en fonction de certaines parties du territoire, la protection des intérêts financiers de l'UE apparaît ainsi à géométrie variable. Par ailleurs, l'exécution budgétaire étant étroitement liée à la protection des intérêts financiers de l'UE, les territoires de la protection sont également des territoires « par destination » et vont bien au-delà du seul territoire physique de l'Union. Ces « territoires financiers projetés » peuvent être internes ou externes au territoire physique. Ils sont internes quand il s'agit au sein de l'UE d'aller protéger ses intérêts financiers au sein de structures privées ou publiques qui perçoivent des fonds de l'UE. Ils sont externes lorsqu'il s'agit d'aller protéger les intérêts financiers de l'Union dans le cadre d'une coopération avec des pays tiers.

La présentation sur « **la protection des intérêts financiers de l'Union européenne : une notion autonome au service de la protection des grands principes juridiques du droit de l'Union européenne** » était faite par **Pierre-Yves MONJAL, Prof. Dr. à l'université de Tours – Chaire européenne Jean Monnet - ANR EUBUPRO 23-CE53-0004**. La communication a lui donné l'occasion de présenter un arrêt rendu en grande chambre relativement passé inaperçu lors de son adoption. Or, cette affaire roumaine portant sur une fraude à la TVA de plus de 3,2 millions d'euros, a donné l'occasion à la Cour de justice de rappeler que le droit de protection des intérêts financiers (PIF) de l'Union constitue une illustration marquante de plusieurs grands principes du droit de l'Union européenne. D'abord, nous sommes ici en présence d'une notion autonome contribuant à consolider une fois encore le principe matriciel ou existentiel de l'Union qui est l'autonomie ; la manière d'être, en droit, de l'Union. Ensuite, cette autonomie rapportée au droit de la PIF est systémique et intégrative. Cette systémique est à la fois normative (les bases légales multiples de l'ordre juridique de l'Union) et institutionnelle (tant européenne que nationale). Enfin, et c'est l'un des apports majeurs de cette décision, la Cour, en ajustant ses jurisprudences *Taricco et M.A.S* de 2015 et 2017 portant également sur la PIF et fortement critiquée, a su habilement faire prévaloir le droit de la protection des intérêts financiers de l'Union européenne sur le droit pénal de rang constitutionnel roumain en matière de délais de prescription des poursuites.

Aurélié VIROT-LANDAIS, Maître de conférences-Dr. à l'université de Poitiers a abordé « **la différenciation territoriale: quelle unité de l'action publique après la loi 3DS?** » lors du colloque. Depuis 15 ans, la *différenciation territoriale* innove le discours politique, normatif et doctrinal français. Il ne s'agit plus seulement de tenir compte des particularités locales pour la mise en œuvre de l'action publique, mais de revendiquer la différence tel un objectif voire un droit. La prise en compte du territoire devient un critère de distinction pour postuler et fonder de manière volontariste une différence de traitement juridique. Dernière réforme d'envergure, la loi n° 2022-217 du 21 février 2022 relative à la différenciation, à la décentralisation, à la déconcentration et à la simplification invite à procéder à un état des lieux à l'aune de l'exigence d'unité comprise au sens de cohérence et d'indivisibilité. L'État a retenu une stratégie impressionniste mobilisant des leviers sophistiqués tout en rognant sur la marge d'action élémentaire des collectivités décentralisées pour administrer leurs territoires. Il aspire à généraliser la différenciation des compétences non plus seulement comme corollaire de la différenciation institutionnelle, mais encore au bénéfice ponctuel de collectivités relevant de catégories de droit commun – moyennant un assouplissement du particularisme requis pour justifier un traitement différencié. Pour autant, l'effectivité globale des dispositifs s'avère fort limitée, essentiellement en raison des principes constitutionnels

d'indivisibilité et d'égalité et de la maîtrise étatique de la procédure et de la temporalité. La solution prônée de réviser ces verrous constitutionnels conduirait à déstabiliser le socle de l'État de droit français, sans mieux garantir le principe constitutionnel de libre administration des collectivités.

Ramazan İZOL et Sanem ÖZER Maîtres de conférences-Dr. de relations internationales à l'université d'Akdeniz ont fait un exposé sur « **L'analyse de la gestion des migrations internationales en tant que politique publique sur le territoire turc** ». La politique migratoire de la Turquie a évolué face aux dynamiques mondiales, certaines périodes étant marquées par des réponses aux crises plutôt que par des solutions à long terme. Au début de la République, les politiques visaient à créer une société homogène, principalement à travers des échanges de population. Cependant, depuis les années 1980, la Turquie est devenue un pays récepteur, accueillant des migrants venus de diverses régions en réponse à des crises économiques et politiques.

La guerre civile syrienne a engendré un afflux massif de réfugiés, obligeant la Turquie à adopter de nouvelles politiques, comme la création d'organes de gestion de la migration. Bien que des protections juridiques aient été mises en place, la précarisation des migrants persiste, les plongeant dans l'informalité et l'exploitation sur le marché du travail.

Les tensions sociales entre réfugiés et populations locales se sont intensifiées, accentuées par leur intégration limitée. Les recommandations clés incluent le développement d'une politique migratoire globale, le renforcement de la coopération internationale, et la sécurisation des droits économiques et sociaux des migrants. Des politiques d'intégration et des solutions durables concernant le logement et l'éducation des réfugiés sont également essentielles pour promouvoir la cohésion sociale et réduire l'exclusion.

Karine MICHELET, Maître de conférences-Dr. à l'université de Poitiers a traité « **la différenciation de l'action publique en France: l'exemple de l'action sociale** ». D'abord religieuses puis laïques, les interventions sociales sont historiquement inscrites dans un cadre local. Ce sont les paroisses puis les municipalités qui sont mobilisées. Leurs initiatives sont peu encadrées par le droit et sont en conséquence nécessairement différenciées. De ce point de vue, à partir de la Révolution française, une évolution majeure se produit. L'égalité de traitement va s'imposer et emporter davantage d'uniformité. C'est sur cette base que l'Etat providence en France se bâtit au 20ème siècle : les prestations des assurances sociales comme une partie des prestations d'assistance vont devenir légales et réglementaire. Elles seront les mêmes pour tous, sur tout le territoire.

Cependant, la rigidité du cadre légal et réglementaire ne permet pas nécessairement de répondre aux besoins de la population et aux caractéristiques du territoire local. Les personnes privées comme publiques peuvent alors intervenir pour procéder à des aménagements. Une partie de l'activité sociale, que l'on baptise « action sociale », caractérisée par la liberté d'initiative, peut conduire à des formes de différenciations. Cette différenciation ne porte toutefois que sur cette partie facultative de l'activité sociale. Elle n'est envisageable qu'à la marge, seulement pour améliorer l'existant et innover.

Le mouvement de décentralisation que connaît la France depuis les années 80 a permis à certaines collectivités territoriales d'y contribuer même si les contraintes financières limitent souvent cette possibilité. Sur la base du principe de libre administration, le département -au titre des compétences qui lui ont été confiées- et la commune -au titre de la clause générale de compétences- en sont les principaux acteurs.

La différenciation de l'action publique en matière sociale peut aussi s'appuyer sur d'autres outils : les structures de coopération entre les collectivités territoriales ou le procédé contractuel par exemple. La dernière réforme d'envergure, du 21 février 2022 dite « 3DS », ouvre aussi, potentiellement, de nouvelles perspectives. Elle permet notamment l'expérimentation, utilisée pour le revenu minimum français.

Ces divers procédés de différenciation ne vont toutefois pas forcément dans le sens de l'autonomie des collectivités locales et l'Etat reste, encore aujourd'hui, largement maître des possibilités de différenciation en matière sociale.

« **La différenciation de l'action publique en France: l'exemple des politiques locales de développement économique** » a été présenté par **Jean-Victor MAUBLANC, Maître de conférences-Dr. à l'université de Poitiers**. L'action économique locale demeure encore largement absente des dispositifs de différenciation consacrés en droit positif français. Ce désintérêt, qu'à confirmé la loi dite *3DS (loi n° 2022-217 du 21 février 2022 relative à la différenciation, la décentralisation, la déconcentration et portant diverses mesures de simplification de l'action publique locale)*, s'avère d'autant plus surprenant que les compétences économiques locales entretiennent des liens étroits avec celles qui intéressent l'emploi, l'apprentissage et

la formation professionnelle, lesquelles sont souvent invoquées en matière de différenciation. Par ailleurs, la délégation aux régions volontaires d'une partie du fonds « économie circulaire » géré par l'agence de l'environnement et de la maîtrise de l'énergie (ADEME) figure parmi les mesures de la loi 3DS intéressant la différenciation.

Si l'on retient une définition stricte des compétences économiques locales, force est de constater qu'elles s'avèrent sous-représentées dans les démarches de différenciation territoriale, bien qu'elles n'en soient pas totalement absentes. Les recherches s'apparentent à un jeu de cache-cache : qu'il s'agisse des outils de différenciation introduits par la loi 3DS ou de ceux qui lui préexistaient, aucun n'intéresse spécifiquement les politiques locales de développement économique. L'expérimentation économique locale illustre l'essentiel des démarches de différenciation territoriale en la matière. S'il est rarement appliqué aux politiques locales de développement économique, le principe de différenciation s'y manifeste de manière singulière. Il y adopte des formes originales, à travers une modalité fonctionnelle bien particulière qu'est la délégation de compétences, quand ce cadre juridique n'est tout simplement pas dépassé par les acteurs publics locaux.

Senem ATVUR et Ceren UYSAL OĞUZ, Maîtres de conférences-Dr. de relations internationales à l'université d'Akdeniz ont examiné la « **Différenciation de l'action publique en Turquie: Exemple des politiques environnementales** ». L'évolution des politiques environnementales en Turquie reflète sa lutte pour équilibrer développement économique et préservation écologique. Durant les premières années de la République, les actions environnementales étaient limitées, comme l'afforestation et la création de la Direction Générale des Forêts (1937) et des parcs nationaux (1958). La sensibilisation publique et l'engagement citoyen en matière environnementale ont augmenté dans les années 1950 face à la pollution croissante liée à l'industrialisation et à l'agriculture. Un jalon important a été atteint en 1972 avec l'établissement d'un bureau environnemental sous le Premier Ministère, suite au Sommet de Stockholm. Cependant, les préoccupations environnementales sont restées secondaires par rapport aux priorités économiques, comme en témoignent les plans quinquennaux de développement.

Les années 1980 ont introduit un modèle économique néolibéral, stimulant une expansion industrielle qui a aggravé les dégradations environnementales mais aussi renforcé l'activisme écologique. Des avancées légales, telles que la Loi sur l'Environnement de 1983, et des garanties constitutionnelles de droits environnementaux ont vu le jour. Malgré cela, l'efficacité des réglementations a été entravée par une application insuffisante et une instabilité institutionnelle. Les années 1990 ont vu la Turquie aligner ses politiques sur les accords environnementaux internationaux, notamment le Sommet de la Terre de 1992. Pourtant, l'État a continué de prioriser la croissance économique aux dépens de la protection environnementale, particulièrement dans les investissements énergétiques.

Les défis environnementaux de la Turquie se sont intensifiés dans les années 2000 sous le gouvernement du Parti de la Justice et du Développement, qui a poursuivi des politiques néolibérales et des méga-projets aux coûts environnementaux élevés. Bien que la Turquie ait fait progresser sa législation pour s'aligner sur les normes environnementales de l'UE dans le cadre de son processus d'adhésion, l'engagement envers la durabilité écologique est resté superficiel. Par exemple, bien que la Turquie ait ratifié le Protocole de Kyoto en 2009 et l'Accord de Paris en 2021, elle a négocié des obligations minimales de réduction des émissions. En conséquence, ses stratégies climatiques, notamment le Plan d'Action sur le Changement Climatique (2011–2023), manquaient de mesures spécifiques et mettaient l'accent sur l'équilibre des émissions sans compromettre le développement.

Les répercussions environnementales du modèle économique turc sont graves. L'industrialisation rapide, l'urbanisation et les projets à grande échelle ont entraîné pollution, perte de biodiversité, déforestation et problèmes de santé. Les impacts du changement climatique, tels que les incendies de forêt, les inondations et les sécheresses, mettent davantage à rude épreuve la résilience écologique et infrastructurelle du pays. Les émissions de carbone annuelles de la Turquie sont passées de 4 tonnes par habitant dans les années 1990 à 6,5 tonnes en 2007, soulignant son empreinte carbone croissante. Malgré les objectifs ambitieux de transformation verte inscrits dans son Douzième Plan de Développement (2024–2028), la dépendance aux combustibles fossiles persiste et les énergies renouvelables restent sous-utilisées.

Le Pacte Vert de l'UE offre un cadre pour que la Turquie réforme ses politiques environnementales et adopte un développement durable. Cependant, pour atteindre une résilience climatique significative, il est crucial de prioriser la gouvernance environnementale, d'intégrer la justice sociale et de renforcer l'État de droit. Bien que la candidature de la Turquie pour accueillir la COP30 en 2025 témoigne d'une implication dans le discours climatique mondial, résoudre sa crise environnementale nécessite un renforcement institutionnel substantiel, des investissements financiers et un engagement authentique envers des

politiques écologiques. En alignant ses stratégies sur les objectifs climatiques internationaux, la Turquie peut renforcer son rôle dans les négociations environnementales mondiales et assurer un avenir durable.

Bien qu'il n'ait duré qu'une journée, le colloque est passé très productif et s'est achevé avec succès. Le colloque, sans doute, fournit une opportunité pour améliorer la coopération universitaire non seulement entre l'université d'Akdeniz et l'université de Poitiers, mais aussi entre la Turquie et la France. Le rôle d'ANT-Academy dans la réalisation de cet événement est aussi considérable. L'association contribuera à la multiplication d'événements scientifiques et académiques similaires.